STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02337

YUDISHE KINDER

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יובילעאום־אויסגאבע.

שלום־עליכם.

יודישע קינדער.

הויפט פערקויף אין פערלאג „פראגרעס“ ווארשא.

תרע"א — 1911

אלע ווערק
שלום־עליכם
זעקסטער באנד.

Сочиненіе Шолемъ-Алейхема томъ 6-й.
Тип. Г. Пимента и Я. Швабе, Варшава, Сѣраковская 4.

א בלעטעל שיר השירים

אינהאלט:

I	אַ בלעטעל שיר השירים	19 - 9
II	אַ פסח אין דארף	35 - 23
III	אליהו הנביא	43 - 39
IV	נעציל	57 - 47
V	אַ פערשפּועלטער ל"ג בעומר	68 - 61
VI	גזלנים	82 - 71
XII	דריי קעפּלאך	91 - 85
XIII	גרינס אויף שבועות	103 - 95
IX	נאָך אַ בלעטעל שיר השירים	115 - 107
X	צער בעלי חיים	125 - 119
XI	די סוכּה	140 - 129
XX	אַ טוידטער אתרוג	153 - 143
XIII	אָבגעשלאָגענע הושענות	176 - 157
XIV	דאָס דריידעל	198 - 177
XV	אסתר	108 - 201
XVI	נענז	223 - 211

אַ בּלעטעל שיר השירים.

א.

בּוזי איז אַ נאָמען, פערצויגען פון אסתר ליבּע — ליבּוזי — בּוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט אַ יאָהר, און אפשר מיט צוויי, און בּיידע אינאיינעם זענען מיר נישט אַלט קיין צוואַנציג יאָהר. היינט זעצט אייך אַוועק, זייט מוחל, און רעכענט אויס, וויפיעל בּין איך אַלט און וויפיעל זי? נאָר דאָס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בּעסער דערצעהלען איהר בּיאָגראַפיע אין קורצען.

מיין עלטערער בּרודער בּעני איז געזעסען אין אַ דאָרף, געהאַלטען אַ מיהל, געקענט שיסען פון אַ בּיקס, פאָהרען רייטענדיג אויף אַ פערד און שווימען ווי אַ פיש. איינמאָל זומער האָט ער זיך געבּאָדען אין טייך און איז דערטרונקען געוואָרען. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דער פּסוק: „אַלע גוטע שווימער ווערען דערטרונקען". נאָך איהם איז געבּליבּען אַ מיהל, צוויי פערדלעך, אַ יונגע אַלמנה מיט איין קינד. די מיהל האָט מען אָפּגעלאָזט, די פערדלעך האָט מען פערקויפט, די יונגע אַלמנה האָט חתונה געהאַט און איז אַוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט, און דאָס קינד האָט מען געבּראַכט צו אונז.

דאָס איז געווען בּוזי.

ב.

אַז דער טאַטע האָט ליעב בּוזי'ן ווי איין אייגען קינד און אַז די מאַמע ציטערט איבּער איהר, ווי איבּער אַ בּת יחידה — דאָס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האָבּען געפונען אין איהר אַ טרייסט נאָך דעם גרויסען בּראָך. אָבּער איך? פאַר וואָס אַז איך קום פון חדר און טרעף

נישט בוזי'ן, קריכט מיר נישט דאָס עסען אין האַלז אַריין? און אַז בוזי איז געקומען, ווערט ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך? און אַז בוזי רעדט צו מיר, לאָז איך אַראָב די אויגען? און אַז בוזי לאַכט פון מיר, וויין איך?

און אַז בוזי...

ג.

איך האָב לאַנג אַרויסגעקוקט אויף דעם ליבען גוטען יום-טוב פסח. דעמאָלט וועל איך זיין פריי. איך וועל שפּילען מיט בוזי'ן אין ניס, אַרומלויפען אין דרויסען, געהן באַרג-אַראָב צום טייך. דאָרט וועל איך איהר ווייזען, ווי מען לאָזט קאַטשקעלעך אויפ'ן וואַסער. אַז איך זאָג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאַכט. בכלל, גלויבט מיר בוזי נישט פון דאַנען אהין. דאָס הייסט, זאָגען זאָגט זי מיר גאָרנישט נישט, נאָר זי לאַכט. און איך האָב פיינט, אַז מען לאַכט פון מיר. בוזי גלויבט נישט, אַז איך קען זיך אַרויפדראַפּען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאָל נאָר וועלען!). בוזי גלויבט נישט, אַז איך קאָן שיסען (איך זאָל נאָר האָבען מיט וואָס!). לאָז נאָר קומען פסח, דער ליבער גוטער פסח, ווען מע קאָן שוין זיין אין דרויסען, אויף דער פרייער לופט, נישט פאַר טאַטע-מאַמען אין די אויגען, — וועל איך איהר בעווייזען אַזעלכע קונצען, אַז זי וועט אַרויס פון די כלים!

ד.

געקומען דער ליבער גוטער יום-טוב פסח.

מע האָט אונז ביידען אויסגעקליידט אויף יום-טוב בגדי-מלכות. אַלעס, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשיינט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָהן מיך אין דעם „שיר השירים", וואָס איך האָב געלערענט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. אַ פסוק נאָך אַ פסוק: „הנך יפה רעיתי — שעהן ביזט דו, מיין חבר'טע, שעהן ביזט דו ביז גאָר. אויגעלעך ווי טייבעלעך, הערעלעך ווי ציגעלעך, גליטשען זיך אַראָב אַ באַרג, ציינדעלעך — ווייסע שעפעלעך, פון טייך אַרויס, איינס און איינס,

אַיין מאַמע האָט זיי געהאַט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אַז דו רעדסט איז צוקער־זיס״.

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אַז מע קוקט אויף בוזין, מוז מען זיך דערמאָהנען אין דעם „שיר־השירים?״ פאַר וואָס אַז מע לערנט „שיר־השירים״, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

אַ זעלטענער ערב־פּסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין־דרויסען.

— געהען מיר?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אַז איך ברען. די מאַמע האָט אונז נישט געזשאַלעוועט קיין ניס. פולע קעשענעס מיט ניס, זי האָט אָבער גענומען ביי אונז דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלען איצט, פאַר׳ן סדר, נישט דערוועגען זיך די ניס צו קנאַקען. שפּיעלען זיך אין ניס — וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די ניס לאָזען זיך העררען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואהל. די זון האַלט שוין וויים אין הימעל, קוקט שוין אַראָב אויף יענער זיים שטאָדט. ס׳איז ברייט אין גראַם און ווייך און פריי אַרום און אַרום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון באַרג וואָס אויף יענער זיים שוהל, אַ גרעזעלע, אַ גרינס, אַ פריש, אַ צאַפּעלדיגס. מיט אַ קווימש און מיט אַ צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפּ אַ גלייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און ווידער דערמאָהן איך מיך אין דעם „שיר־השירים״ פון חדר: „הנצנים — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאָלאָוויימשיק איז געקומען, און אַ קול פון׳ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד״. איך פיהל מיך מאָרגע גרינג. עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האָב פליגלען: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען אַ מאָדנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס׳איז ערב פּסח! אַ זעלטענער ערב פּסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין דרויסען.

אין מײַנע אױגען בעקומט אין דער מינוט די גאַנצע װעלט גאָר אײן אַנדער פּנים. אונזער הױף איז אַ שלאָס. אונזער שטוב איז אַ פּאַלאַץ. איך בין אַ פּרינץ. בוזי איז אַ פּרינצעסין. די קלעצער, װאָס ליגען אָנגע־װאָרפען בײַ דער שטוב, זענען טענענבױמער און באָקסענבױמער, װאָס װערען דערמאָהנט אין „שיר־השירים". די קאַץ, װאָס ליעגט בײַ דער טהיר און װאַרעמט זיך אױף דער זון. איז פון די פעלד־אינדען, פון די אילות־השדה, װאָס װערען דערמאָהנט אין „שיר־השירים". דער באַרג, װאָס אױף יענער זײַט שוהל — דאָס איז דער לבנון, װאָס װערט דערמאָהנט אין „שיר־השירים". די װײַבלעך און מײדלעך, װאָס שטעהען אין דרױסען און װאַשען און פּרעסען און כשר'ען אױף פּסח — דאָס זענען די טעכטער פון ירושלים, װאָס װערען דערמאָהנט אין „שיר־השירים". אַלעס, אַלעס איז פון „שיר־השירים"!

איך געה, די הענד אין די קעשענעס, טרײסעל מיט די ניס, די ניס קלינגען. בוזי געהט מיט מיר טריט בײַ טריט. איך קען נישט געהן פּאַװאָלי, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. מיר װילט זיך פליהען, שװעבען, טראָגען זיך װי אַײן אָדלער. איך לאָז מיך לױפען, בוזי לױפט מיט מיר. איך שפּרינג אױף די צענױפגעלעגטע קלעצער, פון אײן קלאָץ אױפ'ן אַנדערן. בוזי שפּרינגט מיט מיר. איך אַרױף, זי אַרױף, איך אַראָפּ, זי אַראָפּ. װער װעט זיך פריהער אײַנמידען? איך האָב גע־טראָפען.

— ביז װאַנעט איז דער שעור?

אַזױ זאָגט צו מיר בוזי, און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון „שיר־השירים":

— עד שיפוח היום — ביז עס װעט אַ בלאָז טהון דער טאָג, ונסו הצללים — און עס װעלען אַנטלױפען די שאָטענס — באַ־באַ־באַ! דו האָסט זיך אײַנגעמידט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, װאָס בוזי קאָן נישט דאָס, װאָס איך. און אין דער זעלבער צײַט האָב איך אױף איהר רחמנות. עס טהוט מיר װעה דאָס האַרץ. עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז פערזאָרגט. בוזי האָט שױן אַזאַ טבע: פרעהליך־פרעהליך, פּלוצים זאָל זי זיך אַװעקזעצען אין אַ װינקעלע און

ווייגען שטילערהייד. וויפיעל די מאמע זאל זי דעמאלב נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאטע זאל זי דעמאלס נישט קושען — עס העלפט קיין זאך נישט. בוזי מוז זיך אויסוויינען. נאך וועמען? נאכ'ן טאטען, וואס איז איהר אזוי פריה געשטארבען? צי נאך דער מאמע, וואס האט חתונה גע־האט, אוועקגעפאהרען און פערגעסען דעם זיי־געזונד? אך, איהר מאמע, איהר מאמע! אז מען דערמאהנט איהר די מאמע, ווערט זי אלערליי קא־לירען. זי האלט נישט פון איהר מאמע. זי רעדט נישט קיין שלעכט ווארט אויף דער מאמע, נאר זי האלט נישט פון איהר. איך ווייס דאס פאר געוויס. איך קען נישט ליידען, אז בוזי זיצט פערזארגט. איך זעץ מיך אוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאגען די געדאנקען.

ח.

איך האלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די ניס און זאג צו איהר:

— טרעף, וואס איך קען טהון, אז איך וויל?

— וואס קענסט דו טהון?

— אז איך וויל, געהען איבער אלע דיינע ניס צו מיר.

— וועסט זיי ביי מיר אבגעווינען?

— ניין, מיר וועלען אפילו נישט אנהויבען שפיעלען.

— וואס זשע, וועסט זיי ביי מיר אוועקנעהמען מיט געוואלד?

— ניין. זיי געהען אליין אריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שעהנע אויגען אויף מיר. איהרע שעהנע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאג צו איהר:

— דו מיינסט, אפנים, אז איך טרייב קאטאוועס? איך האב, נארע־לע, אזא שפרוך... איך זאג א פסוק.

זי עפענט אויף די אויגען נאך שטארקער. איך פיהל מיך גרויס. איך גיב איהר צו פערשטעהן, ווי א גרויסער, ווי א העלד:

— מיר, יונגלעך, קענען אלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דא א חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז א בלינדער אויף אנ'אויג), ווייסט ער אלסדינג. ס'איז גאר נישטא אזא זאך אויף דער וועלט, וואס שייקע זאל

נישט וויסען, אפילו קבלה. ווייסט דו, וואס הייסט קבלה?

ניין. פון וואנען זאל זי וויסען? איך פיהל מיך אויפ'ן זיבעטען הימעל, וואס איך קען איהר געבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נארעלע, איז אזא זאך. וואס קומט צוניטץ. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז איך זאל דיר זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאן איך צאפען וויין פון א שטיין און גאלד פון דער וואנט. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אטא, זאלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער כמארע, און נאך העכער פון דער כמארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט כוזי'ן דורך קבלה ביז דער כמארע, און נאך העכער פון דער כמארע. און אוועקפליהען מיט איהר וויים-וויים אויף יענער זייט אוקינוס — דאס איז געווען איינער פון מיינע בעסטע חלומות. דארט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאך אן דאס לאנד פון די קארליקעס, וואס קומען ארויס פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קארליקעס זענען דאך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאר פון צוקערקעס מיט מאנדעל-מילך, שפילען גאנצע טעג אויף קליינע פייפעלעך און טאנצען אלע אינאיינעם א „קאראהאד", האבען קיין מורא נישט פאר קיין זאך און האבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאהרען, גיעבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קליידער מיט אהן אשעור זילבערנע און גאלדענע כלים, און פאר'ן אוועקפאהרען שטופען זיי איהם אן פולע קעשענעט מיט דימאנטען און מיט בריליאנטען, וואס וואלגערן זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאס?

— ווי מיסט אויף דער גאס? נו?

אזוי האט מיר א מאל א זוג געטהון בוזי, אז איך האב איהר דער-צעהלט פון די קארליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פאר וואס נישט?

— וואו האסט דו דאס געהערט?

— וואס הייסט, וואו? אין חדר.

— אַך! אין חדר?...

נידריגער, נידריגער לאָזט זיך אַראָב די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט אַ רויטען פאַס פון גין־גאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָב אין בוזי׳ס אויגען, זיי באָדען זיך אין גאָלד!

י.

מיר ווילט זיך זעהר, אַז בוזי זאָל נתפעל ווערען פון שייקעס מעשׂה׳לעך און פון די קונצען, וואָס איך קען מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפעל צו ווערען. אדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פערעלדיגע צייהנדעלעך? עס הויבט מיך אָן פערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מיינסט אפשר, אַז איך בערים זיך? אַז איך טראַכט אויס פונ׳ם קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אַזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָברעכענען! איך ווייס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. דו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אַזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אַז איך וויל, קען איך אַראָפּברענגען אַהער דיין מאַמע. יאָ־יאָ. און אַז דו ווערסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאַכט, רייטענדיג אויף אַ שטעקען.

מיט אַמאָל הערט זי אויף צו לאַכען. אַ וואָלקענדעל איז איבערגעלאָפען איבער איהר שעהן ליכטיג פּנים, און עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז די זון איז פלוצים פערפאַלען געוואָרען, אויס זון, אויס טאָג. איך האָב מורא, אַז איך האָב אַ ביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. איך האָב נישט בעדאַרפט גערירהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשׂה. מע דאַרף עס פערגלעטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָב פון מיר. איך וויל זי נעהמען ביי דער האַנד. איך וויל איהר זאָגען מיט׳ן לשון פון „שיר־השירים”: „שובי, שובי, השולמית — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!...”

פלוצים הערט זיך אַ קול פון שטוב אַרויס:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל גערן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאָס גערן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב־פּסח דאַוונען — וואָס קאָן שוין זיין אַ גרעסער פערגנינען? וואָס איז ווערטה דאָס אַליין, וואָס מע איז אָנגעטהון פון קאָפּ ביז פוס שפּאָגעל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר די חברים? הייסט דאָס דאַוונען? דער ערשטער יום־טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דיגער ברכו? אַך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון יודישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק!

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל גערן, איך וועל באלד גערן, אָט־אָ גערן איך, איך וויל נאָר זאָגען בזין'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער...“

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אַז דאָס וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אַזוי, אַז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אַליין — יאָ, איך אַליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך. און דאָס וועל איך איהר ווייזען, לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אַזוי מאַך איך די ערשטע פּרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פאַר איהר אין די אויגען אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט כמארע. פון דאָרט וועל איך זיך נעהמען רעכטס, אַהינצו אָ — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בווי הערט זיך צו מיט קאָפּ, די זון שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען, צוקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח ? — פרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח ווייסט דו נישט ? ים־הקרח הייסט דער פערגליווערטער ים. דאָס וואַסער איז געדיכט אַזוי ווי לעבער און געזאַלצען אַזוי ווי ליזג. קיין אַקרענטען געהען נישט אויף איהם, און מענשען, אַז זיי חאַפּען זיך אַהין אַריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו געהן אַהין ?

— איך געה דען, נאַרעלע ? איך פליה דאָך. איך פליה פון אויבער אַזוי ווי אַן׳ אָדלער. אין עטליכע מינוט אַרום בין איך דאָך שוין ווידער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלף הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פייער און אויפ׳ן צוועלפטען באַרג, סאַמע ביים שפּיץ, שטעל איך זיך אָב און געה צו פוס זיבען מייל, ביז איך קום צו אַ געדיכטען וואַלד. נאָך־דעם געה איך וואַלד איין, וואַלד אויס, ביז איך קום צו צו אַ קליין וואַסער׳ל. דאָס וואַסער׳ל שווים איך אַריבער און צעהל אָב זיבען מאָל זיבען, וואַקסט אויס פאַר מיר אַן׳ אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד און פרעגט מיך: „וואָס איז דיין בעגעהר?” זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָב צו דער בת־מלכה”.

— וואָסער בת־מלכה?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שעהנע פּרינצעסין, וואָס מען האָט זי אויפגעהאַפּט פון אונטער דער חופה און מע האָט זי פערכשופט און אַוועקגעפיהרט און אַריינגעזעצט אין אַ קריסטאַלענעם פּאַלאַץ, שוין זיבען יאָהר . . .

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר ?

— וואָס הייסט, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר ? איך דאַרף דאָך זי בעפרייען !

— דו דאַרפסט זי בעפרייען!

— ווער דען?

— מע דאַרף נישט פליהען אַזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דאַרף נישט ! . . .

יג.

און בוזי נעהמט מיך אָן ביי דער האַנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין ווייס הענדטעל איז קאַלט. איך קוק איהר אין די אויגען אַריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אָב אין זיי די גינ־גאָלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט'ן טאָג, מיט'ן ערשטען ליכטיגען וואַרעמען ערב־פסח טאָג. ביסלעכווייז שטאַרבט אָב דער דאָזיגער טאָג. ווי אַ ליכט ווערט אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאַנען דעם גאַנצען טאָג, ווערט פערשטאָרבען. מע זעהט שוין כמעט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאַס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בעווייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב'דיגע בענשליכט. אַ מאָדנע, אַ הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז אַרום, מיך מיט בוזי'ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צונויפגעגאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב'דיגער שטילקייט.

— שימעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אַז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שול אַריין. ווייס איך דען אַליין נישט, אַז מע דאַרף געהן אין שוהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך אַ מינוט, איין מינוט נישט מעהר. דערהערט בוזי, אַז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. געה־געה. שוין צייט. געה געה.

איך קלייב מיך געהן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויסגעלאָשען האָט די זון. פונ'ם גאָלד איז געוואָרען בלוט. אַ ווינטעלע האָט אַ בלאָז געטהון, אַ גרינגס, אַ קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בליק. גאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פרינצעסין" — פליהט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע געדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך לאָז מיך געהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פרינצעסין,

וואָס האָט זיך אין גאַנצען צעגויפגעגאָסען מיט'ן דאָזיגען פער'כשופ'טען פסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן אַ פער'כשופ'טער. ווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל געהן! איך זאָל געהן!... און עס מאָלט זיך מיר אוים, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון „שיר־השירים"!

— „ברח דודי — אַנטלויף, מיין געליעבטער! ודמה לך לצבי — און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד אויף די בשמים־בערג!"...

א פסח אין דארף

אַ פּסח אין דאָרף.

(אַ אידיליע).

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורמען פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשת־ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורמען?...

דער אַלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיגער מענש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן ווערעביווקער פון ווערע־ביווקע. אַ יוד פון הויכען וואוכס, אַ ברייט־ביינער, אַ „גבר”, די שטאָדט־יודען קוקען אויף איהם און זענען איהם מקנא און צו גלייכער צייט מאַכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאַכט עפּיס אַ יוד אין געזונד?”... נחמן ווייסט, אַז מע לאַכט פון איהם און פון זיין „גאָדלע”, בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקומען אַ ביסעל מעהר יודישלעך, נאָר עס העלפט ווינציג. צו־גרויס אויסגעוואַקסען.

אין ווערעביווקע איז נחמן ווערעביווקער איין אַלטגעזעסענער. „נאַש לאַחמאַן” — אַזוי הייסט ער ביי די ווערעביווקער גוים, וואָס האַלטען איהם פאַר נישט קיין שלעכטען מענשען, פאַר אַ בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אַמאָל גלאַט אַזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האַלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאַחמאַן” האָט אַ לוח, ווייסט ער, צי ברויט וועט היינטיגס יאָהר זיין וואָלוועל, צי טהייער — און אַמאָל פון וועלט־זאַכען. „לאַחמאַן” פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט אַ מענשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאַרצושטעלען זיך ווערעביווקע אָהן נחמן

ווערעביוקער. נישט נאר דער טאטע זיינער, פייטעל ווערעביוקער, איז געבוירען און געשטארבען אין ווערעביוקע, נאר אפילו דער זיידע, אריה עליו=השלום, געווען א יוד א חכם און א ווערטעל=זאגער, פלעגט זיך בעריהמען, אז דערפאר הייסט דאס דארף ווערעביוקע, ווייל אריה ווערעביוקער וואהנט דארטען, ווארום איידער ווערעביוקע איז נאך געווען ווערעביוקע, איז ער, אריה ווערעביוקער, שוין געווען א ווערעביוקער... אזוי פלעגט זאגען דער זיידע זיינער. אמאליגע יודען!

און געזאגט האט עס אריה ווערעביוקער, מיינט איהר, גלאט אזוי? אריה איז נישט געווען קיין פראסטער יוד, וואס זאל זאגען א גלייכווערטעל אהן א מיין, געמיינט האט ער דאס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען אויך געווען גזירות אויף יודען. מע האט נאך דעמאלס געהאט געשמועסט, אז מע וועט טרייבען יודען פון די דערפער. און נישט נאר געשמועסט, נאר טאקי געטריבען. אלעמען האט מען געטריבען און ארויסגעטריבען. און דעם אלטען אריה ווערעביוקער — אוטאם. א סברא, אז דער גובערנאטאר אליין האט גאר נישט געקאנט מאכען, ווארום אריה ווערעביוקער האט אויסגעוויזען על פי „זאקאן". אז איהם קאן מען פון ווערעביוקע אזוי גרינג נישט רירהען. אמאליגע יודען!

ב.

אודאי אז מע האט אזא פריוועלעגיע אויף צו זיין אין ווערעביוקע, א מין „זכות=אבות", איז מען ביי זיך תקיף און מע לאכט פון דער גאנצער וועלט. וואס הערט אונזער נחמן ווערעביוקער „גזירות"? „טשערטא"? „צירקוליארען"?... וואס הערט, א שטייגער, נחמן א גוי א רשע קורעטשקא מיט זיינע פזמונות, וואס ער ברענגט איהם אלע מאל פון וואלאסט? קורעטשקא איז א גויעץ א נידריגער מיט קורצע פינגער, געהט אנגעטהון אין א פאדיאווקע, הויבע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זייגער — מעשה פריץ. ער איז שרייבער אין וואלאסט. דעריבער וויסט ער פון אלע שווערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאזעטען, וואס שרייבען היינט מסירות אויף יודען — פעך און שוועבעל!...

קורעטשקא איז, אזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז

נחמנ'ס אַ שכן און כלומרשט אַ גוטער ברודער, אַז קורעטשקאַ'ן טהוט ווערה אַ צאָהן, גיט איהם „לאַהמאַן" אַ שווייגקעבין, אָדער אַז קורעטשקאַ'ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דאַרף געלעגען ווערען, איז „לאַהמאַנקע" ביי איהר די הויבאַמע. נאָר עפּיס פון אַ צייט, דער רוח זאָל איהם וויסען, זינט ער האָט זיך אָנגעלייענט מיט די שעהנע גאַזעטען, איז קורעטשקאַ געוואָרען גאָר אַ גאַנץ אַנדערער גוי. „עשׂו האָט זיך אין איהם צערעדט"... אַלע מאָל קומט ער צום יודען מיט אַ נייעס: „אַ נייער גובערנאַטאָר"... „אַ נייער צירקוליאַר פונ'ם מיניסטער"... „אַ נייע „ראַספּאָראַזשעניע" וועגען יודען"... דעם יודען רייסט זיך טאַקי בעת מעשׂה אָפּ אין האַרצען און עס ווערד איהם פערקיהלט אינוועניג דער מאַמעס מילך, נאָר אַ מכּה דאַרף אַ גוי וויסען. און דער יוד הערט איהם אויס מיט אַ שמייכעלע און ווייזט איהם אויף דער האַנד, ווי איינער רעדט: „זאָלען דאָ וואַקסען האָר"...

לאָזען גובערנאַטאָרען זיך בייטען, לאָזען מיניסטאָרען שרייבען צירקוליאַרען. וואָס געהער זיך עס אָן מיט נחמן ווערעביוקער פון ווערעביוקע?

ג.

לעבען לעבט נחמן ווערעביוקער אין ווערעביוקע גאַנץ נישקשה' דיג. דאָס הייסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אַז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געוועזען אַנדערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאַנץ ווערעביוקע איז דעמאָלס, מע קאָן זאָגען, געווען זיינערס. נישט זיינע, נאָר עטליכע פּרנסות האָבען זיי געהאַט: אַ שענק, אַ קלייט, אַ מיהל, אַ קאַמער פון תּבואה. און פּרנסה איז געוועזען, טאַקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אַלץ געווען אַמאָל. היינט האָבען זיך די אַלע זאַכען אויסגעלאָזט. אויס שענקען, אויס קלייטען, אויס קאַמערן פון תּבואה. גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך אַ קשיא: ווי באַלד אַזוי, היינט וואָס זיצט אַ יוד אין ווערעביוקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אַנו, לאָז נאָר נחמן אַ פּרוב טהון פערקויפען די דירה — ווערד ער שוין אויס ווערעביוקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלס איין איינגעבעטענער, אַ פרעמדער. און אַזוי איז פּאָרט איין אייגען ווינקעל. אַ שטוב איין

אייגענע, אַ דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטוב אַ גאָרטען. דאָס ווייב און די טעכטער ארבייטען אַליין דעם גאָרטען, און אַז גאָט העלפט, עס איז אַ גערעט, איז פאַרהאַן גרינס אַ גאַנץ זומער און קאַרטאָפּלעס אויפ'ן גאַנצען ווינטער ביז העט-העט נאָך פסח. פון קאַרטאָפּלעס אַליין אָבער קאָן מען נישט לעבען. צו קאַרטאָפּלעס, זאָגט מען, דאַרף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטאָ. נעמט מען דעם שטעקען און מע געהט זיך דורך איבער'ן דאָרף עפּים האַנדלען. און אַז נחמן געהט זיך דורך איבער'ן דאָרף עפּים האַנדלען, קומט ער שוין נישט אַהיים מיט לעדיגע הענד. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: אַ ביסעל אייזענברעך, אַ טאָפּ הירזש, אַיין אַלטען זאַק, אַ נישט — איז גאָר אַ פּעלעכעל. דאָס פעלעכעל ציהט מען אוים. מען לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אַוועק צו אברהם אליה דעם קירושנער אין שטאָדט אַריין. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פּערדינעט, אָדער מע דערלעגט — דערויף איז מען אַ סוחר. „קיפּען קאַק סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב אַ גויש ווערטעל. און אברהם אליה דער קירושנער, אַ יוד מיט אַ אונטערגעבלויטע נאָז און מיט שוואַרצע פינגער, ווי איינגעטונקטע אין טינט, לאַבט פון איהם, וואָס ער איז אַזוי ווייט פערגראָבט געוואָרען אין דאָרף, צווישען גוים, אַז אַפילו אַ ווערטעל איז ביי איהם אויך אַ גויש...

ד.

יאָ, פערגראָבט געוואָרען. נחמן פיהלט אַליין, אַז וואָס וויטער, ווערד מען אַלץ מעהר פערגראָבט. אודאי, ווען זיין זיידע אריה הערע-ביוזקער עליו-השלום זאָל אויפשטעהן און אַ קוק טהון אויף זיין אייניקעל! אי-אי-אי! דאָס איז געווען אַ יוד אויך אַ גוואַרדיאַן, נאָר אַ יוד פון תורה. געקענט פרק און מחזור און תהלים אויף אויסווענינ. אַמאָליגע יודען! און ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אַיך צו קיין חרפה נישט זיין — קוים-קוים דאַוונען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער אַ קוק אויף די קינדער, ווי זיי וואַכסען אַלע אין שטויבער אַריין, הויך און ברייט אַזוי ווי ער, און „נע טשיטאַטע נע פּיסאַטע", אויך אַזוי ווי ער, ווערד איהם ציהען לעבער אין האַרצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען טהוט איהם וועה דאָס

האַרץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פייטעל הייסט ער. אַ נאָמען נאָך זיין טאַטען, פייטעל וועראַבייטשיקער עליו-השלום. אַ געראָטען קינד איז דער פייטעל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוקס אויך אַ קלענערער, אַיין אַיידעלער, מעהר יודישלעך. אַ יודיש קינד... היינט האָט דאָס אַ קעפּעלע, אַ מינניסטערשען קאָפּ. סך-הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם בעוויזען אין סדור אויף אַ ציקאַוועס איין „אַלף" מיט אַ „בית", ווייסט ער שוין. וועלכעס איז איין „אַלף" און וועלכעס איז אַ „בית". קיין מאָל וועט ער אייך נישט זאָגען אויף איין „אַלף" — אַ „בית", און אויף אַ „בית" — איין „אלף". וואַכסט אַזאַ גאָלד אין דאָרף, מיטטיינסגעזאָגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפּיעלט זיך מיט קורעטשקאַ'ס זוהנדעל פעדיקאַ, פאָהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאָגען זיך ביידע נאָך איין קאַץ, גראָבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אַלסדינג, וואָס קליינע קינדער קענען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפּיעלט זיך מיט'ן „שרץ", פערדריסט דאָס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטער-געהאַקטער בוים...

ה.

און פעדיקאַ איז דוקא אַ „געראָטענער שייגעץ". אַ „מחירה'דיג פּנים מיט אַ חנ'עווידיגע מאָרדע", מיט ווייסע פלאַקסענע האָר, און איינע יאָהרען מיט פייטלען, און איז „נאָך פייטלען אַ כפּרה". און פייטעל איהם האָט אויך נישט פיינט. אַ גאַנצען ווינטער ליעגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאַטען אויפ'ן אויווען, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינס נאָך דאָס אַנדערע. זעלטען, זעלטען ווען זיי האָבען די זכיה צו זעהן זיך. נאָר אָט איז אוועק דער ווינטער, דער לאַנגער בייזער ווינטער. אָט האָט זיך אויפגעדעקט די שוואַרצע ערד פון איהר ווייסען קאַלטען שלייער. און אַ שיין האָט געטהון די זון. און אַ טריקען האָט געטהון דאָס ווינטעל. און אַ גרעזעל האָט זיך בעוויזען. און דאָרטען באַרג-אַראָפּ דאָס טייכעל זומשעט. און דאָס קעלבעל האָט צעלאָזט די נאָזדעכער און נישטערט. און דער האָהן האָט צוגעמאַכט איין אויגעל און שטעהט אַ פערטראַכטער. און אַלעס אַרום און אַרום האָט אויפגעלעבט, אַלעס גריסט, אַלעס פרעהט זיך: ס'איז ערב פסח! — דעמאָלט קען מען שוין מעהר נישט איינהאַלטען אין שטוב נישט פייטלען, נישט פעדיקאַ'ן. ביידע האָפען זיך אַרויס אויף

גאָט'ס וועלט, וואָס האָט זיך געעפֿענט פֿאַר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פֿאַר די הענד און מע לאָזט זיך לויפֿען אַהין, צום באַרג, וואָס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אַהער!.. און מע שפּרינגט אַקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי ביידען גלייך און רופֿט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אַהער!“ און אַז זיי מידען זיך איין לויפֿענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אַוועק אויף גאָט'ס ערד, וואָס ווייסט נישט קיין יודען, וואָס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!...“

ו.

ביידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אַזאַ לאַנגען ווינטער נישט געזעהן זיך, פּיטעל בערימט זיך פֿאַר זיין חבר פֿעדיקאַ, אַז ער קען שוין כמעט דעם גאַנצען אַלף־בית. און פֿעדיקאַ בערימט זיך, אַז ער האָט אַ בייטש. בערימט זיך פּיטעל, אַז ביי זיי איז היינט ביי נאַכט פּסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אַלע אַכט טאָג פּסח און וויין אויף אַרבע כוסות. „געדענקסט, פֿעדיקאַ, פֿאַר אַ יאָהר'ען האָב איך אַרויסגעטראָגען אַ מצה?“ „מאַצאַ?“ — זאָגט פֿעדיקאַ און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך אַ ברייט שמייכעלע. אַ פּנים, ער האָט זיך דערמאָהנט אין'ם טעם פֿון דער פֿאַראַיאָהריגער יודישער מצה... „ביזט אַ בעלן, פֿעדיקאַ, פֿערזוכען איצט אַ שטיקעל מצה? פֿרישע מצה?“ — אַ שאלה אַ ביסעל, אויב פֿעדיקאַ איז אַ בעלן? מע דאַרף נאָך פֿרעגען! „נו, קום זשע אַהין“, זאָגט איהם פּיטעל און ווייזט איהם אויפ'ן באַרג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אַהער, קינדער, אַהער!“... און ביידע דראַפּען זיך אַרויף אַ באַרג, בלייבען שטעהן אַ ווילע פֿער'כשופ'ט, קוקען דורך די פֿינגער אויף די שפּילענדיגע שיטערע שטראַהלען פֿון דער ליבער זון און טהוען זיך אַ וואָרף ביידע אויף דער נאָך פֿייכטליכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעס, און פּיטעל שלעפּט אַרויס פֿון אונטער'ן לייבסערדאַק אַ פֿרישע אַ ווייסע אַ קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער ברייט פֿון ביידע זייטען מיט קליינע לעכע'לעך. און פֿעדיקאַ בעלעקט זיך שוין בעצייטענס, נאָך איידער פּיטעל האָט צעשפּאָלטען די מצה פּונקט אויף דער האַלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס וועסט דו זאָגען, פֿעדיקאַ, אויף דער מצה?“ — וואָס זאָל פֿעדיקאַ זאָגען, אַז ס'איז ביי איהם אַ פֿול מויל מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די ציינער און צענעהמט אויף

רעדער צונג, אַזוי ווי שנײַ? נאָך איין מינוט — און אויס מצה. „מעהר נישטאָ?״ . . . — טהוט איהם פֿעדיקאַ אַ קוק אַרײַן מיט גרויסע אויגען אונטער׳ן לײַבסערדאַק און בעלעקט זיך, ווי אַ קאַץ נאָך פּוטער. „דו וואָלסט דען געגעסען נאָך?״ — פֿרעגט איהם פֿײַטעל תּמ׳עוואַטע, קײַענדיג דאָס לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש מיט חיטרע שוואַרצע אויגלעך. אַ שאלה אַ ביסעל, אויב פֿעדיקאַ וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ וואַרט אַ ביסעל, — זאָגט איהם פֿײַטעל, — איבער אַ יאָהר וועט זײַן נאָך״ . . . בײַדע צעלאַכען זיך פֿון דער המצאה און, נישט געזאָגט איינער דעם אַנדערן קיין וואָרט, גלײַך ווי מע האָט זיך צענויפגערעדט פֿריהער, טהוען זיך בײַדע אַ וואָרף און אַ קאַטשע אַראָב, ווי צוויי קנוילען, גיך־גיך, באַרג־אַראָב.

ז.

אויף יענער זײַט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פֿיס און מע בעטראַכט דאָס זשומענדיגע טײַכעל, וואָס לויפֿט אָב אין אַ זײַט לינקס, און אַליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווײַטער און ווײַטער איבער׳ן ברײַטען פֿרײַען פֿעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעדום גרין, נאָר גיט האָפֿנונג גאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפֿנונג גאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פֿערטראַכט און פֿערבשופֿט, איבער דער ווײַכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער לײַכטענדער שמײַכלענדער זון. נישט זיי געהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען נאָר זיי פֿליהען, זיי פֿליהען גלײַך מיט די פֿויגלען, וואָס שוועבען פֿאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אין דער גרינער לופֿט פֿון דער דאָזיגער ליבער וועלט, וואָס דער ליבער גאָט האָט בעשאַפֿען פֿאַר אַלעס וואָס לעבט. שאַ, זיי זענען שוין בײַ דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראָסטע׳ס ווינד־מיהל. אַמאָל איז דאָס געווען נחמן ווערעבּיוקער׳ס מיהל. הײַנט געהערט זי צום סטאַראָסטע. אַפֿאַנאַס הייסט ער. אַ חיטרע גוי מיט איין אויערינגעל און האָט שוין אַ סאַמאָוואַר אין שטוב. אַפֿאַנאַס דער סטאַראָסטע איז אַ רײַכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך אַ קלײַט אויך. טאַקי די קלײַט, וואָס האָט געהערט אַמאָל צו נחמן ווערעבּיוקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם יודען, צוגענומען בײַ איהם די קלײַט מיט דער מיהל...

אַלע מאָל, אַז עס קומט אין דער צײַט, גײט זי, די מיהל. נאָר הײַנט ניט. הײַנט איז שטיל. נישטאָ קײן ווינד. אַ מאָדנער פֿאַר פּסח. אַ פֿאַר פּסח אָהן ווינדען. דערײַבער שטעהט זי, די מיהל. פֿאַר אונזערע חברים, פּײַטעל און פֿעדיקאַ, איז דאָס דווקא אַ מעלה. אַז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער בעטראַכטען, אין אַ מיהל איז דאָ וואָס צו זעהן. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אַזאַ־נײַאַנטיק, ווי דער באַלעק, דער קלאָץ, וואָס איז געלעגט געוואָרען, מיט אַ רעדעל בײַ'ם שפּיץ אויף צו קערעווען די מיהל אַהין, וואו דער ווינד בלאָזט. און אָט אויף דעם באַלעק האָבען זיך די צוויי חברים אַוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען בײַ זיי אַ געשפּרעך, איינס פֿון די געשפּרעכען, וואָס האָבען נישט קײן אָנהויב און האָבען נישט קײן סוף. פּײַטעל דערצעהלט חידושים פֿון שטאָדט. דער טאַטע האָט געהאַט אַנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מאַרק, געזעהן קלײטען. נישט איין קלײט, ווי בײַ זיי אין ווערעביווקע, נאָר אַ סך קלײטען. און נאָך־עפּעס פֿאַר נאַכט, אַזוי דערצעהלט פּײַטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שול. דער טאַטע האָט געהאַט יאָהרצײַט נאָך זײַן טאַטען. „נאָך מײַן זיידען, הײסט עס. דו פֿערשטעהסט, פֿעדיקאַ, ציי דו פֿערשטעהסט נישט?”

עס קאָן זײַן, אַז פֿעדיקאַ פֿערשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרום ער פֿאָהרט אַרײַן פּלוצים מיט אַ מעשה, וואָס עס קלעבט זיך ווי אַנ'אַרבעס צו דער וואַנד. פֿעדיקאַ דערצעהלט פּײַטלען, ווי אַזוי ער האָט פֿאַר אַ יאָהרען דערזעהן אַ פֿויגעל־נעסט אויף אַ הויבען בוים. האָט ער געוואָלט אַרויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט אַ שטעקען, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער גענומען וואַרפֿען שטײנדלעך און האָט אַזוי לאַנג געוואָרפֿען, ביז ער האָט אַראָבגעוואָרפֿען צוויי קלײנע פֿערבלוטיגטע פֿויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פּײַטעל מיט שרעק און פֿערקרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פֿערענטפֿערט זיך פֿעדיקאַ.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פֿעדערלעך, געלע פּיסקעלעך, גראָבע בײַכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אז אונזערע יונגע חברים, פייטעל און פעדיקא, האָבען, נאָך דער זון אין הימעל, זיך ארומגעקוקט, אַז ס'איז שוין צייט צו געהן אַהיים. פייטעל האָט שוין געהאַט פערגעסען, אַז היינט אויף דער נאַכט איז פּסח. האָט ער זיך דערמאַהנט, אַז די מאַמע דאַרף איהם נאָך אויסצוואַגען דאָס קעפּעל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך געגעבען אַ חאַפּ אויף, און פעדיקא נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריק אַהיים, און בכדי איינער זאָל נישט קומען פריהער און דער אַנדערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, גענומען פאַר די הענד און מע איז געפלויגען פייל אויסען בויגען אין דאָרף אַריין. און אַז זיי זענען געקומען אין דאָרף אַריין, איז פאַר זייער'ע אויגען ארויסגעטראָטען אַזאַ מין בילד:

נחמן ווערעביוקער'ס שטוב איז בעלעגערט מיט גוים און גוי'עס, שקצים און שיקסעס. קורעטשקאַ דער שרייבער און אַפּאַנאַס דער סטאַראָסטע, דער סטאַרשינאַ, און דער סאָטסקע און דער אוראַדניק — אַלע זענען דאָ. אַלע רעדען, אַלע פּילדערן. און נחמן מיט נחמנ'קען שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּיס און מאַכען מיט די הענד. נחמן האָט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שווייס מיט ביידע הענד. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פינסטער ווי די ערד... פּלוצים בייט זיך איבער דאָס גאַנצע בילד. איינער טהוט אַ ווייז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאַנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטאַרשינאַ, מיט'ן סטאַראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראַדניק בלייבען שטעהן, ווי געליימטע. נאָר איין נחמן טהוט אַ קוק אויפ'ן עולם, גלייבט זיך אויס מיט זיינע ברייטע גוואַרדיאַנסקע פּלייצעס: „נו???“ — און צעלאַכט זיך. און נחמנ'קע טהוט אַ פּלעסק מיט די הענד און הויבט גאָר אָן צו וויינען... דער סטאַראָסטע מיט'ן סטאַרשינאַ מיט'ן סאָטסקי מיט'ן אוראַדניק טרעטען אַרויס און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אַזעלכע און אַזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

ט.

ביידע חברים, אי פייטעל, אי פעדיקא, האבען געהאט נאך דעם זייער עהרליך אויסקומעניש, און ביידע האבען נישט פערשטאנען פאר וואס?

פייטל'ען האט דער טאטע ראשית חכמה אבגעשמיסען מיט דער יארמעלקע! „א יונגעלע זאל וויסען"... וואס זאל א יונגעלע וויסען?... און א פנים, פאר רחמנות האט איהם די מאמע צוגענומען פונ'ם טאטענס הענד, איהם איינגעטיילט פון איהר זייט א פאר מטומאקעס און טאקי באלד גענומען איהם אויסצוואגען דאס שווארצע קעפעל אויף יום טוב און האט אריינגעזעצט איהם אין א פאר נייע הויזלעך — דער איינציגער גארדעראב זיינער אויף פסח — און זי זיפצט. וואס זיפצט זי?... און נאך דעם הערט ער, ווי די מאמע זאגט צום טאטען: „אוי, גאט זאל העלפען, מע זאל שוין איבערקומען אט דעם יום־טוב! עס זאל האטש אבלויפען גלאט... עס וואלט געמענט אוועק דער פסח נאך איידער ער איז געקומען!"... און פייטעל'ס קאפ קען נישט פערשטעהן, פאר וואס זאל אוועק דער פסח איידער נאך ער איז געקומען!"... און פייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פערשטעהט נישט דעם טאטענס שמיץ. ער פערשטעהט נישט דער מאמעס קלעפ. ער פערשטעהט נישט, וואס פאר א מין ערב־פסח היינט איז אויף דער וועלט...

י.

און ווי באלד, אז פייטעל'ס יודיש קעפעל פערשטעהט נישט, פערשטעהט דאך שוין פעדיקא אודאי נישט, וואס דא טהוט זיך. פריהער האט איהם דער טאטע קורעטשקא אנגענומען פאר דער גריווע, גוט אנגעריסען איהם די ווייסע פלאקסענע האר און נאך געשענקט א פאר פאטילעטשניקעס א פרידאטאק, די פאטילעטשניקעס האט פעדיקא צוגענומען, ווי א פילאזאף: ער איז שוין דערצו געוואהנט געווארען. אין ער הערט זיך צו, ווי זיין מאמע רעדט מיט די גוי'עס און ווי יענע דערצעהלען עפיס מאדנע מעשיות. א מעשה פון א קינד, וואס יודען האבען פערגארט צו זיך אין שטאדט ערב פסח, אבגעהאלטען אין א קעלער א טאג מיט א נאכט און געוואלט איהם נעמען צו דער ארבייט, האט מען דערהערט דאס

געשריי, איז מען זיך צענויפגעלאָפען, און מע האָט אַרויסגעראַטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סמנים אויפ'ן לייב — פיער שטעך אין פיער זייטען, ווי אַ צלם...

אַזוי דערציילט איינע אַ חוואַטסקע גויע מיט אַ ברייטען אָטשיפּעק און מיט אַ רויט פּנים. און די איבעריגע גויעס הערען זי אויס און שאָקלען מיט די פערבונדענע קעפּ און צלם'ען זיך: „אוי. האָרענקאָ! אַזוי לישענקאָ!... און פעדיקאַ'ס קאָפּ קאָן נישט פערנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת־מעשה די גוי'עס? און וואָס פאַר אַ שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פייטלען? און פאַר וואָס האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאַקסענע האָר און געשענקט אַ פּאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פּרידאַטאָק? עס אַרט איהם נישט אַזוי די גריווע, עס אַרט איהם נישט אַזוי די פּאַטילעטשניקעס, דאָס איז ער נישט זשעדנע קיינמאָל, ער וואָלט נאָר אַ בעלן זיין וויסען: פאַר וואָס עפּיס היינט אַזאַ־נאָרענטליבע פּאָרציע — אַ געטראָגען פאַר דער גריווע, אַ געריסען ביי די האָר, אַ פּאַטילעטשניקעס אַ פּרידאַטאָק? פאַר וואָס?... פאַר וואָס?...

ווו.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאַטע זאָגט צו דער מאַמע באַלד נאָך פּסח מיט אַ שיינענדיג פּנים, גלייך ווי עס וואָלט איהם געטראָפען מי־יודע וואָס פאַר אַ גליק. — אַ יאָ? דו האָסט דאָך איינגעלעגט די וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאַט.. אַ יודענע בלייבט אַ יודענע. אַוועק אונזער פּסח און זייער פּסח, און גאָרנישט!...

— דאַנקען גאָט! ענטפערט איהם די מאַמע, און פייטעל פערשטעהט ווידער נישט, וואָס האָט די מאַמע מורא געהאַט?... און וואָס איז דאָ די גדולה, וואָס דער פּסח איז אַוועק?... וואָלט דען נישט בעסער געווען, דער פּסח זאָל זיך נאָך ציהען און ציהען?...

פייטעל בעגעגענט זיך מיט פעדיקאַ'ן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאָן ער זיך נישט איינהאַלטען און גיט איהם באַלד איבער אַלסדינג, ווי

אזוי מע האָט בײַ זיי געדאַוועט, און נאָך דעם ווי מען האָט בײַ זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אַלע פּסח'דיגע מאכלים, וואָס מע האָט בײַ זיי געגעסען, און דעם זיסען ווײַן, וואָס מע האָט בײַ זיי געטרונקען. און פעדיקאַ הערט זיך צו מיט קאָפּ און פערקוקט צו פײַטלען אונטער'ן לײַבסערדאַק. איהם חלום'ט זיך נאָך אַלץ „מאַצאַ”... פלוצים לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער גאַס אַ קוויטש מיט אַ ניגון אויף אַ סאָפּראַן-שטימע:

— חוועדי-קאַ! חוועדי-קאַ!

דאָס רופט די מאַמע אַהיים דעם קלײנעם פעדיקאַ. ער זאָל געהן עסען וואַרעמעס. נאָר פעדיקאַ חאַפּט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאַר דער גריוועֶ! ערשטענס, זענען זיי דאָך נישט בײַ דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פּסח”... נאָך פּסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר די יודען... ליגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווײַסען קעפּעל אויף די הענד! און אַקעגען איהם ליגט פײַטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שוואַרצען קעפּעל אויף די הענד. און דער הימעל איז בלוי, און די זון וואַרעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז בײַ דער זײַט, און דער האָהן איז דאָ מיט אַלע זײַנע ווײַבער. און בײדע קעפּלעך, דאָס ווײַסע מיט'ן שוואַרצען, ליגען אָנגעשפּאַרט אויף די הענד און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעביוזקער איז נישטאָ אין דערהיים. ער האָט זיך גענומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּים האַנדלען. בײַ יעדען הויף שטעלט ער זיך אָב. גיט אָב יעדען גוי דעם גוט-מאָרגען. רופט אָן יעדען בעזונדער בײַ'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אַלסדינג אין דער וועלט. נאָר נישט פון דער ערב-פּסח'דיגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח'דיגע פּחדים... און פאַר'ן אוועקגאַנג שוין טהוט ער אַ טאַפּ אין וואָגען: „געפינט זיך נישט בײַ דיר, גוי, עפּים אַ זאַך, וואָס דו דאַרפסט נישט?” „נישטאָ, לאַחמאַן”. „אַ־יזענבראָך, אַ ביסעל הירזש, אַנ'אַלטע זאַך אָדער גאָר אַ פעלעבעל?” „האָב קײן פּאַראַ־בעל נישט, לאַחמאַן, נישטאָ גאָר נישט. אַ ביטערע צײַט”. „אַ ביטערע צײַט?

פאַרשכּור'ט מן הסתם? אַזאַ יום־טוב!..." „ווער מיר שכּור'ט? וואָס מיר יום־טוב? אַ ביטערע צייט!.."

דער גוי זיפצט און נחמן זיפצט אויך. און נאָך דעם רעדט מען אַביסעל פון זייטיגע זאַכען, אַזוי עס זאָל נישט אויסזעהן, אַז ער איז געקומען האַנדלען, גערט ער אַוועק פון דעם גוי צום אַנדערן, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּיס וואָס, און קומט אַהיים נישט מיט לעדיגע העַנד...

און נחמן ווערעביוקער, איין אָנגעלאָדענער און אַ דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פּיס אַהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאַך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פערדיענען, אָדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'דיגער מעשה האָט ער שוין פערגעסען. פון די פּסח'דיגע פּחדים האָט ער שוין פערגעסען. און דער שכן קורעטשקאַ מיט זיינע גובער־נאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!..

לאָזען ווינטען בלאָזען, לאָזען שטורמען פייפען, לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשת־ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורמען?..

אליהו הנביא

אֵלִיָהוּ הַנָבִיא.

א פאנטאסטישע געשיכטע מיט א רעטעניש לכבוד פסח.

ספּעציעל פון קינדער וועגען.

א.

נישט גוט צו זיין אַ בן יחיד, אַ ציטעריגער ביי טאַטע־מאַמע. „פון זיבען איינער געבליבען”. דאָ — נישט שטעה, דאָרט — נישט געה. דאָס נישט עס, יענס — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האַלז — פערבינד. די הענד — בעהאַלט. די נאָז — שנייץ אויס. אַך, נישט גוט, נישט גוט צו זיין אַ בן יחיד. און נאָך אַ נגיד'ס אַ יונגעל דערצו. מיין טאַטע איז אַ נגיד. אַ הלפן איז ער, געהט אַרום מיט אַ טאַרבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. זענען דערפאַר ביי איהם די פינגער תמיד שוואַרץ און די נעגעל צעטריסקעט. האָרעווען האָרעוועט ער אַפילו זעהר שטאַרק. אַלע טאָג אַז ער קומט אַהיים, איז ער אויסגעמידט און צעבראָכען. „נישטאָ קיין פּיס — קלאָגט ער זיך פאַר דער מאַמע — נישטאָ קיין פּיס, קיין סימן פון קיין פּיס”...

נישטאָ קיין פּיס, — עס קען זיין. דערפאַר האָט ער אָבער „פּרנסה בשפע”. — אַזוי זאָגען אַלע און זענען אונז מקנא, וואָס מיר האָבען פּרנסה און נאָך בשפע. די מאַמע איז צופריעדען. איך אויך. „אַ פּסח ביי מיר היינטיגעס יאָהר — אויף אַלע יודישע קינדער, רבונו של עולם”...

אַזוי זאָגט די מאַמע און דאַנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אַזאַ פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פסח. דעם ליעבען טהייערן פסח. אויסגעקליידט האט מען מיך בגדי מלכות, ווי עס פאסט פאר א נגיד'ס איינגעל. וואס קומט מיר אבער ארויס? אז איך טאר נישט ארום-שפרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פערקיהלען, אז איך טאר נישט ארום-לויפען מיט אלע קבצנישע קינדער — איך בין א נגיד'ס א יונגעל. א זעלכע שעהנע מלבושים — נישטא פאר וועמען צו בערירהמען זיך, א פולע קעשענע מיט ניס — נישטא מיט וועמען צו שפיעלען.

נישט גוט צו זיין א בן יחיד, א ציטעריגער, וואס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאך א נגיד'ס א יונגעל דערצו.

ג.

דער טאטע האט אנגעטהון די בעסטע קאפאטע און איז אוועק אין שול דאווענען. זאגט צו מיר די מאמע: „ווייסט דו וואס? לעג זיך צו. שלאף דיך אויס. וועסט דו קענען זיצען ביים סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאטען די פיער קשיות". משוגע בין איך? פאר'ן סדר וועל איך געהן שלאפען? „געדענק זשע, פסח צום סדר טאר מען נישט שלאפען. ווארום טאמער חלילה וועסט דו אנשלאפען ביים סדר, אזוי קומט אלי-נביא מיט א זאק אויף די פלייצעס"... „פסח ביי נאכט געהט ארום אלי-נביא און קוקט ווער עס שלאפט ביים סדר דעם נעמט ער צו אין זאק אריין"... האַ-חאַ! איך וועל אנשלאפען ווערען ביים סדר? איך? און אז מען זאל זיצען א גאנצע נאכט? און אפילו ביז'ן ווייסען טאג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פאר א יאהרען? „פאר א יאהרען ביזט דו אנשלאפען געווארען באלד נאך קידוש"... פאר וואס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאלס אליהו הנביא מיט'ן זאק? „דעמאלס ביזט דו נאך געווען א קליינינקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דארפסט דו פרעגען דעם טאטען די פיער קשיות. היינט דארפסט דו זאגען מיט'ן טאטען עבדים היינו. היינט דארפסט דו עסען מיט אונז פיש און יויך און קניידלעך...

שא — אן געהט דער טאטע פון שול".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאַנקען גאָט, דער טאַטע האָט אָבגעמאַכט קדוש. איך אויך. דער טאַטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כּוס. איך אויך. און דוקא אַ פולען כּוס, און דוקא בּיז'ן ד'נאָ. „זעה נאָר בּיז'ן דנאָ!"— זאָגט די מאַמע צום טאַטען, און מיר זאָגט זי: „אַ פולען בּעכער מיט וויין? ווערסט אַנשלאָפען ווערען"... חאַ־חאַ? איך וועל אַנשלאָפען ווערען? איך? און אַז מען זאָל זיצען אַ גאַנצע נאַכט? אפילו בּיז'ן ווייסען טאָג אַריין? אַ נו, פרעגט דעם טאַטען, ווי אַזוי האָב איך אָבגעקלאַפּט די פיער קשיות? ווי אַזוי זאָג איך די הגדה? ווי אַזוי שאָקעל איך זיך איבּערן סדור און זינג מיט'ן טאַטען דעם עבדים היינו?... און די מאַמע לאָזט נישט אַראָב קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר: „ווערסט אַנשלאָפען ווערען, אַנשלאָפען ווערען"... עה, מאַמע! מאַמע! מיר דאַכט זיך מע זאָל זיין מיט אַכצעהן קעפּ, קען מען פון דעם אַליין אַנשלאָפען ווערען! אַנו לאָז מען אַוועקזעצען אייך אַקעגען און זינגען אייך אין אויער: „אַנשלאָפען ווערען, אַנשלאָפען ווערען".

פערשטעהט זיך אַז איך בּין אַנשלאָפען געוואָרען.

ה.

אַנשלאָפען געוואָרען — חלום'ט זיך מיר אַז דער טאַטע האַלט שוין בּיי „שפוך חמתך". די מאַמע אַליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טהיר, מקבל פּנים זיין אלי נביא'ן. שעהן וועט זיין טאָמער קומט טאַקי אלי נביא, ווי די מאַמע זאָגט, מיט'ן זאַק אויף די פּלייצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בּחור"... און ווער וועט זיין שולדיג אין דעם אַז נישט די מאַמע אַליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!". און אַזוי ווי איך טראַכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אַהאַ! הער איך אַ סקריפּ פון דער טהיר, און דער טאַטע שטעהט אויף און רופט אויס אויף אַ קול: „בּרוך הבּא"! איך קוק מיך איין צו דער טהיר — יאָ, ס'איז ער. ער געהט, ער געהט. פּאַוואָלינקע, קוים וואָס מען הערט. אַ שעהנער יוד אליהו הנביא. אַן'אַלטער מאַן. אַ זקן מיט אַ גרויז גראָהען בּאָרד בּיז די קניע. דאָס פּנים אַלט, געל, געקנייטשט, נאָר שעהן און גוט איז דאָס אָהן אַן עק. און אויגען — אַך אויגען! גוטע, ווייכע, פריינדליכע,

ליעבע געטרײַע אויגען · אײַנגעבויגען , אָנגעלעהנט אויף א גרויסען=גרויסען שמעקען מיט א זאק אויף די פּלײצעם , און שאַ ! שטיל , אָהן ווערטער און גלײַך צו מיר ·

ו.

— „נו , יונגעלע , אַרײַן צו מיר אין זאק אַרײַן און קום". אַזוי זאָגט צו מיר אַט דער אַלטעטשקער און דוקא מיט גוטען , דוקא אזוי ווײך , אזוי זיס .

פרעג איך איהם : „וואוהין" ? מאַכט ער צו מיר : „וועסט שוין נאָך דעם זעהן"... וויל איך נישט , זאָגט ער מיר נאָך א מאָל . בעט איך מיך בײַ איהם : „ווי קען איך מיט דיר געהן , אַז איך בין א נגיד'ס א יונגעל ?" זאָגט ער : „און אַז א נגיד'ס א יונגעל וואָס בּיזט דו פאַר א מיוחס ?" זאָג איך : „איך בין בײַ טאַטע=מאַמע א בן יחיד"... זאָגט ער : „בײַ מיר ביזט דו נישט קײן בן יחיד". זאָג איך : „א ציטעריגער — פון זיעבען אײנער געבליעבען , זײ וועלען , זאָג איך , דערזעהן , אַז איך בין נישטאָ , וועלען זײ דאָס נישט אויסהאַלטען זײ וועלען , שטאַרבען און דערהויפּט די מאַמע"... קוקט ער אויף מיר , דער אַלטעטשקער , מיט גוטען און מאַכט צו מיר ווײך און זיס ווי פריהער : „געהסט דו נישט מיט מיר , טאָ שלאָף געזונד , נאָר ווער אנטשלאָפען אויף שטענדיג , אויף עביג"... הויב איך אָן צו װײנען : „הײסט דאָך עס איך זאָל שטאַרבען ? זײ וועלען דאָס נישט אויסהאַלטען... איבערהויפּט די מאַמע"... „ווילסט דו נישט שטאַרבען , טאָ קום מיט מיר , געזעגען זיך אָב מיט טאַטע=מאַמע און קום"... „סטײַטש . ווי קען איך געהן , אַז איך בין א בן יחיד , פון זיעבען אײנער געבליבען ?"... מאַכט ער צו מיר שוין שטאַרקער : „צום לעצטען מאָל , יונגעלע , קלויב דיר אויס אײנס פון די צוויי : אָדער געזעגען זיך אָב מיט טאַטע=מאַמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר , אָדער בלײַב דאָ , נאָר ווער אנשלאָפען אויף עביג . אויף עביג"...

ז.

אָבגעזאָגט די דאָזיגע ווערטער , טרעט ער אָב פון מיר אויף אײן שפּאַן און וויל שוין אויסקערווען זיך צו דער טהיר . וואָס מהוט מען דאָ ? אוועקגעהן מיט'ן אַלטען , גאָט ווײס וואוהין , פערפאַלען ווערען — וועלען

טאטע-מאמע שטארבען. אַ בן יחיד, פון זיבען איינער געבליבען... בלייבען דאָ און אַנשלאָפען ווערען אויף עביג — הייסט דאָס דאָך איך אַליין זאָל שטארבען.... ציה איך אוים צו איהם ביידע הענד מיט טרעהרען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, ליעבער, הארציגער אליהו; גיב מיר איין מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך!" דרעהט ער אוים צו מיר דאָס שעהן, אַלט, געל, געקנייטשט פנים מיט'ן גרייז-גראָהען באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שעהנע גוטע ליעבע געטרייע אויגען, און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „איין מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך גיב איך דיר: מיין קינד, אָבער נישט מעהר אַז איין מינוט"...

און דער אַלטעטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען-גרויסען שטעקען און וואַרט...

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

פרעגט זיך: וואָס האָב איך בעדאַרפט אין דער מינוט צו טראַכטען אַזעלכעס, אַז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אַלטען און נישט אַנשלאָפען ווערען אויף עביג? — אַנו, ווער וועט טרעפען?...

געציל

געציל.

— זיצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט נים.
— מיט וואס? מיט נים?
— מיט נים!
— איצט? בשעת מלחמה?
— אדרבה! ווייל מלחמה, ווייל ס'איז אייך לא עליכם'דיג אויפ'ן הארצען, וויל איך אייך א ביסעל צעשלאגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, געפינט מען א יאדער...

I.

געהייסען האט ער געציל, נאר גערופען האט מען איהם גויעצעל, געהאלטען איהם פאר א פרא אדם: ווער עס האט נאר געהאט גאט אין הארצען, דער האט געטריבען מיט איהם קאטאוועס, געמאכט פון איהם חוזק. געווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'ל א דערוואכסענער שוין, א לעפעשעוואטער, מיט מגושם גראבע הענד און מיט מגושם גראבע ליפען. א קול האט ער געהאט ווי פון א פאס און געגאנגען איז ער מיט ברייטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל ווי א בער, א קאפ איז אויף איהם געזעסען א גרויסער ווי א באקדייזשע, און אנגעשטאפט איז ער געווען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאטשע, היי, אדער פעדערן. אזוי האט געזאגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואוכס, „גויעצעל", „ווערגעלעץ", „גראבער נפש", „טרפה'נער ביין", „אקסען-פעל" וכדומה אזעלכע שעהנע צונעמעניש. און ער? גאר נישט! ס'זאל איהם אפילו אנהויבען דיהרען! פערקלויבען זיך אין א ווינקעל, אנגעשטאפט פולע באקען און גע'מעלה-גרה'ט ווי א קאלב. גויעצעל האט געהאלטען, פערשטעהט איהר מיך, פון דער אבילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואס איהר

ווילט. „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ״, האָבען געזאָגט אויף איהם זײַנע חברים, „אַ זולל וסובא׳ניק״, האָט געזאָגט אויף איהם דער רבי, און גויעצל זאָל זיך דאָס אפילו פערקרימען! דערטאַפּט דעם אָנבײַסען, אַרײַן אין מויל אַרײַן און געריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבײַסענס האָט מען איהם געטראָגען אין חדר אַרײַן תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט וואַרעניקעס לרוב! אָט דער מגושם׳דיגער לעפּעשעוואַטער בחור איז נאָך געווען צו די צרות בײַ זײַן מאַמע די נגידית׳טע אַ ציטעריגער, אַ בן־יחיד׳ל, האָט זי איהם געהאָדעוועט, געשטאָפּט טאָג ווי נאַכט ווי מע שטאָפּט אַ גאַנז, און כסדר געקלאָגט זיך, אַז „דאָס קינד עסט גאָר נישט״.

— מע בעדאַרף איהם אָבשפּרעכען אַ גוט אויג — פּלעגט נאָך דעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל געוויינטליך אונטער די אויגען,

— אַ מכה דער מאַמען! — פּלעגט איהם אונטערהעלפען די רבי׳צין מיט אַ נגון און מאַכען בשעת מעשה אַזאַ פּנים, אַז ס׳איז נישט מעגליך געווען, מע זאָל נישט לאַכען, — אין פּאָלעסיע אַזעלכע קינדערלעך וויקעלט מען נאָך, איהם זאָל זײַן פּאַר מײַנע בײנער!

— נאָך זײַן קאָפּ זאָל איך בלײַבען! — לאָזט אויס נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אָן דעם היטעל איבער די אויערן.

דער גאַנצער חדר לאַכט און גויעצעל זיצט אָנגעבלאָזען און שווײַגט; ברוגז איז ער טאַקי, נאָר ער שווײַגט. שווער אַרײַנצוברענגען איהם אין כעס; נאָר האָט מען איהם אַרײַנגעבראַכט אין כעס — איז נו־נו! אַ בער, אַז מע צערײַצט איהם בעדאַרף נישט זײַן אַזוי מסוכן, ווי ער; פּאַר כעס הויבט ער אָן טאַנצען און בײַסען זיך אַליין מיט די געזונדע ווײַסע צעהן אין די הענד אַרײַן, און לאָזט ער אַראָפּ אַ פּאַטש, קאָן מען איהם פּיהל׳ען, טאַקי האָבען הנאה. דאָס האָבען זײַנע חברים געוואוסט גאַנץ גוט, טאַקי פּאַרזוכט אויף זײַערע פּלײצעס, און מהאי טעמא מורא געהאַט פּאַר איהם אימת מות, נישט געוואָלט האָבען מיט איהם קײַן מגע ומשא. פּאַר קלעפּ, פערשטעהט איהר מיך, האָבען יודישע קינדער דרך ארץ... און בכדי מע זאָל זײַן געוואָרענט פון געציל׳ס קלעפּ, האָבען אַלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא געמוטט מאַכען אַקעגען איהם יד אחת, צעהן חברים אַקעגען איינעם, און אָט אויף אַזאַ־נ־אופן איז געוואָרען בײַ יענקלען אין חדר צוויי כתות: פון איין זײַט אַלע תלמידים, פון דער אַנדערער זײַט געציל. די תלמידים האָבען געשאַרפט די מוחות,

געציל — דעם קולאַק. די תלמידים האָבען געלערנט, געציל האָט געפרעסען קנישעס מיט וואַרעניקעס לרוב.

II.

ויהי היום ס'איז געקומען אונטער אַ יום טוב, האָבען זיך חברה צענויפגעקליבען שפּיעלען אין נים. די שפּיעל אין נים איז אַ שפּיעל, ווי אַלע שפּיעלען, נישט בעסער פון דריידיל און נישט ערגער פון קאָרטען: די שפּיל בעשטעהט אין פערשיעדענע שפּיעלען; אין „גריבעל", אין „באַנק", און אין „יאַרמעלקע", און אויסלאָזען לאָזט זיך אוים די שפּיעל ווי געוועהנטליך יעדע שפּיעל: איינער פערשפּילט, דער אַנדערער געווינט. און ווי אומעטום איז דער וואָס געווינט, אַ חכם און אַ בריה, און אַ וואוילער יונג, און דער, וואָס פערשפּיעלט, דער איז אַ טפּש און אַ בהמה, און אַ שלים־מזל'ניק, פונקט ווי להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטען...

האָבען זיך הייסט עס חברה צענויפגעקליבען אין חדר אַלע צעהן חברים שפּיעלען אין נים, איבערגעקעהרט אַ באַנק, אויסגעלעגט אַ שורה נים אויף דער ערד און גענומען וואַרפען פון דער באַנק אַראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאָגען פון דער שורה, דער האָט געוואונען. פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין געציל מיט פולע קעשענעס געווינטליך.

— ברוך הבא, אַ יוד! — רופט זיך אָן איינער.

— מען זאָל דערמאָהנען משיח'ן! — מאַכט דער אַנדערער.

— ויבא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאַכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען...

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באַנק? — שפּיעל איך אויך מיט אייך; איך האָב נים. — אַזוי זאָגט געציל און בעקומט באַלד אַ תשובה:

— לאָ מיט אַ ספּאָדיק!

— פאַר וואָס?

— דערפאַר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען די שפּיעל!

און נישט לאַנג געטראַכט, גענומען מיט די בערישע פּיס און צערשלײַדערט די שירה נים איבער'ן גאַנצען שטוב. האָט דאָך עם חברה מסתמא פערדראָסען. אַ עצה פון אַ יונגאַטש!

— קינדער, וואָס שווײַגט איהר איהם? — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— הבה נתחכמה — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכבּרעכען די בּיינער! — פערטײַטשט אַ דריטער.

— אַ נו, פּרובּט זיך, מאַכט געציל און פערקאַטשעט די אַרבּעל, גרייט צו דער אַרבּייט.

און ס'איז אַרוים אַ מלחמה, אַ געשלעג צווישען בּיידע כּתות. פון איין זײַט דער גאַנצער חדר, פון דער אַנדערער זײַט — געציל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האָבּען טאַקי געפּיהלט דעם טעם פון זײַנע געזונדע קולאַקעס; אַ צוויי דרײַ סמנים: בּײַלען אין שטערן און לאַנטערנעס אונטער די אויגען האָבּען טאַקי געהאַפּט זיי; דערפאַר האָבען זיי אָבּער אויך איהם געגעבען צו זעהן די וועלט מיט זײַערע שאַרפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואָס נאָר מען האָט געקאָנט, פון פאָרנט און פון הינטען און פון אַלע זײַטען, געדראַפּעט, געשטשיפּעט, געפּליקט, געריסען, געבּיסען — בּקיצור צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האָבּען זיי און געציל האָט געמוזט מחילה נעהמען דעם וועג און מאַכען פּליטה — און ערשט דאָ הויבּט זיך אָן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III.

אַרויסגעגאַנגען אין דרויסען אַ צעקאַשמעטער, אַ צעדראַפּעטער מיט צעריסענע פּלודערן, איז געציל געבּליבּען שטעהן אַ ווײַלע פערטראַכט. נאָך דעם האָט ער זיך געגעבּען אַ פּאַטש מיט בּיידע הענד איבּער די קעשענעס און עס האָט זיך געלאָזט הערען אַ קלינגען פון אַ סאַך נים.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, מיט מיר נישט שפּיעלען אין נים? לאָז זיך מיט אײַך שפּיעלען דער מלאך המות! איך דאַרף אײַך אויף סעם סאָט כּפּרות! איך קאָן בּעשטעהן, מיר זאָלען זיך אַליין אין צווייען שפּיעלען...

אזוי האָט געציל אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין און האָט זיך געלאָזט געהן וואו די אויגען וועלען איהם טראָגען. אָבגעשטעלט זיך אין מיטען וועג טהוט ער אַ זאָג צו זיך גלייך ווי ער וואָלט דאָ געוועזען מיט עמיצען זאַלבענאַנד:

— וואוהין־זשע, געציל, וועלען מיר געהן אַ שטייגער? — און טאַקי באַלד זיך אַליין געענטפערט:

אַהין, ווייט... אונטערן שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען, דאָרט איז נישטאָ קיינער... דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אַליין אין צווייען קיינער וועט אונז נישט שטערן, און לאָז עמיצער פּרובען אונז שטערן, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאַכען אַ תל...

און געציל רעדענדיג אַזוי מיט זיך אַליין, פיהלט, אַז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פאַר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אַהער זיינע חברים, מאַכט ער פון זיי אַ מאַטשיקע, אַ האַקאַשעקע, אַ חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אַליין, גלייך ווי זיי וואָלטען דאָ געוועזען באמת זאַלבענאַנד.

— הער נאָר אויס, ביז וואַנען וועלען מיר אַ שטייגער געהן? — מאַכט ער צו זיך אַליין און ענטפערט זיך טאַקי תוך כדי דבור:

— נו, עס ווענדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואָלטען מיר זיך גאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין ניס? האָ? וואָס זאָגסט דו געציל?

— טאָ, ביי מיר האָסט דו געפּועלט.

און געציל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־ווייט אונטערן שטאָדט אויף יענער זייט מיהלען, אַרויסגענומען און איבערגעצעהלט די ניס, צעטהיילט זיי אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אַריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אַנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע אויסגעטהון דאָס היטעל, און אַריינגעוואָרפען אַהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע ניס און אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין:

— זיי מיינען, אַז אָהן זיי קען מען זיך גאָר נישט בעגעהן... הער נאָר אויס, געציל, אין וואָס פאַר אַ שפּיעל שפּיעלען מיר?

— איך ווייס? אין וואָס פאַר אַ שפּיעל דו ווילסט.

— אפשר וועלען מיר שפּיעלען אין „אום צי גראָד?"

— ביי מיר האָסט דו געפּועלט.

און ער טהוט אַטרייסעל מיט דער יאַרמאַלקע און אַ מאַך:

— אַצונד טרעף! „אום" ציִ „גראָד"? נו. רעד ווערטער! — מאַכט ער צו זיך אַליין און טהוט זיך אַ זעץ מיט'ן עלענבויגען אין זייט אַריין און ענטפערט זיך אַליין:

— „גראָד".

— „גראָד" זאָגסט דו? ווי לאַנג שמייסט מען דיך! גיב אַהער. האָסט פערשפּיעלט דריי ניס.

און ער נעהמט אַרויס פון דער לינקער קעשענע דריי ניס, לעגט זיי איבער אין דער רעכטער, ווידער אַמאָל אַ טרייסעל מיט דער יאַרמאָלקע און ווידער אַמאָל אַ פרעג:

— נו, ווייטער, „אום" ציִ „גראָד"?

— „אום".

— „אום" זאָגסט דו? ווי לאַנג קרענקסט דו! גיב אַהער, דו האָסט פערשפּיעלט פיער ניס!

און ער לעגט איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער פיער ניס, טהוט אַ טרייסעל מיט דער יאַרמאָלקע און אַ מאַך צו זיך אַליין:

— נו אפשר וועסט דו איצט טרעפען? „אום" ציִ „גראָר"?

— „גראָד".

— „גראָד" זאָגסט דו? ווי לאַנג פוילען די ביינער דיינע! גיב אַהער דו פאַרך אייגער, פינף ניסלעך!

— גענוג איך פערשפּיעל, שעלסט דו זיך נאָך?

— ווער איז דיר שולדיג, אַז דו ביסט אַ בהמה און טרעפסט ווי אַ בלינדער אין גרוב? נו, זאָג שוין ווייטער, זאָג: „אום" ציִ „גראָד"? איצט וועסט דו שוין מסתמא געווים טרעפען.

— „גראָד".

— „גראָד"? לעבען זאָלסט דו מיר אַזוי! גיב אַהער דו פערד אייגער זיעבען ניס, און טרעף נאָך אַ מאָל: אום ציִ „גראָר"?

— „גראָד".

— ווידער אַ מאָל „גראָד"? איך זאָל דיך אַזוי האָבען פאַר אַ מאַטען? גיב אַהער, שלים-מזל, נאָך פינף ניסלעך, און טרעף שוין אַצונד, אפשר וועסטו חאָטש איין מאָל טרעפען: „אום" ציִ „גראָד"? נו, וואָס שווייגסט דו!

—איך האָב שוין נישט קיין ניס.

— סאַ ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין אַ ייד איך האָב נישט.

— טהו נאָר אַ זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנאָ! אָט אַזוי.

— נישטאָ קיין סימן אַפילו!

— נישטאָ? פערשפּילט אַלע נים? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר גע־טויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?

— גענוג, האָסט אָבגעוואונען ביי מיר אַלע נים, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?

— אַ מציה, זעהר רעכב! האָסט געוואָלט ביי מיר אָבגעווינען האָב איך ביי דיר אָפּגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס געציל האָט פערשפּילט און ער, גויעצעל, האָט געוואונען; ממש ער פיהלט אַז עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד. ער פיהלט זיך איצטער בכח אָב־געווינען ביי דער גאַנצער וועלט אַלע נים. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין איינציג ניסעל אַפילו אויף אַ רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, אַ מיתה משונה איינגעהמען דאָ אויפ'ן אָרט!“...

און געציל ווערט אין כעס, מלא רציחה, לעגט צעניף די קולאַקעס און קריצט מיט די ציינהן און רעדט צו זיך אַליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאַלבענאַנד:

— אַ נו? פּרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אַצונד בין איך שוין נישט אַליין! אַצונד זענען מיר שוין זאַלבענאַנד!... נו, געציל? וואָס ביסט דו געבליבען זיצען עפּיס ווי אַ חתן? לאָמיר נאָך שפּילען אַ ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האָב איך נים? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך האָב שוין נישט קיין איינציג ניסעל אַפילו.

— אַך! איך האָב נאָר פערגעסען, אַז דו האָסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען אַן עצה, געציל...

— דהיינו?

— געלד האָסט דו?

— איך האָב, נו איז וואָס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואָס הייסט, איך זאָל ביי דיר קויפען נים!

— בהמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? גיב מיר געלד, נאַ

דיר ניט. הע:

— נו, מהיכא־תיתא, בײַ מיר האָסט דו געפּועלט.

און ער נעהמט אַרױס פון בײַטעלע אַ זילבערנע גריװנע, דינגט זיך אױס פאַר'ן מקח, צעהלט אָפּ אַ פּאָר צעהנדליג ניט פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און די שפּיעל הױבט זיך אָן גאָר איבער אַ נײַעס.

IV.

אַ געניטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט גערופען אַ האַלבע שעה פאַר'ן טױדט זײַן װײַב אױך אַ קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מײַן קינד! איך געה אַװעק פון דער װעלט, מיר װעלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קײַן מאָל. איך װײס, אַז דו שפּיעלסט אין קאָרטען, דו האָסט מײַן חולאת... שפּיעלען מעגסט דו װיפיעל דו װילסט, נאָר אָב־שפּיעלען זיך זאָל דיר גאָט שומר ומציל זײַן.

די דאָזיגע װערטער זענען להבדיל אַ תורה. נישטאָ קײַן ערגערע זאַך אױף דער װעלט װי אָבשפּיעלען זיך. דאָס טהוט אױס, זאָגען געניטע מענשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרײַבט אַרײַן אין שאול תחתיה אַרײַן. און מע קען שוין נאָך דעם קײַן תחית המתים נישט אױפשטעהן! אַזױ זאָגט די װעלט און אַזױ איז געװען אױך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אַזױ לאַנג געאַרבײט מיט'ן היטעל „אום" צו „גראַד", געלעגט פון אײן קעשענע אין דער אַנדערער ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן אײן ניקעל.

— נו, פאַר װאָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט װאָס.

— װידער אַ מאָל געבליבען אָהן ניט, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין אַ שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט אַ שולער.

— זאָגסט דו נאָך אַ מאָל דאָס װאָרט „שולער", גיב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אַזאַ זין!...

נעציל בלײַבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראַבעלט מיט די פינגער

אין דער ערד, גראבט א גריבעל און ברומט שטילערהייד א ליעדעל אונטער דער נאז, נאך דעם טהוט ער א זאג:

— סקוטשנע! לאמיר שפיעלען אין נים.

— וואו האב איך נים?

— האסט נאך עפים געלד? איך וועל דיר פערקויפען נאך א צעהנדליג.

— געלד? וואו האב איך געלד? איך האב שוין נישט א גראשען!

— נישט קיין נים, און נישט קיין געלד? אוי, איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! חא! חא! חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אפ מיט א ווידער־קול אין'ם געדיכטען ווייטען וואלד, און געציל קאטשעט זיך פאר געלעכטער.

— וואס איז מיט דיר פאר א געלעכטער, דו גויעציל איינער? — מאכט ער צו זיך אליין און טאקי תוך כדי דבור זיך אליין אבגעענטפערט:

— דאס לאך איך פון דיר, שלים־מזל, געענוג האסט דו מיר פערשפיעלט אלע נים, צו וואס האט דיר געטויגט נאך נעמען און פערשפיעלען דאס געלד אויך, אזוי פיעל געלד, דו שוטה בן פיקהאלץ, אוי, איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האסט דאך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאל דיר זאגען אבשניידען די נאז, דארפסט מיך פאלגען? דו פעטאך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא...

— ווער חאטש אנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאס איך דיין טרפה'נעם פרצוף נישט אנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט אנ'אנגע'ברוגז'טער, גראבעלט מיט די פינגער די ערד, פערשיט דאס אויסגעגראבענע גריבעל און זינגט שטילערהייד א ליעדעל אונטער דער נאז.

V.

— ווייסט וואס איך וועל דיר זאגען, געציל? — רופט ער זיך אן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום: לאמיר זיך שוין איבערבעטען, לאמיר ווערען חבר. נאט האט מיר געהאלפען, ס'האט מיר אזוי בעגליקט, איך

האָב געוואונען, קיין עין הרע, אַזוי פיעל ניס, פאַר וואָס זאָלען מיר זיך נישט פערגינען צעקנאַקען עטליכע ניסלעך? זיי בעדאַרפען זיין, מיין איך, נישט שלעכט? האַ? ווי מיינסטו, געציל? — יאָ, איך מיין אויך אַזוי, זיי בעדאַרפען זיין נישט שלעכט — ענטפערט ער זיך אַליין, און חאַפּט אַריין אין מויל איין ניסעל, דאָס אַנדערע ניסעל, דאָס דריטע ניסעל, טהוט אַלע מאָל אַ זעץ מיט'ן האַנד איבער די ציינער, דאָס ניסעל טהוט אַ טרעטשטשע, נעהמט אַרוים אַ פעטען יאָדער, רייניגט איהם אַרום, וואַרפט איהם אַריין אין מויל, און קייעט מיט די גרויסע ווייסע ציינער געשמאַק, חראָמקעט ווי אַ פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך אַ בעל, געציל, אויף אַ יאָדער פון אַ ניסעל? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהיכא־תיתי, פאַר וואָס נישט?

אַזוי ענטפערט ער זיך אַליין, ציהט אוים די לינקע האַנד, נאָר טאַקי באַלד טהוט ער זי אַ פּאַטש מיט דער רעכטער:

— און אַ מכה ווילסטו נישט?

— לאָז דיר זיין אַ מכה.

— לאָז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאַקען ניסלעך און קייען די פעטע יאָדערן, הראָמקען ווי אַ פערד האָבער. ס'איז איהם קאַרג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, געציל, וואָס איך וועל דיך פרעגען: ווי אַזוי איז דיר למשל בשעת מעשה, אַז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אַזוי מיר איז? אַזאַ יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט אַ פנים אין כעס? נאַ־זשע דיר אַ יאָדער פון אַ ניסעל.

און געציל'ס רעכטע האַנד גיט דער לינקער האַנד אַ יאָדער פון אַ ניסעל, וויל די לינקע האַנד נעמען דעם יאָדער פונ'ם ניסעל, גיט איהם די רעכטע האַנד מחילה אַ פייג... געהט די לינקע האַנד און טהוט אַ פּאַטש דער רעכטער האַנד; נעהמט די רעכטע האַנד און טהוט אַ פּאַטש דער לינקער האַנד; געהט די לינקע האַנד און דערלאַנגט אַ פראַסק אין דער רעכטער באַק; געהט די רעכטע האַנד און שטעקט אָב דער לינקער באַק צוויי פעטש; חאַפּט אָן די לינקע האַנד ביי דער רעכטער לאַץ, נעמט די רעכטע האַנד און רייסט אָב די לינקע לאַץ פון אויבען ביז אַראָב; געהט די לינקע האַנד און חאַפּט זיך אָן ביי דער רעכטער פאה. נעהמט די רעכטע האַנד און פאַרפאָהרט אין לינקען אויער.

— לאָז אָב די פּאה, געצי, פּאָלג מיך, לאָז אָב די פּאה!
— לאָז אָב דעם אויער, וועל איך דיר אָבלאָזען די פּאה!
— אַ מכּה!
— נו, בלײַבסט דו אָהן אַ פּאה! געצי!
— בלײַבסט דו גויעץ, אָן אַנ׳אויער!
— אַי!
— אַי־אַי!!

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אַזוי געקאַטשעט אויף דער ערד אונזער געציל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זײַט, אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זײַט, צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד די קעשענע מיט ניס... אַ מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, אַ מינוט האָט גובר געווען געציל. ביז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון דער ערד אַנ׳איינגעקאַטשעטער אין בלאָטע, ווי אַ דבר אַחר, אַ צעפליקטער, מיט אַ צעבלוטיגטען אויער, מיט אַנ׳אונטערגעריסענער פּאה, אַרויסגעכאַפּט אַלע ניס פון קעשענע און פערוואָרפען זיי אין בלאָטע אַרײַן, העט־ווײַט ביז אויף יענער זײַט מיהל, און צוגעבורמט מיט כּעס:

— אָט אַזוי!.. אַ מצוה!...

נישט מיר, נישט דיר!...

א פערשפילמער ל״ג בעומר

אַפערשפּיעלטער ל"ג בעומר.

(אַ מעשׂה פון חדר).

א.

אונזער רבי, „ניסל דער קליינער" (אַזוי האָט מען איהם גערופען ווייל ער איז געווען אַ קליינער) האָט זיך געלאָזט פיהרען ביי דער נאָז פון זיינע בעהעלפערס. וואָס די בעהעלפערס האָבען געוואָלט האָבען זיי געפועלט. געקומען דער ערשטער בעהעלפער און האָט געזאָגט, מע דאַרף היינט לאָזען די קינדער בעצייטענס פריי, האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פריי. געקומען דער אַנדערער בעהעלפער און געזאָגט: די קינדער וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דאַרף זיי האַלטען אין חדר, האָט ער געהייסען מע זאָל זיי האַלטען אין חדר. ער זאָל אַליין עפּיס צוקלערען — דאָס נישט; דעריבער האָבען געוועלטיגט אויף אונז די בעהעלפערס נישט דער רבי. אין אַנדערע חדרים, למשל, וויסען בעהעלפערס איינוואַשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה, טראָגען זיי אויף די פּלייצעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי אין חדר אַריין אַ טעפּעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די בעהעלפערס געפוילט זיך איינוואַשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה, טראָגען אונז אויף די פּלייצעס. דערפאַר האָבען זיי אָבער ליעב געהאַט ברענגען אונז אין חדר אַריין די אָנבייסענס און... טאַקי אַליין אויפעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבי'ן האָבען מיר נישט געטאָרט: די בעהעלפערס האָבען אונז געהאַלטען רעכט אין דער מורא, אונז אָנגעזאָגט, אַז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען אַ וואָרט, אַ פּיפּס טהון פאַר דעם רבי'ן, וועט מען איהם קאַטעווען, שינדען די הויט! איינער, אַ ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יאָ געפּרובט אַמאָל אַרויסשפּרינגען מיט אַ וואָרט, האָבען איהם די בעהעלפערס נאָך דעם אַזוי געטהון, אַז ער האָט נעבאַך געקרענקט אַ גאַנצען זמן, פערזאָגט אַ צעהנטען מע זאָל אַ בעהעלפער פאַר'ן רבי'ן נישט מסר'ן.

יענע צײַט קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפרים", אָדער „בעהעלפער-גלות".

ב.

ויהי בימי „גלות-הבהלפרים" — און ס'איז געווען אין דער צײַט פון „בעהעלפער-גלות", האָט זיך געשטעלט בײַ אונז אין מאָזעפּעווקע אַ ל"ג בעומר אַ נאַסער, אַ קאַלטער, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל תחלת מאי קאַלטע, נאַסע טעג. די זון טאַקי כלומר'שט בעווײַזט זיך, לײַכט און וואַרעמט; נאָר אַ שאַרפער ווינד בלאָזט ערגיץ פון ווייטען, טראָגט אָן חמאַרעס, רײַסט בײַ די פּאָלעס, וואַלגערט פון די פים—גאָרנישט פאַחאָזשע אויף ווערנע...

האָט זיך פערגלוסט גראָד דאַמאָלס אונזערע בעהעלפערס מיר זאָלען מאַכען אַ שפּאַציר ל"ג בעומר אונטער'ן שטאָדט און אַרויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז בײַ יודישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פײַלענבויגענס און מיט צדה לדרך, אַלערלײַ גוטע שפּײַזען אין וועג אַרײַן.

ס'איז אַ מנהג בײַ יודישע קינדער פון קדמונים, אַז עס קומט ל"ג בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואָפּענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פים מיט כלי זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פײַלענבויגענס, מע נעמט מיט עסענוואַרג אין וועג אַרײַן און מע געהט אַרויס אויפ'ן פרײַען פעלד כלומר'שט אויף מלחמה. יודישע קינדער, וואָס זיצען נעבאַך אַ גאַנץ יאָהר פערשפּאַרט אינ'ם ענגען פינסטערן חדר אונטער דעם יאָך פון דער תורה, אונטער דער מורא פונ'ם רבי'ן און אונטער די קאַנטשיקעס פון די בעהעלפערס, אַז עס קומט ל"ג בעומר און זיי געהען אַרויס אויפ'ן פרײַען פעלד אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פים מיט די הילצערנע שווערדלעך, ראָד-ביקסלעך און פײַלענבויגענס, מאַלט זיך זיי אוים אַז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען אײַננעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי בעקומען מיט אַמאָל קוראַזש, און „חברה" הויבט אָן מאַכען גרויסע שפּאַ-נען און זינגען לידלעך, מאָדנע לידלעך, האַלב יודיש, האַלב גוי'עש:

ראַז דוואַ טרי טשעטירע!
יודישע קינדער
לערנען תורה,
גלויבען אין וואונדער

האָבען נישט מורא.
שמע ישראל! ניטשעוואָ!
ניע באָימסיאַ ניקאַוואָ,
קראָמיע באָגאַ אָדנאַוואָ...

און מיר האָבען געטהון ווי דער מנהג איז: אַראָבגענומען אונזערע פּאַראַיאָהריגע הילצערנע שווערדלעך פון'ם בוידעם, און פּײַלענבויגענס האָבען מיר אָנגעצויגען אויף רײַפלעך פון פסח'דיגע ווײַן־פעסלעך, און ראָדביקסלעך האָבען אונז געשאַפט די בעהעלפערס, געוועהנטליך פאַר געלד, נאָר אַזעלכע ראָדביקסלעך קונציגע, וואָס מע קען שיסען מיט זיי אַ פליג, ווען זי זאָל נאַפּשיקלאַר וועלען שטעהן און וואַרטען ביז מע וועט איהר שיסען... וכדומה נאָך אַזעלכע מינים כלי זיין, יודיש געוועהר, וואָס מע קען מיט זיי איבערשרעקען אויף טויט קליינע זוינעדיגע קינדער. און מיט אָנבײַסען האָבען מיר זיך פערזאָרגט נישט אויף קאַטאָוועס, — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס די מאַמע האָט איהם בעווילינט פון איהר ברייטע האַנד, און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל״ג בעומר אין חדר אַרײַן אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס און מיט פולע קעשענעס פון כל טוב, וואָס אַ מויל קען רעדען: בולקע, און קיבעל, און אייער, און שמאַלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאַטשקע, און פיפקעלעך, און לעבערלעך, און טיי מיט צוקער מיט ניס מיט מאַראַנצען מיט אײַנגעמאַכטס, און אויך מיט מזומנע נראָשענס — איטליכער פון אונז, האָט זיך געוואָלט אויספײַנען. ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זײַן פאַר די בעהעלפערס... און די בעהעלפערס האָבען אונז געליבט, געזאָגט אַז מיר זענען וואָהלע, אויסגעצייכענטע יונגלעך. צענויפגענומען אונזערע גוטע שפּײַזען צו זיך אין די טאָרבעס אַרײַן, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־ווייז, ווי מע שטעלט אוים חיל און האָבען אַ קאָמאַנדעווע געטהון:

— נעמט זיך, יודישע קינדער, פאַר די הענד און מאַרש איבער דער בריק גלײַך אַהין אויף מעזשריטשער פלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך בעגעגענען מיט די ים־קאָטערס און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

הורראַ ים־קאָטערס! — האָבען מיר אויסגעשריגען אַלע אין איין קול און האָבען זיך גענומען פאַר די הענד און האָבען זיך ראַפּטאָם אַ לאָז געטהון אין וועג אַרײַן שטאַרק האָפּערדיג און זיבערליך — ווי אמת'ע גבורים.

ג.

די ים-קאָטערם—אַזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי תלמידים דערפאַר וואָס זיי זענען געווען קינדער קליינע, קורצע, אַלף-בית-יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש-בחורים, ווי פליגען, ווי מערעשקעס. עס האָט זיך אונז אויסגעוויזען, אַז מיט איין בלאָז — פו! — מאַכען מיר פון זיי אַ תל. מיר זענען געווען בטוח, אַז זיי וועלען נאָר אונז דערזעהן ווי מיר זענען אָנגעוואָפּענט פון אויבען ביז אַראָב מיט שווערדען, פיילענבויגענס און ראָדביקסלעך, וועלען זיי געוויס חאַפּען די פיס אויף די פלייצעס און וועלען געוויס מאַכען פּליטה. אַ קלייניגקייט אַזעלכע גבורים, חומש-בחורים, וואָס אַלע יונגלעך פון די דרדקי חדרים האָבען געציטערט פאַר אונז אימת-מות, מורא געהאַט אַריינטרעטען אין אונזערע ד׳ אַמות; איהר שפּילט זיך מיט חומש-בחורים, ווערגעלעסען, מיט לאַנגע פיס?!..

שלאָגען מיט די ים-קאָטערם האָבען מיר זיך אייגענטליך קיין-מאָל נישט געשלאָגען; נאָר על פי סברא האָבען מיר גערעכענט און געווען איבערצייגט, אַז מיט'ן קוק מאַכען מיר מיט די דאָזיגע קליינע ווערוּקעס אַ פאַרלענדונג, אַ כּוּף, אַ תל-עולם. חוץ וואָס מיר וועלען זיי גוט איינטיילען, אָנברעכען אויף אַלע זייטען, וועלען מיר נאָך נעמען ביי זיי רויב, דאָס הייסט מיר וועלען זיך צוטיילען מיט זייערע אָנביסענס און לאָזען זיי אונז לאָדען צום ונתנה תוקף.

און פאַר גרויס קוראַזש און התפעלות פון זיך אַליין און פון אונזער כח האָבען מיר זיך איינס דאָס אַנדערע אונטערגעשטופּט. דערלאַנגט אַלע מאָל אַ שטורך אין די פלייצעס אַריין און אַ פּליאַסק פון אונטען, און אַגב האָבען אונז טאַקי אונטערגעטריבען די חברה בעהעלפערס מיר זאָלען געהן אַ ביסעל גיכער:

— וואָס קריכט איהר ווי די וואַנצען? — האָבען זיי צו אונז געזאָגט און אַליין האָבען זיי זיך אַלע מאָל אָבגעשטעלט. אויפגעבונדען די טאָרבעס און פערזוכט די אָנביסענס, שטאַרק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבען זיי געזאָגט, איבערגעגעבען איינער דעם אַנדערן דאָס פלעשעל און געבולקעט בול-בול-בול פונ'ם העלזעל גלייך אין מויל אַריין.

— איין אַנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאַקי גאָר חריפות! — — —

אַזוי האָבען געזאָגט די חברה בעהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטאַרק אָבגעשטאַנען פון אונז, בעוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענד מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשעריטשער פּלאַץ, חאָטש דער ווינד האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער. דער הימעל האָט זיך רעכט פערחמאַרעט און אַ געדיכט קאַלט רעגענדיל האָט געשמיסען גלייך אין פּנים אַריין. פאַר קעלט האָבען אונז די הענד געדראָלען, געוואָרען בראָן און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט. געקוואַטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיד און הונגעריג. זעהר-זעהר הונגעריג, און ס'איז געבליבען מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף אַ ווײַלע אָפּרוהען זיך און טאַקי אין איין וועגס עפּיס איבערחאַפּען, נעמען אין מויל אַריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע בעהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען אײַנער פון אונז.

— חאַפּט דער רוח די בעהעלפערס! די אָנבײַסענס, די אָנבײַסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די בעהעלפערס: „אַ בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּיפּקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך מיט די קיכלעך מיט די אייער מיט'ן ביסעל ווישניק מיט די מזומנע עטליכע גראָשענס און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ'ן פּוסטען פּלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, פערחאַפּט מעגען זיי ווערען!"

— אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע בעהעלפערס!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף אַלע בעהעלפערס פון דער גאַנצער וועלט!

— די כפרה זאָלען זיי זיין פאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שאַ! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינד.

— קליינע וועווריקעס מיט גרויסע שטעקענס!

— די ים-קאָטערס! די ים-קאָטערס!

— הוררא ים-קאָטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהן אַזוי האָבען מיר זיך אַ לאָז געטהון צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורם זיין, צערייסען אויף שטיקלעך. נאָר — — — עס האָט זיך געטראָפען מיט אונז איין אומגליק,

א גרויסער אומגליק, וואס קיינער האט דאס בשום אופן נישט געקאנט ארויסזעהן פריהער...

אז ס'איז נישט בעשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאפטען. הערט א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאטערס, חאטש זיי זענען קליינע קורצע וועוויקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאר א פנים נישט קיין נארישע יונגלעך: איידער זיי זענען ארויס צו אונז אקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזריטשער פלאץ אויף מלחמה, האבען זיי זיך אין דערהיים פריהער גוט צוגעלערנט, געמאכט רעפעטיציע הייסט עס... נאך דעם האבען זיי זיך אונטערגעפיטערט, איבערגעביסען הייסט עס... מיטגענומען מיט זיך ווארעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאלאשען; אנגעוואפענט זיך פון קאפ ביז פיס נישט ערגער פון אונז און אפשר נאך בעסער פון אונז... אויך מיט שווערדלעך און מיט פיילענבויגענס און מיט ראדביקסלעך. און האבען גארנישט געוואלט ווארטען ביז מיר וועלען אנפאלען אויף זיי, נאר זיי זענען בעסער אנגעפאלען אויף אונז, און האבען אונז גענומען ברעכען די ביינער—ווי אזוי מיינט איהר א שטייגער? פון אלע זייטען און אזוי געשמעיה'דיג, אז מיר האבען גאר קיין צייט געהאט אפילו זיך ארומקוקען, וואו מיר זענען אין דער וועלט, גארנישט בעמערקט תחילת אז זיי געהען אויף אונז נישט אליין נאר מיט זייערע בעהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגעגעבען היטץ:

— ועבענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערגעלעסען מיט די לאנגע פיס!

ס'פערשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשוויגען. ווי די גבורים האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועוויקעס, געבראקט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצויגען די פיילענבויגענס און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביקסלעך. נאר — אוי ווער! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טומפ ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהון מיט די פיילענבויגענס האבען מיר שוין אנגעהויבען חאפען קלעפ ווי האלץ... פון די ראדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביקסעל אז דער שונא וויל נישט ווארטען ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען, און פליהט אונטער און שלאגט דאס אייך ארויס פון די הענד — און געהט

טהוט איהם עפּים!

שלעכט. מיר האָבען געמווט אַוועקוואַרפען דאָס גאַנצע כּלי זיין: די שווערדלעך מיט די פייַלענבויגענס מיט די ראָדביקסלעך און נעמען זיך צום געשלעג ווי ג א ט ה א ט ג ע ב א ט ע ן, דאָס הייסט, מיר האָבען אָנגעהויבען אַרבייַטען פּשוט מיט די הענד, מיט די קולאַקעס. דער חסרון איז אָבער געווען וואָס מיר, אויסגעמידטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפּרוירענע האָבען זיך געשלאָגען אָהן אַ טאָלק, אָהן אַ פּלאַן און אָהן אַ שום אויבערהאַר, וואָרום אונזערע בעהעלפערס זענען דאָך געבליבען פון הינטען: זיי זענען מחילה געווען אונטערען גלעזעל און טאַקי שטאַרק בגלופין פון אונזער ביסעל ווישניק, פערחאַפּט זאָלען זיי ווערען!... און זיי, די קלייַנע וועווריקעס, גוט אָנגעטהון און רעכט פערביסען, זענען געקראָכען גלייַך אויף אונז פון דרייַ זייַטען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער, געשאָטען אויף אונז קלעפּ מיט קולאַקעס מיט בוכענצים; טאַקי די זעלביגע „בוכענצים" וואָס מיר האָבען גערעכענט אייַנטייַלען זיי האָבען זיי א ו נ ז אַייַנגעטייַלט... און ז י י ע ר ע בעהעלפערס זענען געגאַנגען דוקא אויף צו־פריהער און האָבען נישט אויפגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאַפּט זיי, קלאַפּט זיי, די ווערגעלעסען מיט די לאַנגע פּים!...

ווער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פייַנד? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך ווייס נאָר, אַז מיר זענען געלאָפען, שטאַרק געלאָפען — הערום פּענדום — צוריק אַהיים, א היים, קיין מאַזעפּעווקע; און זיי, די קלייַנע וועווריקעס, נישט גערעכט זאָלען זיי ווערען, זענען אונז נאָך־געלאָפען משוגענער־ווייַז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפגעהערט צו לאַבען און צו שרייַען אונטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררראַ, חומש־בחורים! הוררראַ, ווערגעלעסען!! — — — —

ה.

געקומען אַהיים מידע, הונגעריגע, שלעפעריגע, אָבגעריסענע, אָבגעשליסענע, צעשלאָגענע, צעהרג'עטע, האָבען מיר, גבורים, גערעכענט, אַז טאַטע־מאַמע וועלען געווים לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען אַ לעקעכעל פאַר די קלעפּ וואָס מיר האָבען געחאַפּט. צום סוף לאָזט זיך

אויס אַז מיר האָבן געלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען געהאַט אין דער לינקער פּיאַטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען אַרויס גליקליך אָהן פּעטש פאַר די צעריסענע קאַפּאָטקעלעך און פאַר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פון דער מאַמע בעזונדער און פונ'ם טאַטען בעזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעבּט מכבד געווען דער רבי, ניסל דער קלייענער פאַר די ביילען וואָס זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פאַר די בלויע לאַנטערנעס וואָס אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס'איז אַ בזיון צו דערצעהלען — אַניִדערגעלעגט איינציגווייז און דוקא מיט'ן פּנים אַראָב און מע האָט אונז אַריינגעצימבּעלט מחילה אַהין וואו עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט נאָט אייך אַ פערבּייסונג טאָמער איז קאַרג!.. אונז האָט אָבער אויף קיינעם אַזוי נישט פערדראָסען, ווי אויף די בעהעלפערם אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאַטע-מאַמע אַז זיי בעשטראָפען אַ קינד טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאַפט. אַ רבי לעגט אַוועק און שמייסט אָב מיט'ן קאַנטשיק — דערויף איז ער אַ רבי און דערויף איז דאָס אַ קאַנטשיק.. אָבער די בעהעלפערם, ימח שמם! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אַלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאָלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אַליין אין מיטען פעלד אויף גאָטס בעראָט, האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאַלטען מיר זאָלען נישט דריגען מיט די פיס!...

* *

*

אָט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"ג בעומר. דאָס איז געווען אַ וויסטער, אַ פינסטערער, אַ פערשפּילטער ל"ג בעומר.

גזלנים

גַזְלָנִים.

אײן אויסערגעװײהנליכע, נאר אײן אמת'ע מעשה פונ'ם חדר, װי אזוי תלמידים האבען זיך אבגערעכענט מיט א רבי'ן.

דערצײהלט לכבוד ל"ג בעומר.

א.

— ער פאפט נאך?
— נאך א מין פאפען!
— טפו זאל ער װערען!
— װעקט איהם אויף! װעקט איהם אויף!
— לײב־דרײב־אבדירעק!
— שטעה אויף. מײן פויגעלע!
— עפען אויף דײן אויגעלע!

קוים װאס איך רײס דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאפ, קוק מיך ארום אויף אלע זײטען און דערזעה א גאנצע חאליאסטרע װײסע־חברה'־ניקעס, מײנע חברים פונ'ם חדר. דאס פענסטער איז אפען און צוזאמען מיט זײערע גלאנצענדיגע אויגעלעך רײסען זיך ארײן מיט א פרײד און מיט א געלעכטער די ערשטע שטראהלען פון דער ליכטיגער װארעמער פריה־מארגענדיגער זון. איך קוק מיך ארום אויף אלע זײטען.

— זעהט נאר, װי ער קוקט!
— װי א זינדיגער מענש!
— האסט אונז נישט דערקענט?
— האסט פערגעסען אז מיר האבען הײנט ל"ג־בעומר?

אך! ל"ג־בעומר?... װי א בליץ פליהט דורך דאס װארט איבער

אלע מיינע אברים. עס טהוט מיך א בריה און א טראג אויף פון בעט, אין איין כהרף עין בין איך אויף די פיס. נאך א מינוט בין איך אנ'אנגעטהו-נעגער, אנ'איינגעוואשענער, א פערטיגער און זוך אויף די מאמע. זי איז פערטראגען מיט'ן אנבייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאמע, היינט איז ל"ג-בעומר.

— א גוט יום-טוב דיר. וואס זשע ווילסטו?

— זאלסט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואס זאל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועטיגען?

אזוי זאגט צו מיר די מאמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואס מעהר; זי גיט מיר וואס ווינציגער. איך וויל צוויי אייער; זאגט זי: א קרענק אין די ביינער. הויב איך אן מיט בייזען. שענקט זי מיר צוויי [illegible]טש. וויין איך. בעט זי מיך איבער מיט אנ'עפעל. וויל איך א מאראנץ. [illegible]גט זי: טרפה'נער האלז, וואס נאך וועסט דו אויסטראכטען?

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט א מאהל געהן, צי ניין?

— לייב-דרייב-אבדירעק!

— דער טאג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי א וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאמע, חאפ דעם אנבייסען מיט מיין חלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף ארויס א פרישער, א לעבעדיגער, א פרעהליכער צו מיינע חברים אין ליכטיגען ווארעמען אין דרויסען ארויס, און אלע אין-איינעם לאזען מיר זיך בארג-אראב אין חדר אריין.

ב.

אין חדר איז א טומעל, א יריד, א געשריי ביז'ן הימעל. צוויי צעהנדלינג העלזער רעדען אלע אויף איין מאל. דער טיש איז פול מיט כל-טוב. אזא סעודה, ווי היינטיגען ל"ג-בעומר, האבען מיר נאך נישט געהאט קיין מאל נישט. א סעודה מיט בראנפען און מיט וויין. דאס האבען מיר צו פערדאנקען אונזער חבר בעריל-יאסעל דעם ווינע'ס. א פלעשעל בראנ-

פען האָט ער געבראַכט צו טראָגען, גוטען בראָנפען. און צוויי פלעש־לעך ווײַן האָט ער אויך געבראַכט צו טראָגען, אמת'ן ווײַן, ווײַמאַ־ראָזינג, יאָבעל דעם ווײַנער'ס אײגענע אַרבײַט. דעם בראָנפען — דאָס האָט איהם דער טאַטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך ווײַן האָט ער אַלײן גענומען.

— וואָס הײסט אַלײן גענומען?

— וואָס פערשטעהסט דו נישט, גוי'עשער קאָפּ? גענומען פון דער פּאָליצע שטילערהײד, אַז קײנער זאָל נישט זעהן.

— סטײטש! הײסט דאָך עס גע'גנבה'ט.

— חכם בלילה! נו, איז וואָס?

— וואָס הײסט, איז וואָס? נו, און „לא תגנוב"?

— צוליעב יום־טוב'דיגער סעודה, בהמה?

— איז אַ מצוה גנבה'נען?

— אַודאי! וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם פון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאָלט איהם זאָגען, וואו סע שטעהט?

— זאָגט איהם, אַז סע שטעהט אין ספר פּראַלניק.

— אין פּרק „ויקח".

— דף למד בים־באָם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חאַ־חאַ־חאַ!

— שאַט, קינדער, מאַזעפּאַ געהט!

מיט אַ מאָל ווערד שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אַלע זיצען מיר אַרום טיש, ווי די סטאַטקעס, ווי די נעבאַכלעך, שטילע, גאָל־דענע קינדער, קאָנען קײן צוויי נישט צעהלען, גאָט די נשמה שולדיג.

ג.

מאַזעפּאַ — אַזוי הײסט דער רבי אונזערער. דאָס הײסט דער אמת'ער נאָמען זײַנער איז גאָר ברוך־משה, נאָר מחמת ער איז אַראָבגעקומען צו אונז נישט לאַנג פון מאַזעפּעווקע, האָט איהם די שטאָדט אַ נאָמען געגע־בען „דער מאַזעפּעווקער", און מיר חדר־יונגלעך, האָבען איהם פערקירצט

און ס'איז געוואָרען פון „מאַזעפּעווקער" „כאַזעפּא". איבריגענס, תלמידים אַז זיי קרוינען אַ רבי'ן מיט אַזאַ שעהנעם נאָמען, האָט ער דאָס מסתמא כשר פערדינט. לאָם איך איהם פאָרשטעלען:

אַ קליינס, אַ טרוקענס, אַ דאַרס, אַ פערזועהעניש, איהר זאָלט זאָגען — אַ סימן פון אַ באָרד צי פון וואָנסעס צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאָלט זיי, נאָר גלאַט אַזוי, זיי ווילען נישט וואַקסען. זיי האָבען זיך אָנגעוערדט. דערפאַר אָבער האָט ער אַ פּאָר ליפּען און אַ נאָז, אַי אַ נאָז! אַ קוילעטש, אַ האָרן, אַ שופר. און אַ קול האָט ער, ווי אַ גלאָק, אַ שאגת אַרי, ברומט ווי אַ לייב! פון וואַנען נעמט זיך צו אַזאַ מין בעשעפעניש אַזאַ מורא'דיגע געמבע? און כח ווי נעמט זיך צו איהם אַזוי פיעל? אַז ער נעמט אַייך אָן מיט די דאַרע קאַלטע פינגער ביי דער האַנד, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אַז ער לאָזט אַייך אַראָב אַ פּאַטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאַנאַנד. לאַנג שמועסען מיט אַייך האָט ער פיינט. פאַר דער מינדסטער זאַך, שולדיג נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפט: לעג זיך!

— רבי! יאָסעל־יעקב־יאָסעל'ס האָט מיר אַ זעץ געטהון.

— לעג זיך!

— רבי, ס'אַ ליגען, ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט דער פּוס גלייך אין זייט אַריין...

— לעג זיך.

— רבי, חיים־בעריל־לאַפּעס האָט מיר אַרויסגעשטעלט אַ צונג...

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב, אדרבא, ער האָט מיר געשטעלט אַ פייג...

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לעגען. עס וועט אַייך נישט העלפען קיין זאַך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין אַ בר־מצוה יונגעל, און אַ חתן, און טראָגט אַ זילבערנעם זייגער, נו, מיינט איהר, אַז ער ווערט נישט געשמיסען? אָהאָ נאָך אַ מין! אלי זאָגט: אַז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויספּאַלען באָקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאָל, זאָגט ער, אָבערעבענען, מיט מאַזעפּען אַזוי, אַז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד'ס־קינדער! — אַזוי זאָגט אונז אלי אַלעמאָל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויערן.

ד.

אָנגעדאַייגעט מיט׳ן רבי׳ן, ווי דער שטייגער איז (אַליין דאַווענען לאָזט ער אונז נישט, ער ווייסט, אַז אָהן איהם וועלען מיר העבער הולב איבערהיפּען), רופט זיך אָן צו אונז מאַזעפּאַ מיט זיין ליבען־שטימע:

— נו, קינדער, אַצונד וואַשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ׳ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויפ׳ן שפּאַציר.

מיר זענען אַפּילו געוואָהנט ל״ג־בעומר צו מאַכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער הוילער ערד, אונטער גאָט׳ס הימעל, וואַרפען די פויגעלעך ברעקלעך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אַז ס׳איז ל״ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאַזעפּען מאַכט מען נישט קיין לאַנגע מחזקות. מאַזעפּאַ, אַז ער זאָגט: „זעץ דיך״ — דאַרף מען זיך זעצען, אַ נישט קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָך־דעם, ווי מיר האָבען געמאַכט המוציא.

— קומט מיט עסען — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונד — מאַכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר שהכל נהיה בדברו וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאַכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פלעשעל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אויס די טרוקענע האַנד מיט די דאַרע פינגער צום פלעשעל בראָנפען און גיסט זיך אָן אַ גלעזעל, פערזובט און פערקרימט זיך מיט די ליפּען אַזוי, אַז מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אויס קיין געלעכטער.

— וועמענס איז אַזאַ האַרבע זאַך? — פרעגט ער און נעמט נאָך אַ ביסעל. נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, כ׳לעבען. — און נעמט נאָך אַ ביסעל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער אַ יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבערהאַפּען, פערביייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואַשען און לכבוד ל״ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּיס צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבי׳ן? גאָר נישט דער מאַזעפּאַ! אויפגעלעגט, בערעדעוודיג, די בעקלעך פערצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאַנצען. ער קייעט און רעדט און וויזט אויף די פלעשלעך ווימאַראָזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי איך? פאַר אַ ווײַן? פּסח'ניגער, אַ פּנים? נער פערזוכט, ציהט אויס די ליפּען) פּסססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט) שוין לאַנג ניט געטרונקען אַזאַ ווײַן, כ'לעבען! (צו יאָסעל דעם ווײַנער'ס זוהן מיט אַ געלעכטעל) אַ רוח אין דיין טאַטענס קעלער אַריין, חע-חע! פאַרהאַן ביי איהם, האָב איך געזעהן, פעסלעך אָהן אַ שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון ריינע ראַזינקעס, הע-הע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין ערליכע פרומע יודען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפעפענען דאָס צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאָפּעלעך, פאַר וואָס נעמט איהר ניט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אַז... (ער בעלעקט זיך און די אויגען קלעבען זיך איהם) אַז... אַז... אַלרעס גוטס מיט כל ישראל...

II.

אָבגעגעסען און אָבגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאָטעפּאַ און די צונג בעת-מעשה פּלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, הא? די מצוה פון סעודת ל"ג-בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר געהן אויפ'ן שפּאַציער.

— הא? אויפ'ן שפּאַציער? אויסגעצייכענט, למשל, וואוהין?

— אין שוואַרצען וועלדעל אַריין.

— הא? אין שוואַרצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין אַ וואַלד שפּאַצירען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונד, מחמת אַ וואַלד... הא? אַט וועל איך אייך געבען צו פערשטעהן דעם שכל פון אַ וואַלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אַלע מיט'ן רבי'ן אונטער דער שטאָדט. תּחלת איז אונז אַביסעל פריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז, נאָר פּתח שוין שאַ! און דער רבי געהט אין מיטען, מאַכט מיט די הענד און גיט אונז צו פערשטעהן דעם שכל פון וואַלד:

— די טבע פון וואַלד, פערשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אַזוי בעשאַפען, אַז ער זאָל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאָלען זיין צווייגען,

און די צווייגען זאלען זיין באוואקסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאס און זיי זאלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאס, ארויסלאזען פון זיך א ריח ניחוח, א געשמאקען זעגעפטיגען ריח...

און בעת מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאז דעם געשמאקען זעגעפטיגען ריח. האטש מיר זענען נאך ווייט פונ'ם וואלד, און דער ריח איז דערווייליגע נאך עפיס נישט אזוי געשמאק און זעגעפטיג...

— הא? וואס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי, — זאגט עפיס א גוטע זאך, זינגט עפיס א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען א מאל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע-חע, אויך געהאט א רבי'ן, ווי איהר, חע-חע...

דאס, וואס מאזעפא איז געווען אמאל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבי'ן, ווי מיר, קומט אונז אויס מאדנע ווילד און כמעט שווער צו גלויבען: מאזעפא — אקונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיחיקען שטילערהייד. מיר שטעלען זיך פאר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפא איז געווען אמאל א קונדס, געהאט א רבי'ן, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האבען נאך מורא טראכטען אזא זאך... נאר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאך א מין שמייסען, חע-חע!

מיר קוקען אויפ'ן רבי'ן און איינס אויף דאס אנדערע און מיר פערשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען חע-חע אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט אונטער דער שטאדט, אינ'ם ברייטען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ'ם שווארצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן-עדן. גרין שמעקענדיגעס גראז. ווייסע קוויטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליעגעלעך. און אויבען די בלאהע יארמעלקע האט זיך פערשפרייט אהן איין עק, און אקעגען דעם וואלד אנגעטהון יום-טוב'דיג, און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדער'ן און פישטשען. דאס גיבען זיי אונז אב א ברוך-הבא, סקאצעל קומט, בעגריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאג ל"ג-בעומר...

מיר זיצען אויס א שאטען אונטער א געדיכטען בוים, א שוין פון דער ברענענדיגער זון און זעצען זיך אויס אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט א פאל אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אויס מיט'ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואס זי פלאנטעט:

— איהר זענט טייערע גאלדענע קי-קינדער, די יודישע קינדער... צדיקים... איך האב אייך ליעב, און איהר האט מיך ליעב... א יא, איהר האט מיך לי-ליעב?

— אזוי ווי אויגענוועטיג — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך ווייס, אז איהר האט מיך לי-ליעב — זאגט איהם דער רבי.

— גאט זאל אייך אזוי ליעב האבען! — זאגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אן צו אלי'ן:

— גאט איז מיט דיר!

— נאראנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואס האט איהר מורא? איהר זעהט דען נישט, אז ער איז בגלופין?...

— הא? — זאגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאס אנדערע אויג שלאפט שוין), — וואס זאגסט דו עפים אזעלכעס? צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא תיתי... דער שומר ישראל... הל-חל-חל... חררררססססס...

און אונזער רבי ווערט אנטשלאפען געשמאק, און זיין חראפען לאזט זיך הערען פון זיין נאז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין, און מיר זיצען אלע ארום איהם און עס ווערד אונז סומנע אויף דער נשמה:

— אט דאס איז אונזער רבי? אט דאס איז דער, וואס מיר ציטערן פאר זיין קוק? אט דאס איז מאזעפא?...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואס זיצען מיר, ווי די נאפ-רעלעם? לאמיר עפים צוטראכטען א שטראף פאר מאזעפען.

עס פאלט אן אויף אונז א פחד.

— וואָס האָט איהר כורא, נאַראָנים ? — זאָגט צו אונז נאָך אַמאָל אֶלי. איצטער איז ער געגליבען צו אַ מת, צו אַ בר־מינן.

מיר ווערען נאָך מעהר דערציטערט, און אֶלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאָנען מיר מיט איהם טהון, וואָס מיר ווילען. אַ גאַנצען ווינטער האָט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפסען, לאָמיר זיך האָטש איין מאָל אין איהם נוקם זיין.

— וואָס ווילסט דו איהם טהון?

— גאָר נישט. איך וויל איהם נאָר איבערשרעקען.

— מיט וואָס וועסט דו איבערשרעקען?

— אָט וועט איהר באַלד זעהן, — זאָגט צו אונז אֶלי און שטעהט אויף פון דער ערד און געהט צו צום רבי'ן און נעמט אַראָב פון איהם דעם גאַרטעל און רופט זיך אָן צו אונז:

— זעהט איהר? אָט מיט זיין אייגענעם גאַרטעל ווילען מיר איהם צובינדען צום בוים אַזוי, אַז ער זאָל זיך אַליין נישט קענען אויפבינדען! נאָך דעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם נאָהנט און אַריינשרייען איהם גלייך אין אויער אַריין: „רבי גולנים!“

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר ווילען אַנטלויפען, און ער וועט שרייען שמע ישראל.

— ביז וואַנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געוואוינט ווערען.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט אֶלי דעם גאַרטעל און בינדט איהם אַ האַנד אויף אַ האַנד און ביידע הענד צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און אַ שווידער געהט אונז איבער'ן לייב:

— אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערן פאַר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַועפּאַ?

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולם'ס? — זאָגט צו אונז אֶלי. — אַז גאָט האָט אונז געטהון אַ נס און מאַועפּאַ איז ביי אונז אין די הענד, טאָ לאָמיר האַפּען אַ טענצעל!

און מיר נעמען זיך אַלע ביי די הענד און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענשען, אַרום אונזער רבי'ן און טאַנצען און שפּרינגען, און זינגען, טאַקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אֶלי. און מיר שטעלען זיך אָב, און אֶלי געהט צו צום רבי'ן, בויגט זיך אָן איבער איהם גאַנץ

נאָהגט און שרייט איהם אַרײַן אין אויער אַרײַן הויך, אויף אַזאַ קול, וואָס קאָן אויפוועקען אַ טוידטען:

— געוואַלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פײַל אויסען בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אַלע ווי איין מענש, האָבען מורא זיך אָבשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אַפילו אַ קוק טהון צוריק. אַ פּחד איז געפאַלען אויף אונז אַלע און אַפילו אויף אֶלי'ן האָטש ער הערט נישט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאַראָנים! בהמות! וואָס לויפט איהר?

— וואָס לויפסט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאָדט זענען מיר אַרײַן מיט איין אימפּעט און מיט אַ געשריי:

— גזלנים!... גזלנים!!!...

מענשען האָבען דערזעהן אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאָך. דער־זעהן, צו מענשען לויפען, האָבען אַנדערע מענשען זיך געלאָזט נאָך יענע מענשען.

— וואָס לויפט מען?

— פון וואַנען זאָלען מיר וויסען? אַלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האָט זיך אײַנגעגעבען אָבשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אַלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דאָרט, אין שוואַרצען וועלדעל, זענען אָנגעפאַלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבי'ן צו אַ בוים, גאָט ווייסט, אויב ער לעבט נאָך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואס מיר זענען פריי, וואס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליעגט קראנק), איז אומזיסט. אומזיסט! — קיינער ווייסט נישט, ויעמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער ווייסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך כמעט נישט איינס מיט דאס אנדערע. און אז מיר בעגעגענען זיך, איז דאס ערשטע: „וואס מאכט דער רבי?" (שוין אוים מאזעפא!) און אז מיר דאווענען, בעטען מיר גאט פאר'ן רבי'ן און וויינען, וויינען שטילערהייד: רבונו של עולם! רבונו של עולם!... און אלי? — פרעגט אונז נישט אויף אלי'ן. ימח שמו זאל ער אייך ווערען, אט דער אלי!...

עפילאג.

אז דער רבי איז געזונד געווארען (א וואך זעקס איז ער געלעגען אין היטץ און גערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האבען מיר איהם קוים דערקענט. אזוי שטארק האט ער זיך איבער־געביטען. וואו איז אהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאנטשיק האט ער ערגיץ פערווארפען. אוים — לעג זיך, אוים — מאזעפא. און אויפ'ן פנים האט זיך אויסגעצויגען ביי איהם א שטילע ווייכע מרה־שחורה. א געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אריין צו אונז אינוועניג, און מאזעפא ווערט אונז מיט אמאל טהייער, איינגעבאקען אין הארצען. אך, ער זאל דאס פירהאלטען, א קרום ווארט אונז זאגען! גלייך ווי גארנישט געוועזן... נאר פלוצים שטעלט ער זיך אב אין מיטען לערנען און בעט אונז מיר זאלען איהם נאך א מאל דערצעהלען, ווי אזוי איז געוועזן די מעשה דעמאלס, ל"ג־בעומר מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דער־צעהלען איהם איבער נאך אמאל און נאך א מאל די איינגעחזר'טע מעשה אויף אויסהעניג, ווי אזוי גזלנים זענען מיט א מאל ארוים פון וואלד, האבען זיך ארויפגעווארפען אויף איהם, געבונדען, געוואלט קוילען מיט א מעסער, האבען מיר זיך געלאזט לויפען אין איספעט אין שטאדט אריין און מיט אונזער געוואלד האבען מיר איהם גע־ראטעוועט...

דער רבי הערט אונז אוים ביז'ן סוף מיט צוגעמאכטע אויגען. נאָך דעם טהוט ער אַ זיפץ און אַ פרעג מיט אַמאָל:

— ווייסט איהר פאר געווים, אז דאס זענען געווען גזלנים?

— וואס דען זענען דאס געווען?

— אפשר בת־ליצנים?...

און דעם רבינ'ס אויגען קוקען ערגיץ ווייט אין דער וועלט אריין, און עס דאַכט זיך אונז אוים, אז אויף זיינע משונה גראָבע ליפען שוועבט אַ מאָדנע חיטרע שמייכעלע...

דריי קעפּלאך

דרײַ קעפּלעך.

I.

אַ פּען פון אַ שרײַבער זאָל זײַן אַ פּענזיל פון אַ מאָלער אָדער ווייניגסטענס אַן אַפּאַראַט פון אַ פאָטאָגראַף, וואָלט איך דיר, פרײַנד, געטראָגן אַ מתנה אַ בילד לכּבוד שבועות אַ זעלטענע גרופּע פון דרײַ יונגע שעהנע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דרײַ אָרעמע, נאַקעטע, באָרפיסע יודישע קינדער. אַלע דרײַ קעפּלעך זענען שוואַרץ, די הערעלעך געקרײַזעלט, די אויגעלעך גרויסע, גלאַנצענדע, ברענענדע, און גלײַך ווי פערוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרעגען בײַ דער וועלט אַ קשיא: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר בעוואונדערט זיי און איהר פיהלט זיך קעגען זיי ווי פערזינדיגט, גלײַך ווי איהר זענט טאַקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי בעשאַפען — בעשאַפען נאָך דרײַ איבריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דרײַ שעהנע קעפּלעך — אַבראַמטשיק, מאָיסײַטשיק און דבורה'קע — זענען צוויי ברידער מיט אַ קליין שוועסטער'ל. אַבראַמטשיק און מאָיסײַטשיק — דאָס האָט זיי דער פאָטער, פּײַסי דער איינבינדער, אַזוי פערצויגען, אויפ'ן רוסישען שטײַגער. ער זאָל זיך נישט שעמען פאַר זײַן ווײַב פּעסי און ער זאָל נישט זײַן אַזאַ ביטערער אָרעמאַן, וואָלט ער זיך אַליין אויך איבערגעמאַכט דעם נאָמען פון „פּײַסי דער איינבינדער“ אויף „פּעטי פערעפּליאָטשיק“. נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ביסעל מורא פאַר זײַן ווײַב פּעסי און אַזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאַכט, אַ גרויסער אביון, איז ער דערווײַל פערבליבען בײַ'ם אַלטען נאָמען „פּײַסי דער איינבינדער“, ביז ס'וועט קומען אַמאָל די גוטע צײַט, יענע גליקליכע צײַט ווען עס וועט אַלסדינג ווערען אַנדערש, אַזוי ווי בעבעל זאָגט, און אַזוי ווי קאַרל מאַרקס זאָגט, און אַזוי ווי אַלע גוטע קלוגע לײַט זאָגען — דעמאָלס, אָ דעמאָלס וועט אַלס-

דינג אַנדערש זײַן!... נאָר בּיז די גוטע גליקליכע צײַט װעט אַ מאָל קומען, מוז מען דערװײַל שטעהן פון כּאור בּיז שפּעט אין דער נאַכט און שנײַדען קאַרטאָן=פּאַפּיער, און קלעבּען קעסטעלעך, שאַכטלען... און פּײַסי דער אײנבּינדער שטעהט דעם גאַנצען טאָג אויף די פיס און שנײַדט קאַרטאָן=פּאַפּיער, און קלעבּט שאַכטלען, און זינגט בּעת מעשה אַ״טע און נײַע יודישע און נישט יודישע לידעלעך, צום מײַסטען פרעהליך=טרויעריגע מיט אַ פרעהליך=טרויעריגען נגון.

— טאָמער װאָלסט דו אויפגעהערט אַמאָל דײַנע גוי'ישע לידעלעך? אַ מענש האָט זיך עס אַ בּיסעל פערליעבּט אין גוים! זינט מע איז אַרויס אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געװאָרען אַ גאַנצער גוי, מ'שטײַנם געזאָגט!...

II.

אַלע דרײַ, אַבּראַמטשיק, מאָיסײַטשיק און דבורה'קע, זענען געבּוירען און געװאַקסען אַלע אויף אײן אָרט — צװישען װאַנד און צװישען אויװען, אַלע דרײַ זעהען פאַר זיך אַלע טאָג אײנס און דאָס זעלבּע: דעם פרעהליכען טאַטען, װאָס שנײַדט קאַרטאָן, קלעבּט שאַכטלעך און זינגט נגונים, און די פערזאָרגטע אויסגעטריקענטע מאַמע, װאָס קאָכט און בּאַקט און קערט און רוימט, און איז קײַן מאָל נישט פאַרטיג. בּײדע זענען זײ שטענדיג אין דער אַרבּײַט: די מאַמע בּײַ'ם אויװען, דער טאַטע בּײַ די שאַכטלען. אויף װאָס דאַרף מען אַזוי פיעל שאַכטלען? װער דאַרף עס אַזוי פיעל שאַכטלען? אַ פּנים, אַז די גאַנצע װעלט איז פול מיט שאַכטלען?... אַזוי טראַכטען די דרײַ שעהנע קעפּלעך און קוקען שוין אַרוים, אַז בּײַ'ם טאַטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבּען אַ סך אַ סך שאַכטלען און ער זאָל זײ נעהמען אַלע אויפ'ן קאָפּ און אין בּײדע הענד — אפשר טויזענד שאַכטלען — און זאָל מיט זײ אַרויסגעהן אין מאַרק אַרײַן און קומען צוריק אָהן שאַכטלען, נאָר מיט געלד פאַר דער מאַמע און מיט בּולקעלעך, בּײגעלעך אָדער צוקערקעס פאַר די קינדער... אַ גוטער, אוי אַ גוטער טאַטע בּײַ זײ, אַ גאָלד! די מאַמע איז אויך אַ גוטע, נאָר אַ בּײזע. מע חאַפּט פון איהר אָפּט אַ זעץ, אַ שטורך אין זײַט, אַדרעה פאַר די אויערן. זי האָט פײַנט, אַז מע מאַכט איהר אָן „אַ הקדש". זי װיל נישט, אַז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאַטע=מאַמע"; זי װיל נישט, אַז אַבּראַמטשיק זאָל שנײַדען

די אַראָבגעפּאַלענע שטיקלעך קאַרטאָן, אַז מאָיסײַטשיק זאָל גנבה׳נען פּאַפּ בײַ׳ם טאַטען און אַז דבורה׳קע זאָל באַקען ברויט פון זאַמד מיט וואַסער.. די מאַמע וויל, אַז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאַטעטשנע, די מאַמע ווײס נישט, אַ פּנים, אַז יונגע קעפּלעך אַרבײַטען, אַז יונגע נשמות רײַסען זיך, רײַסען זיך — וואָהין?... אין דרויסען! צו דעם ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III.

סך־הכל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אַלע דרײַ קעפּלעך שלאָגען זיך פאַר׳ן שטיקעל פענסטער, און וואָס זעהט מען דאָרט? אַ וואַנד. אַ הויכע, אַ ברײטע, אַ גראָהע, אַ נאַסע וואַנד. שטענדיג, עביג איז זי נאַס. אַפילו זומער!... קומט אַמאָל אַהער די זון? געווים, קומט אַמאָל אַהער די זון. דאָס הײסט, נישט די זון אַלײן, נאָר אַ שײַן פון דער זון. און דעמאָלט איז אַ יום־טוב. אַלע דרײַ שעהנע קעפּלעך שפּאַרען זיך צום שטיקעל פענסטער, קוקען אַרויף, גאַנץ אויבען, און זעהען אַ לאַנגען שמאָלען בלאָהען פּאַס, ווי אַ לאַנגע בלאָהע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אָט דאָס איז הימעל!

אַזוי זאָגט אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווײס. אַבראַמטשיק געהט אין חדר. ער לערנט שוין קמץ אַלף. דער חדר איז טאַקי דאָ נישט ווײַט, די צווײַטע שטוב, דאָס הײסט, די צווײַטע טהיר. אַך! וואָס אַבראַמטשיק דערצעהלט זיך אָן פאַר חדושים פונ׳ם חדר! אַבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אַלײן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ גרויסען מויער פון סאַמע פענסטער פון אויבען ביז אַראָב. אַבראַמטשיק שווערט, אַז ער האָט אַלײן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ קוימען, אַ הויכען קוימען און פונ׳ם קוימען געהט אַ רויך... אַבראַמטשיק דערצעהלט אַז ער האָט אַלײן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ מאַשינע, וואָס מע נעהט אויף איהר אָהן הענד... אַבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אַלײן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ וואָגען, וואָס פאָהרט אָהן פערד... און נאָך אַזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיך אַבראַמטשיק פונ׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאַמע שווערט זיך — ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס... און מאָיסײַטשיק, און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואָס אַלדינג ווײס אַבראַמטשיק, אַלדינג!

למשל אבראמטשיק ווייס, אז א בוים וואקסט. אמת, ער אליין האט נאך, גלייך מיט זיי, קיין מאל נישט געזעהן ווי אזוי עס וואקסט א בוים. נישטא קיין בוימער אויף דער גאס. נישטא! ער ווייס אבער (אין חדר האט ער עס געהערט), אז אויף א בוים וואקסען פירות, — און דערפאר מאכט מען אויף א פרי „בורא פרי העץ". אבראמטשיק ווייס (וואס ווייס ער דען נישט?) אז קארטאפלעס, למשל, אדער אוגערקעס, אדער ציבעלעס, אדער קנאבעל וואקסען אויף דער ערד. — און דערפאר מאכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה". אלסדינג ווייס אבראמטשיק! ער ווייס נאר נישט, ווי און ווי אזוי דאס וואקסט, ווארום ער האט דאס נאך, גלייך מיט זיי קיין מאל נישט געזעהן, ווארום אויף זייער גאס איז נישטא קיין פעלד, נישטא קיין גארטען, נישטא קיין בוימער, נישטא קיין גרעזעל, — נישטא! נישטא! אויף זייער גאס זענען דא גרויסע מויערן, גראהע ווענד, הויכע קוימענס, וואס סע געהט פון זיי ארויך, און פענסטערלעך א סך אין יענעם גרויסען מויער, טויזענדער, טויזענדער פענסטערלעך, און מאשינעס וואס נעהען אהן הענד, און וואגענס, וואס פאהרען אהן פערד — און ווייטער גארנישט! גארנישט!

אפילו א פויגעלע זעהט מען דא זעלטען. עס פערבלאנזעט אמאל אהער א וואראבייטשיק. איז ער גראה אזוי ווי די גראהע וואנד. פיק-פיק די גראהע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אוועק... פון עופות זעהען זיי אמאל אויף שבת א פערטעל עוף מיט א בלאס אויסגעצויגען פיסעל. ווי-פיעל פיסלעך האט אן עוף? — זעלבסטפערשטענדליך, פיער! עלעהיי א פערד! אזוי פסקנ'ט דער עלטערער אבראמטשיק. און אבראמטשיק ווייס דאך אלעס!... אמאל ברענגט די מאמע פונ'ם מארק א קעפעל פון אן עוף מיט ארויפגעגלאצטע אויגעלעך איבערגעצויגען מיט א דין ווייס הייטעל... „ס'איז טוידט" — זאגט דער עלטערער אבראמטשיק, און אלע דריי קעפלעך קוקען איינם אויפ'ם אנדערע מיט גרויסע שווארצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געווארען אין דער גרויסער שטאדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאפט, עלענד און ארמוט, האבען אלע דריי קינדער קיין מאל נאך נישט געהאט קיין געלעגענהייט צו זעהן פאר זיך לעבעדיגערהייד נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער א קאץ. א קאץ האבען זיי אנ'אייגענע, א לעבעדיגע, א גרויסע קאץ, גראה ווי די גרויסע גראהע נאסע וואנד... די קאץ איז זייער גאנץ פערגניגען. מיט דער קאץ שפיעלען זיי זיך שעה'ן לאנג, טהוען איהר אן א פאטשיילע אויפ'ן קאפ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאכען, לאכען, לאכען אהן א

שעור! דערזעהט די מאמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם א זעץ דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה ביי'ם אויער. די קינדער צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער, הינטערן אויווען. דער עלטערער, אבראמטשיק, דערצעהלט עפּים, און די קלענערע, מאיסייטשיק און דבורה'קע, הארכען; קוקען אויף זייער עלטערן ברודערל מיט גרויסע אויגען און הארכען. אבראמטשיק זאגט, אז די מאמע איז גערעכט. אבראמטשיק זאגט, אז מיט א קאץ טאר מען זיך נישט שפּילען, ווייל א קאץ איז א טמא זאך און א מזיק. אלסדינג ווייס אבראמטשיק, אלסדינג! ס'איז דען דא א זאך אויף דער וועלט, וואס אבראמטשיק זאל נישט וויסען?

IV.

אלסדינג ווייס אבראמטשיק. אבראמטשיק ווייס, אז ס'איז דא א לאנד א ווייט לאנד, זעהר א ווייט לאנד, וואס מע רופט דאס אמעריקא. דארט, דארט, אין דעם אמעריקא, האבען זיי פריינד א סך און בעקאנטע. דארט, אין דעם אמעריקא, איז יודען, קיין עין־הרע, גוט און פרעהליך. אהינצו, אין דעם אמעריקא, וועלען זיי אריבערפאהרען, אם ירצה השם, איבער א יאהר, אז זיי וועלען בעקומען פון דארטען שיפס־קארטען. אהן שיפס־קארטען קאן מען אין אמעריקא נישט פאהרען, ווייל ס'איז א ים און אויפ'ן ים איז א שטורם־ווינד און עס ווארפט מיט סכנות נפשות—אלסדינג ווייס אבראמטשיק.

אלסדינג! אפילו וואס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער ווייס, אז אויף יענער וועלט איז דא א גן־עדן, פון יודענס־וועגען געווערנ־ליך; אין גן־עדן איז דא בוימער א סך מיט די שענסטע פירות; טייכען וואס פליסען בוימעל; דימאנטען און בריליאנטען וואלגערן זיך אין די גאסען, בויג זיך אן, נעם און שטופ אן פולע קעשענעס, און ערליכע יודען זיצען דארטען טאג ווי נאכט און לערנען און האבען הנאה פון דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אבראמטשיק, און ביי מאיסייטשיק'ען און ביי דבורה'־קען ברענען די אויגעלעך, און זעגען מקנא זייער עלטערן ברודער'ל, וואס ער ווייס אלסדינג, אלסדינג ווייס ער! אפילו וואס אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אבראמטשיק שווערט, אז צוויי מאל אין יאהר: הושענא־רבה אויף דער נאכט און שבועות אויף דער נאכט, שפּאלט זיך דער הימעל. אמת, ער אליין האט נאך קיין־מאל נישט געזעהן ווי דער הימעל שפּאלט זיך, ווייל

ס'איז נישטאָ בײַ זײ קײן הימעל, דערפֿאַר האָבען אָבער זײנע חברים געזעהן. זײ שװערען, אַז זײ האָבען אַלײן געזעהן, זײ זאָלען אַזױ זעהן אַלדעס גוטס. זײ װעלען דאָך נישט שװערען אױף אַ ליגען. װי טאָר מען שװערען אױף אַ ליגען? אַנ'עבירה, װאָס בײַ זײ אױף דער גאַס איז נישטאָ קײן הימעל. ס'איז דאָ אַ לאַנגער שמאָלער בלאָהער פּאַס, װי אַ לאַנגע שמאָלע בלאָהע סטענגע, װאָס קאָן מען אין אַזאַ שטיקעל הימעל זעהן, אַ חוץ צװײ דרײַ קלײנע שטערענדלעך מיט אַנ'אָבנײַען פֿון דער לבנה?... און בכדי צו איבערצײַגען זײַן יונגערן ברודער מאָיסײַמטשיק און זײַן קלײן שװעסטער'ל דבורה'קע, אַז סע שפּאַלט זיך דער הימעל, געהט אַבראַמטשיק צו דער מאַמען, שלעפּט זי פֿאַר'ן קלײדעל:

— מאַמע! אַיאָ, הײַנט שבועות אַרום האַלבע נאַכט שפּאַלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ װעל איך דיר שפּאַלטען!

געהאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פֿון דער מאַמע, װאַרט אַבראַמטשיק אױפ'ן טאַטען, דער טאַטע איז אַװעק אין מאַרק מיט אַ גאַנצען אוצר שאַבטלען.

— קינדער! אַ נו טרעפֿט, װאָס װעט הײַנט דער טאַטע ברענגען אַ מתנה פֿונ'ם מאַרק?

אַזױ זאָגט אַבראַמטשיק און די „קינדער" הױבען אָן „טרעפֿען", װאָס װעט דער טאַטע זײ ברענגען אַ מתנה פֿונ'ם מאַרק. זײ רעכענען אױס, אױף די פֿינגער אַלסדינג, װאָס ס'איז דאָ אין מאַרק, אַלסדינג, װאָס אַ מענשענס אױג קאָן זעהן און װאָס אַ מענשענס האַרץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און בײגעלעך און צוקערקעס — און קײנער האָט נישט געטראָפֿען און איהר װעט, האָב איך מורא, אױך נישט טרעפֿען. פּײַסי דער אײנביגדער האָט געבראַכט צו טראָגען איצטיגעס מאָל נישט קײן בולקעלעך, נישט קײן בײגעלעך, נישט קײן צוקערקעס: גראָז האָט ער געבראַכט צו טראָגען; אַ פּאַק מיט גראָז, מאָדנע, לאַנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אַלע דרײ שעהנע קעפּלעך, אַבראַמטשיק, מאָיסײַמטשיק און דבורה'קע האָבען אַרומגערינגעלט דעם פֿאָטער:

— טאַטע! װאָס איז דאָס, אָט דאָס אָ?

— דאָס איז גרינס.

— װאָס הײסט דאָס גרינס?

— גרינס אױף יום־טוב. יודען דאַרפֿען יום־טוב גרינס.

— װאו נעמט מען דאָס, טאַטע?

— װאו מע נעמט עס? המ... אין מאַרק קױפֿט מען דאָס, אין מאַרק...

אַזוי זאָגט דער טאַטע, און ער צעוואַרפט דאָס גרינע שמעקענדיגע גראָז איבער דער נאַר=וואָס אויסגעקעהרטע שטוב און ער קוועלט, וואָס ס'איז גרין און מע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאַמע פרעהליך, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, אַ גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, אַ נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האָבען וואָס צו מיסטיגען!...

אַזוי ענטפערט איהם די מאַמע נישט צופריעדען ווי אַלע מאָל און שענקט ווי אַלע מאָל די קינדער דעם אַ זעץ, דעם אַ שטורך אין זייט, דעם אַ דרעה ביים אויער. אַ מאָדנע מאַמע ביי זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תמיד פעראיבערט, שטענדיג פערזאָרגט, פונקט דער היפך פונ'ם טאַטען!

און די דריי שעהנע קעפּלעך קוקען אויף דער מאַמע, קוקען אויפ'ן טאַטען, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. און אַז טאַטע=מאַמע קערעוועז אָב אַ ווײַלע אויף אַ זייט, טהוען זיי זיך אַ וואָרף אַלע דריי אויף דער ערד, פאַלען צו מיט'ן פנים צום שמעקענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס יודען דאַרפען דאָס אויף יום־טוב און וואָס מע קויפט דאָס אין מאַרק...

אַלסדינג איז דאָ אין מאַרק, אַפילו גרינס. אַלסדינג קויפט דער טאַטע. אַלץ דאַרפען יודען און אַלסדינג האָבען יודען. אַפילו גרינס!.. אַפילו גרינס!...

גרינס אויף שבועות

גריִנם אויף שבועות.

(אַ מעשה פאַר יודישע קינדער).

I.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע עליה השלום, איך זאָל מיר אַליין געהן אונטערן שטאָדט אָנרייסען און ברענגען אַהיים גריִנם אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך געלאָזט איינעם אַליין געהן אונטערן שטאָדט, אָנרייסען און ברענגען אַהיים גריִנם אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר אַ ליכטיגען גן־עדן.

איין אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס אַ מענש מאַכט איינער אַליין, אָהן חברים, אָהן אַ שום איבערשלאָג. איך בין מיר איינער אַליין, אַ פריי פויגעלע, אין דער גרויסער ברייטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלאָהע יאַרמעלקע, וואָס מע רופט זי „הימעל"; מיר איינעם אַליין לייכט די שעהנע ליכטיגע טאָג־מלכּה, וואָס מע רופט די „זון"; פון מיינעטוועגען אַליין האָבען זיך עס צענויפגעקליבען דאָ אין פרייען פעלד די אַלע זינגערס, מיט אַלע פייפערס מיט אַלע שפּרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַליין האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צע־שפּרייט דער לאַנגער, דער געלער „סאָנישניק", צעצוויקעלט און צעשפּרענ־קעלט דאָס גאַנצע ברייטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קיינער קוועטשט מיך נישט, קיינער שטערט מיר נישט, קיינער זעהט מיך נישט, אַ חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר אַ שעהנעם „כבקרת". וויל איך — שריי איך משוגענער־ווייז און רייס זיך אויפ'ן האַלז. וויל איך — לעג איך צענויף די האַנד ווי אַ שופר און בלאָז מיר אַ „תקיעה גדולה" און שפּיעל מיר אַ „טרובאַטש". וויל איך — טהו איך מיך גאָר אַ וואַלגער ווי איך שטעה

און גײה אויפ'ן גרינעם גראָז און קאַטשע מיך אויף אַלע זײַטען ווי אַלאָ-שעקל. ווער וועט מיר זאָגען אַ דעה און וועמען הער איך? איך בין פרײַ! איך בין פרײַ!

דער טאָג איז געווען אַזוי וואַרעם, די זון אַזוי שײן, דער הימעל אַזוי לויטער, דאָס פעלד אַזוי גרין, דאָס גראָז אַזוי פריש, און אויפ'ן האַרצען איז מיר געווען אַזוי גרינג און אויף דער נשמה אַזוי גוט, אַז איך האָב גאָר פערגעסען, אַז איך בין דאָ אַ ווילד פרעמדער און אַז איך בין אַרויסגעקומען אַהער צו — אָנרײַסען גרינס אויף שבועות. און האָב מיר פאָרגעשטעלט, אַז איך בין דאָ אַ מושל, אַ פרינץ, און דאָס גאַנצע פעלד, וואָס מײַן אויג כאַפּט אַרום, מיט אַלסדינג וואָס אין פעלד און אַפילו מיט דעם גאַנצען בלאָהען שטיק הימעל—דאָס אַלעס געהער צו מיר, איך בין דערויף דער אײנציגער בעל-הבית, און איך האָב דערויף צו שאַפען און ווײַטער קײנער נישט, און ווי אַ מושל, וואָס איהם אַלעס געהערט און ער אויף אַלעס געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אָן וועלען אַרויסבעווײַזען מײַן ממשלה, מײַן כח און מײַן גבורה, אַלעס וואָס איך קאָן און וואָס איך וויל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אַט דער לאַנגער דראַנג מיט דער געלער הימעל (דער סאָנישניק), וואָס בעקומט מיט אַמאָל בײַ מיר אין די אויגען אַ פּנים פון אַ שונא, אַ מין גלית הפלשתי, און די אַלע איבעריגע פלאַנצונגען מיט שטעקעלעך און אָהן שטעקעלעך (באָב און פאַסאָלעס) — דאָס זענען לויטער שונאים, דאָס זענען די „פלשתים", וואָס האָבען זיך בעזעצט דאָ בײַ מיר אויף מײַן ערד, ווער האָט געשיקט נאָך זײ? און יענע נידעריגע, די גראָבע מיט די גריטע קוטשמעס, וואָס זיצען אַזוי געדיכט האַרט האַרט בײַ דער ערד (קרויט), וואָס טהוען זײ דאָ די דאָזיגע קוטשמעס? זײ וועלען זיך נאָך אָנשכור'ן און מאַכען מיר אײן אומגליק... לאָזען זײ גײן אין דער ערד אַרײַן — איך דאַרף זײ נישט! און בײזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואַכען אויף אין מיר, און אַ מאָדנער געפיהל פון נקמה נעמט מיך אַרום דורך און דורך, און איך הויב זיך אָן נוקם זײַן אין די שונאים — און נאָך ווי אַזוי נוקם זײַן!...

געהאַט האָב איך מיט זיך אויף אָנצורײַסען גרינס אויף שבועות מיטגענומען כלי זיין: אַ מעסערל מיט צווײ קלינגלעך און אַ שווערד, אַפילו אַ הילצערנע נאָר אַ שאַרפע.

די דאָזיגע שווערד איז בײַ מיר פערבליבען פון „ל"ג-בעומר". און האַטש איך בין מיט איהר געגאַנגען ל"ג בעומר אויף מלחמה מיט מײַנע

איבעריגע חברים אונטערן שטאַדט, פון דעסטוועגען קאָן איך אייך שווערן (איהר מעגט מיר גלויבען אָהן אַ שבועה), אַז זי האָט נישט פערגאָסען קיין איין טראָפּען בלוט. דאָס איז געווען אַ כלי פון דעם כלי זיין, וואָס דאָס מיליטער טראָגט בשעת שלום. ס'איז טאַקי הייסט עס נישטאָ קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג אַרום און אַרום, נאָר גאָר נישט, גלאַט אַזוי, פון „דרך־שלום" וועגען, לאָזען זיך שטעהן צוגעגרייט שווערדען, ביקסען, האַרמאַטען, קאַנאָנען, פערד, סאָלדאַטען — הלואי זאָל מען זיי נישט בעדאַרפען, ווי מיין מומע־עטיל פלעגט זאָגען, בשעת זי האָט געפּרעגעלט מאַליִנעס...

II.

דאָס איז ידוע אויף דער גאַנצער וועלט, אַז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערן, דעם אָפיצער; דעם גענעראַל אַז מע קען טרעפען איז נאָך בעסער; דעמאָלט פאַלען שוין במילא די סאָלדאַטען אַזוי ווי שטרוי. דערפאַר וועט אייך שוין קיין חדוש נישט זיין, וואָס איך בין צום אַלעם ערשטען אָנגעפאַלען אויף דעם „גלית הפלשתי", איהם דערלאַנגט מיט דער שווערד אַ געשמאַקען האַק איבער'ן קאָפּ מיט דער געלער היטעל און היבשע עטליכע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצויגען ווי לאַנג ער איז פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידערגעלעגט נאָך היבשע עטליכע געזונדטע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד אַרויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר, און די נידריגע די גראָבע מיט די גרינע קוטשמעס האָב איך גענומען צו דער אַרבייט גאָר אויף איין אַנדער אופן: וועמען איך האָב געקאָנט, — האָב איך אַראָפּגענומען די גרינע קוטשמע, און די איבריגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס, געמאַכט פון זיי אַ תל עולם!

בשעת מלחמה, אַז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט אַריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלט לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואַכע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער... איך, בשעת אָנפאַלען אויף דעם שונא, האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אַזאַ

בעם מיט אזא ברען, ווי נאך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפ, וואס איך האב איינגעטיילט דעם שונא; נאר וואס ווייטער האב איך מיר אלץ מעהר געהיצט, זיך אליין אונטער-געגעבען אלע מאל מעהר חשק, און איך בין אזוי אריין אין דער ארבייט, איך בין געוועזען אין אזא עקסטאז, אזא רציחה, אז וואס ס'איז מיר געקומען פאר די אויגען דאס האב איך געבראכט, געשניטען אויף אלע זייטען, און מעהר פון אלעמען האבען פון מיר געליטען נעבאך „קליין-ווארג“... די יונגע קיילעכיגע „ארבוזלעך“, „קאבאקלעך“ מיט די גראבע בייכלעך, די קליינע פיצלעך, אוגערעקלעך, וואס קריכען נאר וואס ארויס פון דער גרינער „האדענע“ מיט די געלע נאפעלעך, זיי האבען מיך צערייצט נאר מיט זייער שטיל-שווייגען און מיט זייער קאלטקייט; און איך האב זיי איינגעטיילט אזוי, אז זיי וועלען מיך האבען צו געדענקען: איך האב געהאקט קעפלעך, געשניטען בייכלעך, געריסען אויף דער האלב, געבראכט אויף שטיקלעך, צעשלאגען, צעהרג'עט, געמזיק'ט אויף טויט, לאז מיך אזוי וויסען שלעכטס ווי איך וויים, פון וואנען עס האט זיך צו מיר גענומען אזא רציחה! אומשולדיגע קארטאפלעס נעבאך, וואס זענען געזעסען טיעף אין דער ערד, האב איך פון דער ערד ארויסגעגראבען און האב זיי מוסר מודעה געוועזען, אז פון מיר בעהאלט מען זיך נישט!... יונגען קנאבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האב איך ארויסגעריסען מיט'ן ווארצעל, רעטעכלעך זענען געפלויגען ביי מיר ווי די האלעשקעס — און לאז מיך גאט שטראפען אויב איך האב נהנה געוועזען אפילו א שטיקעל רעטיך, ווארום איך געדענק גאנץ גוט פון דער מגילה די ווערטער: „ובבזה לא שלחו את ידם“ — ראבעווען האבען יודען נישט געראבעוועט... און אלע מינוט, אז דער יצר-הרע איז געקומען צו מיר און מיך אנגערעדט, איך זאל געניסען א ציבעלקע, פערזוכען א קנאבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה געקומען א קעגען מיט די ווערטער, מיט'ן טראפ און מיט דער נגינה: ובבזה לא שלחו את ידם!... — און איך האב נישט אויפגעהערט צו שלאגען, האקען, בראקען, מזיק'ען, ממית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אלט, קליין און גרויס, ארעם און רייך אהן א שום רחמנות...

אדרבה, איך האב מיר פארגעשטעלט, אז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאל דאס מיך אנהויבען ארען! מערקווירדיג — איך, וואס האב נישט געקאנט זעהן ווי מע קוילעט איין עוף, ווי מע שמייסט א קאץ, ווי מע בעליידיגט א הונד, ווי מע שלאגט א פערד, זאל איך זיין אזא מין טיראן, איין אכזר?!...

נקמה! האָב איך אַ פֿער'שכּור'טער נישט אויפֿגעהערט צו שרייען — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָבּרעכענען פֿאַר יודיש בלוט! איך וועל אייך שוין בּעצאָהלען פֿאַר ירושלים, און פֿאַר ביתר, און פֿאַר די יודען אין שפּאַניען מיט פּאָרטוגאַל, און פֿאַר די יודען וואָס אין מאַראָקאָ, און אויך פֿאַר אונזערע וואָס אין אומאַן אַמאָל און וואָס אין אַנדערע ערטער אויך היינט... און פֿאַר די יודישע ספר תורה'ס, וואָס מע האָט צעריסען און פֿאַר די... אַי! אַי! אַי! געוואַלד! ראַטעוועט! ווער האַלט דאָס מיך פֿאַר'ן אויער?

צוויי רעכטע סטוסאַקעס פֿון אונטען און אַ פּאָר כּפול־שמונה'דיגע פּעטש פֿון פֿאָרנט האָבּען מיך אין איין כּהרף עין אויסגעניכטערט און איך האָב דערזעהן פֿאַר זיך אַ בּעקאַנטען פּאַרשוין, וואָס איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז „אָחרים דער בּאַשטאַנשטשיק”.

III.

אָחרים דער בּאַשטאַנשטשיק האָט פֿון קדמונים געהאַלטען אַ „בּאַשטאַן”, אַ גאָרטען, אָדער אַ „בּאַקטשי”, בּיי אונז אונטערן שטאָדט. דאָס הייסט ער האָט אָפּגעדונגען אַ דעסיאַטינע ערד און דאָרטען פֿערפֿיהרט אַ גאָרטען, געזעצט קאַווענעס און דיניעס, אוגערקעס און קאַרטאָפּלעס, ציבּעלעס און קנאָבּעל און רעטעכלעך און שאר ירקות, און געהאַט דערפֿון שעהן פּרנסה. פֿון וואַנען האָב איך געקענט אָחרימען? ווייל ער האָט מיט אונז געהאַנדעלט, דאָס הייסט ער פֿלעגט לייהען בּיי מיין מאַמען געלד אַלע ערב פּסח, און אַרום סוכּות־צייט פֿלעגט ער אָנהויבּען בּיסלעכווייז פֿונ'ם פּדיון איינצאָהלען, און דאָס געלד פֿלעגט פֿערשריבּען ווערען בּיי דער מאַמען אין גראָבּען סדור אויף דעם לינקען טאָוועל (דאָרט איז געווען איהר גאַנצע בּוכהאַלטעריע) אין אַ זייט, אָבּגעטרעטען פֿון אָחרימס וועגען אַ בּעזונדער פּלאַץ, אַ בּעזונדערע קאָנטע, און אָנגעצייכענט פֿון אויבּען מיט גרויסע אותיות: חשבּון אָחרים, און נאָך־דעם איז שוין געגאַנגען די חשבּונות: פֿון אָחרים אַ קערבּיל. פֿון אָחרים נאָך אַ קערבּיל. פֿון אָחרים צוויי קערבּלעך. פֿון אָחרים אַ האַלבּ קערבּיל, פֿון אָחרים אַ זעקעל קאַרטאָפּלעס, און אַזוי ווייטער... און חאָטש די מאַמע איז געווען אַ יודינע נישט קיין גביר'טע, איין אַלמנה מיט קינדער, און האָט געלעבּט פֿון „פּראָצענט”, נאָר בּיי אָחרימען קיין פּראָצענט האָט זי נישט גענומען קיין מאָל: ער פֿלעגט אונז צאָהלען מיט גאָרטען־וואַרג, אַמאָל מעהר אַמאָל ווינציגער, מיר

האָבען זיך מיט איהם קיין מאָל נישט געקריגט.

איז געווען אַ געדעט פלעגט ער אַליין אָנשיטען אונז אַ פולען קעלער מיט קאַרטאָפלעס און מיט אוגערקעס אויפ'ן גאַנצען ווינטער, און אַז נישט פלעגט ער זיך אָבבעטען ביי דער מאַמע:

— גיע וויכאַטשאַי, אַווראומיכע, באָ נע וואָדילאָ! דאָס הייסט: האָב קיין פאַראיבעל נישט, אברהמ'ס ווייב, ס'איז נישט געראָטען; און די מאַמע פלעגט איהם מוחל זיין דאָס מאָל און אָנזאָגען, אַז אם ירצה השם אויפ'ן אַנדערן יאָהר זאָל ער נישט זיין קיין דבר אחר, און טאַקי אַזוי פלעגט זי איהם זאָגען כהאי לישנא ממש:

— ליאַדיוש, אַחרימאו סערדצע, יאַק באָה דאַסט נאַ טאַי האָד שאָב טי נע באוו סוויניא!...

— דאָברע, אַווראומיכאַ, דאָברע! — פלעגט איהר אָחרים אָבענט-פערן און האַלטען וואָרט: די ערשטע גרינע ציבעלעס מיט'ן ערשטען יונגען קנאָבעל האָט ער תמיד געבראַכט צו טראָגען אונז; די ערשטע יונגעטשקע קאַרטאָפעלעך מיט די ערשטע גרינע אוגערקעס זענען תמיד געווען ביי אונז, גיכער ווי ביי די נגידים. און איך האָב נישט איין מאָל געהערט פון אונזערע שכנים און שכני'טעס, אַז דער אַלמנה איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי זי מאַכט דעם אָנשטעל. „זעהט נאָר, מע טראָגט איהר אַריין אין שטוב פון כל טוב"... סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָב דאָס באַלד אָבגעטראָגען דער מאַמען אין אויער אַרין, האָט זיי די מאַמע גוט אויסגעשאָלטען:

— זאָלט זיי אין די אויגען, שמיינער זיי אין האַרצען! ווער סע פערגינט מיר נישט, דער זאָל אַליין נישט האָבען! איך ווינש זיי איבער אַ יאָהר אויף מיין שטייגער!

סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָב באַלד איבערגעגעבען אונזערע שכנטעס, וואָס די מאַמע האָט זיי געווינשעוועט... סע פערשטעהט זיך, אַז פאַר אזעלכע ווערטער זענען זיי געווען אויף דער מאַמע להרוג ולאבד און אָנגערופען זי מיט אַזאַ נאָמען, וואָס מיר איז געווען אַ חרפה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אַז מיך האָט דאָס פערדראָסען און איך האָב דאָס באַלד אָבגעטראָגען דער מאַמען, האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט צוויי פעטש און אָנגעזאָגט, איך זאָל אויפהערען אַרום-טראָגען „שלח-מנות" פון איינעם צום אַנדערן... פון די פעטש האָב איך געוויינט, און דאָס וואָרט „שלח-מנות" האָט מיר געפיקט אין מוח: איך האָב נישט פערשטאַנען פאַר וואָס רופט זי דאָס עפּים „שלח-מנות"?

אַ יום טוב פלעגט זײַן בײַ מיר, אַז איך פלעג דערזעהן פון דערווײַטען אַחרימען מיט די גרויסע שטיוואַלעס און מיט דער גראָבער ווײַסער, וואַרעמער, וואָלענער סוויטע, וואָס ער האָט זי געטראָגען זומער און ווינטער. דערזעהן אַחרימען געהן, האָב איך געוואוסט, אַז דאָס טראָגט ער אונז אַפּולע פּעלענץ מיט גאָרטען-וואַרג, און איך פלעג לויפען אין קיך אָנזאָגען דער מאַמען די בשורה, אַז אַחרים איז געקומען.

IV.

בכלל דאַרף איך מודה זײַן, אַז צווישען מיר מיט אַחרימען איז געווען אַ מין ליבע אַ פערבאָרגענע, אַ מין סימפּאַטיע, וואָס מע קען זי נישט אַרויסגעבען אין ווערטער. גערעדט האָבען מיר צווישען זיך כמעט קיין מאָל נישט; ערשטענס דערפאַר, וואָס איך האָב נישט פערשטאַנען זײַן לשון און ער האָט נישט פערשטאַנען מײַן לשון (דאָס הייסט איך איהם האָב פערשטאַנען, נאָר ער מיך מכּות!) און צווייטענס האָב איך מיך געשעמט; אַזאַ גרויסער אַחרים — ווי אַזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דאַרפען אָנקומען צו דער מאַמען, זי זאָל זײַן צווישען אונז דער טאָלמאַטש.

— מאַמע! פרעג איהם, פאַר וואָס ברענגט ער מיר נישט קיין ווײַנשעל?

— וואו זאָר ער דיר נעמען ווײַנשעל? אין אַ באָשטאַן איז נישטאָ קיין ווײַנשעל.

— למאי איז נישטאָ אין אַ באָשטאַן קיין ווײַנשעל?

— וואָרום אין אַ באָשטאַן וואַקסען נישט קיין ווײַנשעל-בוימער.

— למאי וואַקסען נישט אין אַ באָשטאַן קיין ווײַנשעל-בוימער?

— למאי, למאי — דו ביזט אַ געשלײַערטע שיקסע! מאַכט צו מיר די מאַמע און וואַרפט מיר אויף אַ פּאַטש.

— אַווראָומיבאַ, נע בעיי דעטינאַ! — מאַכט צו איהר אַחרים און שטעלט זיך אײַן פאַר מיר.

אָט אַזאַ מין ערל איז געווען אַחרים און בײַ איהם בין איך דאָס געלעגען אַצונד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדאַרף מען פערשטעהן, אַז ס'איז מן הסתם אַזוי געווען די מעשה: אַחרים, אַז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן בײַ זיך אויפ'ן באָשטאַן אַזאַ חורבן, האָט ער תחלת בעדאַרפט נישט פערשטעהן וואָס

טהוט זיך דאָ, דערזעהן אַזאַ נפש ווי איך אַרבייט מיט דער שווערד אויף אַלע זייטען, האָט אחרים בעדאַרפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס:—אַ נישט=גוטער, אַ שרעטעלע, איין אָנשיקעניש, און האָט געוויס זיך איבערגע׳צלמ׳ט עטליכע מאָל, נאָר נאָך=דעם, אַז ער איז צוגעגאַנגען נעהנ־טער און דערזעהן, אַז דאָס אַרבייט אַזוי געטריי דוקא אַ יודיש יונגעל און דוקא מיט אַ הילצערנע שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען ביים אויער, נאָר אַזוי געשמאַק, אַז עס האָט מיך צוגעצויגען צו דער ערד און איך האָב אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול:

— אַי! אַי!! אַי!! ווער ציהט דאָס מיך פאַר׳ן אויער?

ערשט העט שפעטער נאָך די רעכטע סטוסאַקעס און נאָך די אמת׳ע פעטש, וואָס אחרים האָט מיר איינגעטיילט האָבען מיר זיך בעגעגענט מיט די אויגען און האָבען זיך ביידע דערקענט איינס דאָס אַנדערע, און מיר זענען ביידע געווען איבערראַשט, געבליבען אָהן לשון.

— אַוראומיכענע דעטינאַ!? — האָט אחרים אויסגעשריגען און האָט זיך איבערגע׳צלמ׳ט, און האָט גענומען בעטראַכטען די היזקות, וואָס איך האָב איהם דאָ אָנגעאַרבייט. בעקוקט יעדע גראַדקע מיט איטליכ׳ס שטיקעל ערד און עס האָט איהם אַזוי אָנגענומען ביים האַרצען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַ קעגען מיר צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ׳ן בויך און אַ פרעג געטהון מיך נאָר איין וואָרט:

— זאַ שטשאָ? — פאַר וואָס קומט דאָס מיר הייסט דאָס...

ערשט דאָ האָב איך צעקייט וואָס פאַר אַ חתונה איך האָב אָנגעאַר־בייט און ווען איך האָב אַזוי שטאַרק גורם היזק געווען. און איך האָב זיך אַליין געפרעגט: „פאַר וואָס?" „פאַר וואָס?"...

— חאָדים! — מאַכט צו מיר אחרים און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאַר שרעק, איך מיין אָט=אָט מאַכט ער פון מיר אַ פרעזשעניצע. נאָר אחרים טשעפעט מיך נישט; ער האַלט מיך נאָר שטאַרק פאַר דער האַנד, נאָר אַזוי שטאַרק, אַז עס שפרינגען מיר די אויגען פונ׳ם קאָפּ, און פיהרט מיך אַב אַהיים צו דער מאַמע און דערצעהלט איהר אויס אַלסדינג און גיט מיך איבער אויף אירע הענד...

V.

זאָל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע? זאָל איך אייך אויסמאָלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אָחרים האָט איהר איבערגעגעבען מיט אַלע פּישטשיווקעס דעם גאַנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָנגעמאַכט אין באַשטאַן? אָחרים האָט זיך נישט געפוילט, גענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאַמע, ווי אַזוי איך האָב געאַרבייט אַהער און אַהין אויף אַלע זייטען, ווי אַזוי איך האָב געהאַקט און געבראָקט און געשטאָכען און געטרעטען מיט די פיס און די קאַרטאָפלעס פון דער ערד אַרויסגעגראָבען און די האָרענע פון די אוגערקעלעך, נאָר וואָס אויפגעגאַנגענע אוגערקעלעך... און פאַר וואָס? פאַר ווען?

— זאַשטשאָ, אַוראוּמיכאַ, זאַשטשאָ?...

מעהר האָט אָחרים נישט געקענט רעדען; עס האָבען זיך איהם אַ פנים געשטעלט די טרערען אין האַלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער, אין: וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפּאַטשט פון אָחרים'ס הענד, איידער האָבען דאָס וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע פאַר שבועות און פונ'ם רבין נאָך שבועות... הייגט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָך דעם געהאַט אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר אַ לייטישען נאָמען: „באַשטאַנטשיק", „יוסעל באַשטאַנטשיק"!... דער דאָזיגער שעהנער נאָמען איז מיר פערבליבען העט-העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינם אויף שבועות.

א בלעטל שיר השירים

נאָך אַ בלעטעל שיר השירים.

א.

— גיבער, בוזי, גיבער! — זאָג איך צו בוזי׳ן אַ טאָג פאַר שבועות, און נעהם זי פאַר אַ האַנד און מיר לאָזען זיך האַסטיג באַרג אַרויף. — דער טאָג שטעהט נישט, גאַרעלע. מיר דאַרפען דורכגעהן אַזאַ באַרג, און נאָכ׳ן באַרג האָבען מיר נאָך אַ טײַכעל. איבער׳ן טײַכעל געהט אַ קלאַדקע פון ברעטער, הײַסט עס „דאָס בריקעל”. דאָס טײַכעל לויפט, די זשאַבעס קוואַקען, די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דאָרט, אויף יענער זײַט בריקעל — דאָרט איז ערשט דער אמת׳ער גן־עדן, בוזי! דאָרט ערשט הויבען זיך אָן מײַנע מאַיאָנטקעס.

— דײַנע מאַיאָנטקעס?

— מײַן איך, די „לעוואַדע”. אַ גרויס פעלד, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן אַ סוף אָהן אַ ברעג. מיט אַ גרינער קאָלדרע איז דאָס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז דאָס בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאָס בעצוויקעלט. און ריחות זאָלסט דו הערען דאָרטען — די שעהנסטע בשמים פון דער וועלט! און בוימער האָב איך דאָרטען, אָהן אַ שיעור בוימער, הויכע, צווײַגענדיגע בוימער. און אַ בערגעל האָב איך מיר דאָרט, וואָס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ׳ן „שם־המפורש” און פליה מיר, ווי אַן אָדלער, העכער פון דער כמאַרע. איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף יענער זײַט הרי־חושך...

— און פון דאָרטען — שלאָגט מיך איבער בוזי — געהסט דו צו פוס זיעבען מײַל, ביז דו קומסט צו אַ וואַסערל.

— ניין. צו אַ געדיכטען וואַלד... פריהער געה איך וואַלד־אײַן, וואַלד־אויס, און ערשט נאָך דעם קום איך צו אַ וואַסערל...

— דאָס וואַסערל שווימסט דו אַריבער און צעהלסט אָפּ זיבען מאָל זיבען...

— וואַקסט אויס פאַר מיר אַן' אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין בעגעהר?“

— זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה“...

בוזי רייסט אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד און לאָזט זיך לויפען באַרג אַראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסטו אַזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינד די בת־מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה...

ב.

ווער בוזי איז — דאַרפט איהר געדענקען. איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, חזר איך אייך איבער נאָך אַ מאָל.

איך האָב געהאַט איין עלטערן ברודער — בעני — איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען אַ וואַסער־מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט, די אַלמנה האָט חתונה געהאַט ערגיץ ווייט און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.

דאָס איז געוועזען בוזי.

חאַ־האַ־חאַ! אַלע מיינען, אַז איך און בוזי זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. מיין טאַטען רופט זי טאַטע, מיין מאַמען רופט זי מאַמע, און מיר צווישען זיך לעבען ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער און האָבען זיך ליעב ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער.

ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער? פאַר וואָס זשע שעהמט זיך פאַר מיר בוזי?

איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. מיר זענען געבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאַנצער שטוב. פאַרנאַכטליך איז די... געוועזען. פינסטערליך שוין. דער טאַטע איז געגאַנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין אַ ווינקעלע און איך דערצעהל

איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אַז איך דערצעהל איהר מעשיות. שעהנע מעשיות פונ'ם חדר, מעשיות פון טויזענד און איין נאַכט. זי רוקט זיך צו צו מיר גאַנץ נאָהנט. איהר האַנד איז אין מיין האַנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אַראָב די נאַכט. פּאַמעלי קלעטערן אויף די וועגד די שאָטענס, ציטערן, פוזשען אויף דער ערד און צוקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענדטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאַפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצים רייסט זי אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד.

„וואָס איז בוזי?“ „מען טאָר ניט“. „יואָס טאָר מען נישט?“ „האַלטען זיך ביי די הענד“ „פאַר וואָס? ווער האָט דיר געזאָגט?“ איך ווייס אַליין“.

„מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?“

„ע! ווען מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!“... ציהט אויס בוזי און עס הערט זיך מיר אין איהרע ווערטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מי יתנך כאח לי — פאַר וואָס ביזט דו נישט מיר אַ ברודער?“

תמיד אַזוי. רעד איך פון בוזי'ן, דערמאָהן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות, מיר לויפען באַרג־אַראָפּ, פריהער בוזי, נאָך־דעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז פאַר דער בת מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי'ס ברוגז זיין, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אַפילו אַזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. אָט קוקט זי שוין ווידער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראַכטע אויגען, פערוואַרפט די האָר אַרונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר אַ קוק, זעה אַ הימעל, דו זעהסט גאָר־נישט, וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאַרעלע, וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה אַ הימעל, איך פיהל אַ וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פישטשען און צוויטשען און טראָגען זיך איבער אונזערע קעפּ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אַלסדינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! גיב אַהער דיין האַנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געווארען?

— דארטען, זאגט מיר בוזי און לויפט פאראויס — דארטען, אויף יענער זייט בריקעל... און עס דאכט זיך מיר אויס, אז זי רעדט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואס אין שיר־השירים: „לכה־דודי — קום, טהייערער! לאמיר געהן אין פעלד ארויס! לאמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאמיר זיך פעדערן אין די וויינגערטנער! לאמיר זעהן, אויב דער ווייןשטאק בליהט? אויב דער ווייןצוויג האט זיך פאנאנדערגענומען? אויב די מילגראמען שפראצען?"...

און אט זענען מיר ביים בריקעל.

ד.

דאס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואקען און די ברעטער שאקלען זיך, הוידען זיך און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דוא, בוזי, א... וואס האסט דוא מורא, נארעלע? האלט זיך אן אן מיר, אדער גיב, לאם איך דיר ארומנעהמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אט אזוי. אט אזוי.

אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האבען זיך ארומגענומען, אזוי געהען מיר שוין אין צווייען, איינע אליין איבער דעם דאזיגען גן־ערן. בוזי האלט זיך אן מיר שטארק, זעהר שטארק. זי שווייגט. נאר עס דאכט זיך מיר, אז זי זאגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי ודודי לי — איך בין דיינע און ביזט מיינער"...

די לעוואדע איז גרויס. זי ציהט זיך אהן א סוף, אהן א ברעג. מיט א גרינער קאלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צויקעלעך איז זי בעצוויקעלט און ריחות שמעקען דא, די שעהנסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהעןביידע ארומגענומען, איינע אליין, אין צווייען, אינ'ם דאזיגען גן־ערן.

— שימעק! — זאגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און רוקט זיך צו צו מיר נאך נעהנטער. — ווען וועלען מיר אנהויבען רייסען גרינם אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך גענוג גרויס, נאַרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברען, איך ווייס נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאַרמאָלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינגער קאָלדרע פונ'ם ברייטען פעלד? צי אַהין אין עק וועלט אַריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צונויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פנים זאָל איך אַריינקוקען, אין בוזי'ס שעהנע גרויסע אויגען, וואָס ווייזען מיר אויס טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. אַ טיעפער זאָרג ליגט אין זיי פערבאָרגען. מיט אַ שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך ווייס איהר זאָרג, מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט אַ גרויסען וועהטאָג אין האַרצען. אַ פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר אַ פרעמדען טאַטען און איז אַוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף עביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אָנגעקעהרט אַ פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטערס נאָמען נישט דערמאָהנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט גאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען איהר ליעב ווי אַן אייגען קינד, ציטערן איבער איהר, גיבען איהר נאָך, וואָס איהר האַרץ געלוסט. נישטאָ קיין צו טהייערס פאַר בוזי'ן. בוזי האָט געזאָגט, אַז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב איך זי אַרויפגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע אַ זאָג געטהון צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?" און בעת־מעשה האָט ער אַריבערגעקוקט אַריבער די זילבערנע ברילען און געגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד. און עס געהט אַוועק אַ שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אַליין אונטער דער שטאָדט אַרויס אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

דער טאַטע: וואָס זאָגסט דו?
די מאַמע: וואָס זאָגסט דו?
דער טאַטע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?
די מאַמע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?
דער טאַטע: איך זאָג דען, אַז ניין?
די מאַמע: וואָס זשע דען זאָגסטו?
דער טאַטע: איך זאָג נאָר, צי זאָלען זיי געהן?
די מאַמע: פאַר וואָס זאָלען זיי נישט געהן?

און אַזוי ווייטער. איך ווייס, וואָס זיי קוועטשט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אָן דער טאַטע, און נאָכ'ן טאַטען אויך די מאַמע, אַז

דאָרט איז דאָ אַ בריקעל, און אונטער'ן בריקעל איז דאָ אַ וואַסער, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל...

ה.

מיר (איך און בוזי) האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעל מיט'ן וואַסער, מיט'ן טײַכעל. מיר טראָגען זיך איבער דער ברייטער פרייער לעוואַדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לויפען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אינ'ם שמעקענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רײַסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער ברייט איבער דער לעוואַדע. איך בעריהם זיך פאַר איהר מיט מײַנע מאַיאָנטקעס.

— זעהסט דוא אָט די בוימער? זעהסט דוא אָט דעם זאַמד? זעהסט דוא אָט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דײַנס?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי און איהרע אויגען לאַכען. מיך פערדריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז בײַ איהר אַזאַ טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז מיך אָן און קערעװע מיך אָפּ אויף אַ ווײַלע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אַז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאָרנט, פערקוקט מיר אין די אויגען אַרײַן און נעהמט מיך אָן בײַ דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!“... פליהט אַוועק דער רוגז און אַלעס ווערט פערגעסען. און איך נעהם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מײַן בערגעל, דאָרטען וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. ווײַל איך, זיץ איך מיר. ווײַל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש“ און פליה מיר, ווי אַן אָדלער, העכער פון דער כמאַרע, איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דערצעהלען מעשיות.

דאָס הייסט: איך דערצעהל און זי האָרכט. איך דערצעהל איהר פון דעם וואָס וועט זיין אַמאָל, אַמאָל, אַז איך וועל זיין אַ גרויסער און זי אַ גרויסע, און מיר וועלען זיך נעהמען... מיר וועלען זיך באַלד אויפהויבען דורכ'ן שם-המפורש אריבער דער כמאַרע און וועלען אַרומרייזען די גאַנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אַלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאָך דעם וועלען מיר געבען אַ פאָהר איבער קיין ארץ־ישראל. דאָרט וועלען מיר זיין אויף אַלע בשמים-בערג, אין אַלע וויינגערטנער, אָנשטופען פולע קעשענעס מיט באָקסערן, פייגען, טייטלען און איילבורטען און אַוועקפליהען פון דאָרטען נאָך וויטער און וויטער. און אומעדום וועלען מיר אָפּטהון אַנ'אַנדער שפּיצעל, וואָרום קיינער וועט דאָך אונז נישט זעהן...

— קיינער וועט אונז נישט זעהן? — פרעגט מיך בוזי און האַפּט מיך אָן פאַר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהן אַלעמען, און אונז וועט נישט זעהן קיינער!

— ווי באַלד אַזוי, שימעק, האָב איך צו דיר אַ בקשה.

— אַ בקשה?

— אַ קליינע בקשה...

נאָר איך ווייס פריהער איהר בקשה. זי וויל, אַז מיר זאָלען זיך דורך־פאָהרען אַהין, וואו איהר מאַמע האָט חתונה געהאַט... אָפּטהון עפּיס אַ שפּיצעל איהר שטיף־טאַטען...

— פאַר וואָס נישט? — זאָג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסטו דו זיך שוין פערלאָזען, נאַרעלע. איך קאָן זיי אָפּטהון אַזעלכעס, אַז זיי זאָלען מיך האָבען צו געדענקען!

— נישט זיי, נאָר איהם, איהם אַליין. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאָר נישט אַזוי גיך פועל'ט זי דאָס ביי מיר; מיך, אַז מע צורבעס'ט, איז מיט סכנת-נפשות! וואָס הייסט, איך וועל איהר אָפּשווייגען אַזאַ מעשה, אַ פּאַטעפּאַלנאָסט פון אַ ווייבעל? נעמען און חתונה האָבען מיט אַנ' אַנדער טאַטען, פערפאָהרען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר און אַוועקוואַרפען אַ קינד, נישט אַריינשרייבען קיין בריוועל אפילו! היתכן, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אַזוי צופלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך, נאָר ס'איז שוין פערפאַלען. בוזי האָט פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד. זי וויינט? איך וואָלט גענומען און צוריסען זיך אַליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטוינט אָנריהרען איהר ווע-טאָג — די מאַמע איהרע? שטיל אין האַרצען בײַ זיך רוף איך מיך אָן מיט אַלע מיאוסע נעמען: „פערד! בהמה! אָקס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!“... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעהם זי אָן בײַ דער האַנד: „בוזי! בוזי!“ איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר-השירים: „הראיני את מראיך — לאָז מיר זעהן דײַן פּנים, השמיעיני את קולך — לאָז מיך הערען דײַן שטים“...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך גענומען אַהער דער טאַטע מיט דער מאַמען?

ח.

דעם טאַטענס זילבערנע ברילען גלאַנצען פון דער ווײַטען. די זילבערנע פערעם פון זײַן זילבער-באָרד האָבען זיך צולאָזט אויפ'ן ווינטעל, און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווײַטען מיט דער פאַטשײַלע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואָס טהוען דאָ טאַטע-מאַמע?

דאָס זענען זיי געקומען צו אונז אַהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך נישט געטראָפען מיט אונז, חס-ושלום, עפּיס אַיין אונגליק? אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ בריקעל, אַ וואַסער, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל, אַ טײַבעל...

מאָדנע טאַטע-מאַמע!

— און וואו איז אײַער גרינם?

— וואָסער גרינם?

— דאָס גרינם, וואָס איהר זענט געגאַנגען אָנרײַסען אויף שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר-השירים:

„מי יתנך כאח לי — אָ, ווען דוא ביזט מיר אַ ברודער!... פאַר וואָס ביזט דוא מיר נישט קיין ברודער?...״

— — — — — — — — — — — —

— מילא גרינס אוף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז זיין — זאָגט דער טאַטע מיט אַ שמייכעל און די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד גלאַנצען אַפּ אין די ליכטיגע שטראַהלען פון דער גינגאָלדענער זון. — אבי געלויבט דער אויבערשטער די קינדער זענען געזונד און ס׳איז זיי חלילה קיין זאך נישט געשעהן.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך מיט דער פאַטשיילע דאָס רויטע פערשוויצטע פנים. און ביידע קוועלען זיי אָן, ווערען בּרייטער ווי לענגער.

מאָדנע, מאָדנע טאַטע־מאַמע!

— — — — — — — — — — — —

צער בעלי חיים

„צער בעלי חיים”.

(געדאנקען פון א נאריש יונגעל).

א.

— זאָלסט זיין א וואהל יונגעלע, וואָלסט דו אונז געהאָלפען אָנרייבען חריין, ביז מיר וועלען פארטיג ווערען מיט די פיש לכבוד דעם הייליגען יום טוב.

אזוי מאכט צו מיר די מאמע ערב שבועות נאָך האַלבען טאָג, און אין־איינעם מיט דער קעכין שאָבט זי די פיש צו דער מילכיגע סעודה, נאָך לעבעדיגע, נאָך צאפּעלדיגע פיש! וואָס אז מע האָט זיי אריינגעלייגט אין א שיסעל, א גרויסע ליימענע געגלייזטע שיסעל מיט וואסער האָבען זיי זיך נאָך געוואָרפען.

מעהר פון אלע האָט זיך געוואָרפען א קליין קאָרעסעל געבאַך מיט א גרויס בייכעלע, מיט א קיילעכיג מוילכעל און מיט רויטע אויגעלעך. דאָס דאָזיגע קאָרעסעל האָט שטארק חשק געהאט א פּנים צוריק אין טייך אריין, האָט זיך עס געוואָרפען, געשפּרונגען פון שיסעל ארויס, געעפענט דאָס מוילכעל, געפּאטשט מיט'ן עק'ל און געשפּרי'צט מיר דאָס וואסער גלייך אין פּנים אריין: „יונגעלע, ראטעווע מיך!... ראטעווע מיך!...”

איך וויש אויס דאָס פּנים און נעם זיך צו דער ארבייט רייבען חריין אויף יום טוב, און טראכט מיר: „אָרעם קאָרעסעל וואָס דו ביזט! איך קאָן דיר גאָרנישט טהון... אָט וועט מען דיך נעמען צו דער ארבייט. מע וועט דיך אָבשאָבען, וועט מען דיר אויפטרענען דאָס בייכעלע. אויסטרויבערן די קישקעלעך. נאָך דעם וועט מען דיך צעשניידען אויף שטיקלעך, אריינלעגען אין טעפּעל אריין, בעזאלצען און בעפעפערן, אוועקשטעלען אויפ'ן פייער און קאָכען און פּרעגלען און בראָטען און בראָטען”...

— ארחמנות, זאָג איך צו דער מאַמע, אַ צער בעלי חיים.

— אויף וועמען אַ צער בעלי חיים?

— אויף די פישעלעך.

— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?

— דער רבי.

— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפט איהר שאָבען די פיש און ביידע צעלאַכען זיך.

— דו ביזט אַ נאַר און דיין רבי איז נאָך אַ גרעסערער. חאַ-חאַ...

רייב דעם חריין, רייב!

אַז איך בין אַ נאַר — דאָס ווייס איך. דאָס זאָגט מיר די מאַמע אַלע מאָל. און דער טאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אַז דער רבי איז נאָך אַ גרעסערער נאַר, ווי איך — דאָס איז ביי מיר אַ נייעס.

ב.

איך האָב אַ חבר פינילע, אַ שוחט'ס אַ יונגעל. בין איך געקומען אַמאָל צו איהם צו גאַסט און האָב דערזעהן ווי אַ קליין מיידעל האָט געבראַכט צו זיי צו טראָגען, אַ גרויסען גאַלאַגאַנסקען האָהן, געפּענטעט די פיס מיט שטריקלעך. מיין חבר'ס פאָטער, דער שוחט, איז געשלאָפען, און דאָס מיידעל איז געזעסען ביי דער טהיר און געוואַרט. דער האָהן, אַ יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך געריסען נעבאַך פונ'ם מיידעל'ס הענד, געדריגעט מיט די געזונדטע פיס איהר אין בויך אַריין, דערלאַנגט אַ פּיק איהר אין האַנד אַריין, אַרויסגעלאָזט אַלע מאָל אַ „קאָ-קאָ-קאָ" פונ'ם האַלז — געפּראָטעסטירט ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט געווען קיין פראָמאַך. האָט זי דעם האָהנ'ס קעפּעל אַריינגעלעגט צו זיך אונטערן אָרעם, געגעבען איהם אַלע מאָל אַ שטורך מיט'ן עלענבויגען און אַ זאָג דערביי:

— זיץ אין געהאַקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפאָלגט און געזעסען אין געהאַקטע וואונדען.

נאָך דעם אַז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַשען די הענד און אַרויסגענומען דעם חלף. ער האָט מיט אַ וואונק געהייסען זיך

דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהן, אַז אויף'ן בהור איז געקומען אַ נייע הויט. עס האָט זיך איהם אַ פּנים אויסגעוויזען, אַז דאָס בינדט מען איהם אָב די געפּענטעטע פיס, און מע לאָזט איהם אָב פריי, צו זיינע היהנער, צו דער פּראַסע און צו דער קאַרעטע מיט וואַסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט אַ נעם געטהון זיך צווישען די פיס, מיט איין האַנד פערדריקען איהם דאָס קעפּעל, מיט די אַנדערע אויסגעפליקט איהם עטליכע פעדערלעך. איהם אַ טובה געטהון און געמאַכט אַ ברכה — און חיק — מיט'ן חלף איבערן האַלז, אַבגעצאַפּט אַ ביסעל בלוט אין אַש אַריין, און אַ שלײַדער פון זיך. איך האָב געמיינט ער וועט צושאָטען ווערען.

— פיני! דיין טאַטע איז אַ גוי — זאָג איך צו מיין חבר.

— מיט וואָס איז ער אַ גוי.

— נישטאָ ביי איהם קיין „צער בעלי חיים”.

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ חכם — זאָגט צו מיר מיין חבר און טראָגט מיר אונטער אַ גאַנץ שעהנע פייג גלייך אונטער דער נאָז.

ג.

אונזער קעכין איז אַ בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פרומע מיט'ן אויגעל”. אַ מויד אָהן אַ הארץ. איין מאָל האָט זי אָבגעשמיסען די קאַץ מיט קראָפּיווע דערפאַר, וואָס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז די קאַץ האָט אָוועקגעשלעפּט אַ לעבערל פונ'ם זאַלץ-ברעטעל. צום סוף אַז זי האָט איבערגעציהלט נאָך אַמאָל די עופות מיט די לעבערלעך, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי האָט געהאַט אַ טעות. זי האָט גערעכענט אַז מע האָט געקוילעט זיבען עופות, האָט בעדאַרפט זיין נאָך איהר חשבון זיבען לעבערלעך, און ס'איז נאָר געווען זעקס עופות. און ווי באַלד אַז זעקס עופות, דאַרף דאָך מעהר נישט זיין אַז זעקס לעבערלעך. — גאָטס נסים!... אומזיסט חושד געווען אַ קאַץ.

קענט איהר מיינען, אַז פרומע האָט זיך גענומען צום הארצען, גע־גאַנגען מסתמא איבערבעטען די קאַץ! ווייס איך וואָס — פערגעסען, אי זי האָט פערגעסען, אי די קאַץ האָט פערגעסען. אין אַ פאָר שעה אַרום איז די קאַץ געזעסען גאַנץ סטאַטעטשנע אויפ'ן פּריפּעטשיק און בעלעקט זיך גלייך ווי ס'איז גאָרנישט געווען. נישט אומזיסט זאָגט מען, אַ קאַצענער טות.

איך האָב אָבער נישט פערגעסען. ניין, איך האָב נישט פערגעסען. איך זאָג צו אונזער קעבין: „אומזיסט געשמיסען אַ קאַץ. אומזיסט גענומען אויף זיך אַנ'עבירה — „צער בעלי חיים”. גאָט וועט דיך שטראָפען”.

— ווערסט נישט אוועקגעהן? אָט גיב איך דיר מיט דער האַנד־שירקע איבער'ן פנים!

אַזוי זאָגט פרומע מיט'ן אוינגעל און גיט צו:

— רבונו של עולם! פון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע נאַרישע קינדער אויף דער וועלט?...

ד

דאָס איז געווען איבער אַ הונד, וואָס מע האָט איהם אָפּגעקאַכט מיט זודיג וואַסער. טאַקי זי, די אייגענע „פרומע מיט'ן אוינגעל”. אַך, האָט איהם וועה געטהון דעם הונד! פריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געבילט מיט סכנות נפשות, איינגעלעגט די וועלט. דאָס גאַנצע שטעדטעל איז זיך צונויפגעלאָפען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אַלע איבריגע הינד וואָס אין שטעדטעל האָבען זיך אָבגערופען, איטליכער פון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פרעגט ביי זיי אַ דעה... נאָך דעם אַז דער אָבגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואָיען, אונטער־האַווקען, לעקען די פערוואונדעטע פעל און וויינען שטילערהייד. עס האָט מיך אָנגענומען ביים האַרצען. איך געה צו צו איהם, איך וויל איהם שענקען אַ גלעט:

— נאַ, סירקאָ!

דער הונד האָט דערזעהן, אַז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפגעחאַפּט ווי נאָך אַמאָל איין אָבגעבריהטער, צעגויפגענומען דעם עק און איז אַוועק — אַוועק.

— סטאַי, סירקאָ! פרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייכע רעד — וואָס אַנטלויפסט דו, נאַרעלע. איך וויל דיך דען טשעפּען?...

אַ הונד בלייבט אַ הונד. אַ שטומע צונג. ער ווייסט נישט פון קיין „צער בעלי חיים”.

דערזעהט דער טאַטע, אַז איך פּאָרע זיך מיט'ן הונד, גיט ער מיר אַ רעכטע פּאַרצ'ע:

אין הדר אַרײַן, דו הינט־שלעגער!...
בין איך שוין גאָר דער הינט־שלעגער.

ה.

און דאָס איז געװען איבער צװײ פױגעלעך. צװײ פּשוטע, קלײנע פױגעלעך, װאָס צװײ שקציב׳לעך, אײנער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער האָבן דערהרג׳עט. די צװײ פױגעלעך, אַז זײ זענען אַראָבגעפאַלן אױף דער ערד, האָבן זײ נאָך געלעבט, געװעסן צעלאָזט די פעדערלעך, געציטערט נעבאַך און געפלאַטערט מיט אַלע אברים.

— ריהר זיך, דו מאַפּס! — האָט דאָס גרױסע שײגעצעל אַ זאָג געטהון צום קלענערן שײגעצעל, און זײ האָבן גענומען די אונטערגעשלאָגענע פױגעלעך אין די הענד אַרײַן און האָבן זײ געשלאָגען מיט די קעפּלעך אין בױם אַרײַן, װי מיר אַ שטײגער שלאָגען די הושענא׳ס אין שטענדער אַרײַן, ביז די פױגעלעך זענען אױסגעגאַנגען.

— װאָס טהוט איהר דאָס! האָב איך מיך נישט געקאָנט אײנהאַלטען און האָב מיך אײנגעשטעלט צוצולױפען צו די שקצים׳לעך.

— היבאַ שטשאָ? װאָס איז דען — האָבען זײ מיר געענטפערט גאַנץ רוהיג — צעזשׂ װאָראָבצי! ס׳איז דאָך נישט מעהר הײסט דאָס װי פױגעלעך, פּראָסטע פױגעלעך.

— און אַז פױגעלעך איז װאָס? אױף אַ פױגעלע איז דען נישט קײן רחמנות, קײן „צער בעלי חיים?"

בײדע שקצים האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט. און גלײך װי זײ האָבען זיך אױפגערעדט נאָך פון פריהער, האָבען זײ מיך גענומען צו דער אַרבײט...

אַז איך בין געקומען אַהײם, האָט מײן קאַפּאָטקעלע אױסגעזאָגט די גאַנצע מעשה. האָט מיר דער טאַטע מקיים פּסק געװען לױט מײן פערדיענסט.

— אָבגעריסענער נאַר! שרײַט אױף מיר דער טאַטע.

מילא „אָבגעריסענער נאַר" בין איך איהם מוחל. פּאַר װאָס קומט מיר אָבער פּעטש?!..

ו.

פאַר וואָס קומט מיר פּעטש? זאָגט דען נישט דער רבי אַליין, אַז אַלע בעשעפעניש׳ען זענען ביים אויבערשטען טהייער? אַפילו אַ פליג אויף דער וואַנד טאָר מען נישט זאַטשעפּען, זאָגט ער, איבער „צער בעלי חיים״. אַפילו אַ שפין, וואָס איז שוין אַ מזיק. טאָר אויך אַ מענש נישט הרגנען. און ער זאָגט דאָס מיט אַ טעם: „ווען ס׳זאָל איהם קומען, זאָגט ער, מיתה, וואָלט איהם גאָט אַליין הרגנען״...

פרעגט זיך אַ קשיא: „גוט. ווי באַלד אַזוי, היינט למאי קוילעט מען אָכסען, קעלבלעך, שאָף און עופות אַלע טאָג?...״

און נישט נאָר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג׳נען זיך דען נישט איינס דאָס אַנדערע? אָט בשעת „פּאָגראָם״ האָט מען דען נישט גע־וואָרפען קליינע קינדער, עופה׳לעך, פון׳ם בוידעם אַראָב?...

האָט מען דען נישט גע׳הרגע׳ט אונזער שכנ׳ס אַ מיידעלע? — פערעלע האָט זי געהייסען. — און נאָך ווי אַזוי גע׳הרג׳עט!!...

אַך, ווי איך האָב ליעב געהאַט דאָס קינד! און ווי דאָס קינד האָט מיך ליעב געהאַט! „פּעטער בעבעבע״ פלעגט זי מיך רופען — איך הייס וועלוועלע — און רייסען מיך ביי דער נאָז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פערעלען רופען שוין מיך אַלע „פּעטער בעבעב ע״.

— אָט געהט דער „פּעטער בעבעבע״, וועט ער דיך נעמען אויף די הענד.

ז.

פערעלע איז געווען אַ קראַנק קינד. דאָס הייסט אַזוי איז זי געווען נישקשה, נאָר געהן האָט זי נישט געקענט. נישט געהן נישט שטעהן. נאָר זיצען. פלעגט מען זי דאַרפען טראָגען אויף די הענד אין דרויסען אַרוים. זעצען אין זאַמד אַריין, אויף דער זון. זי האָט ליעב געהאַט די זון, סכנות ליעב געהאַט. פלעג איך זיך אַרום־טראָגען מיט איהר, פלעגט זי מיך אַרומנעמען דעם האַלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט׳ן גאַנצען — גאַנצען לייבעלע, אַרויפלעגען אויף מיר דאָס קליינע

קעפעלע: „ליעב דעם פעטער בעבעבע".

אונזער שבנה קרעני זאגט אז זי קען נאך עד היום נישט פערגעסען אט דעם „פעטער בעבעבע", און טהוט זי א קוק אויף מיר אזוי מוז זי. זאגט זי, דערמאהנען זיך אן איהר פערעלען...

ביזוערט זיך אויף איהר מיין מאמע למאי זי וויינט. מע טאר נישט וויינען, זאגט די מאמע. מע טאר נישט זינדיגען. מע דארף פערגעסען... פערגעסען"...

אזוי זאגט איהר די מאמע, און פערשלאגט איהר „האקע באקע". און מיך טרייבט די מאמע דורך: „איך זאל מיך נישט דרעהען פאר די אויגען. וועט מען זיך נישט דערמאהנען אן דעם וואס מע דארף נישט"...

הא חא, ווי איז דאס מעגליך מע זאל זיך נישט דערמאהנען? און דערמאהן איך זיך אינ'ם דאזיגען קינד, אזוי שטעלען זיך מיר טרעהרען אין די אויגען אליין פון זיך, פון זיך...

— זעהט נאר, ער וויינט שוין ווידער דער חכם! — רופט זיך אן פרומע מיט'ן אויגעל צו דער מאמען. און די מאמע טהוט אויף מיר א גיבען קוק און צעלאכט זיך:

— פערגאנגען דיר דער חריין אין די אויגען אריין! א מכה דער מאמע! ס'א הארבער חריין דאס איז! פערגעסען איהם אנזאגען צומאכען די אויגען א צרה איז מיר!... נא דיר מיין פארטוך... וויש אויס די אויגען, נאריש יונגעל, און די נאז אין איין וועגס וויש אפ... די נאז! די נאז!...

די סוכה

די סוּכָּה.

א.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קאָנען אַלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!“ — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליקליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חדוש'ן זיך און האָבען אָבשיי.

אָט אַזאַ מענש איז געוועזען ביי אונז אין כתריליעווקע און גערופען האָט מען איהם: איין מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם גערופען „איין מאָל משה“, ווייל אויף יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער געמאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אַזוי“.

— ביי אונז אַ חזן אין שול — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין אַ פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פראָסט!

— איז דאָס געפלויגען פעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פעטש!

— אוי, יודען, בין איך איין אָרעמאַן — שוין איין מאָל איין אָרעמאַן!

און אַזוי אויף אַלסדינג.

און געוועזען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגען, וואָס ער איז געוועזען, ער איז געוועזען אַ יוד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען, ער האָט געלעבט ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער,

צעהנער טויזענדער יודען לעבען אין כתריעליעווקע. געדרעהט זיך אַרום פּריץ, דאָס הייסט נישט אַרום פּריץ אַליין, נאָר אַרום די פּריצים וואָס בײַ'ם פּריץ, און נישט אַרום די פּריצים גופא, נאָר אַרום די יודען וואָס דרעהען זיך אַרום די פּריצים וואָס בײַ'ם פּריץ, און צי האָט ער געהאַט פּרנסה — דאָס איז שוין ווידער אַ בעזונדערע מעשה, ווארום אײן מאָל משה איז געווען אַ מענש וואָס האָט פײַנד געהאַט זיך בערימען מיט זײַן גוטסקײַט און בעקלאָגען זיך אויף זײַן שלעכטסקײַט, תמיד איז ער געווען פרעהליך, תמיד זענען איהם די בעקלעך געווען רויט, איין וואָנסע אַביסעל לענגער פון דער אַנדערער, דאָס היטעל אויף אַ זײַט און די אויגען תמיד גוטע, שמײכלענדיגע, שטענדיג קײן צײַט נישט געהאַט און אַלע מאָל צו יעדער צײַט געווען גרייט פון יענעמס וועגען געהן צעהן מײַל צו פוס.

אַט אַזאַ מין פּאַרשוין איז געווען אונזער „אײן מאָל משה".

ב.

נישט געווען אײן זאַך אויף דער וועלט, וואָס „אײן מאָל משה" זאָל דאָס נישט קענען מאַכען: אַ שטוב איז אַ שטוב, אַ זײגער איז אַ זײגער, אַ מאַשינע איז אַ מאַשינע, אַ לעמפּעל, אַ דריידיל, אַ קראַן, אַ שפּיגעל, אײן עמער, אַ שטײג — און וואָס נישט?

אמת, קײנער האָט נישט געקענט אָנווײַזען אויף די הײַזער מיט די זײגערס מיט די מאַשינעס וואָס זענען אַרויס פון זײַנע הענד, נאָר אַלע זענען געווען איבערצײַגט אַז משה קאָן; אַלע האָבען געזאָגט אַז ווען ער האָט געצײַג, קעהרט ער איבער וועלטען, דער גאַנצער אומגליק איז געווען וואָס ער האָט נישט געהאַט קײן געצײַג, מײן איך פערקעהרט: דאָס איז טאַקי געווען דאָס גליק, וואָס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געוואָרען, און די וועלט הײסט דאָס איז געבליבען אַ וועלט.

אַז מען האָט משה'ן נישט צוריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען אײנער אַ גליקליכער! האָט זיך איבערגעדרעהט אַ שלאָס — צו וועמען איז מען געגאַנגען צו משה'ן, האָט זיך געשטעלט דער זײגער — צו משה'ן, פאַרשטאָפּט געוואָרען דער קראַן פוג'ס סאַמאָוואַר און עס קען זיך נישט צאַפּען — צו משה'ן; טאַראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע

מאוס'קייטען האבען זיך פערפיהרט אין שטוב, וועמען פרעגט מען? משה'ן; א טחויר האט זיך אריינגעחאפט און שטיקט אלע נאכט די עופות, מיט וועמען האלט מען זיך איין עצה? מיט משה'ן, ווידער א מאל „איין מאל משה" און טאקי אבער א מאל „איין מאל משה!".

אמת, דעם איבערגעדרעהטען שלאס האט מען טאקי נאך דעם פערזוארפען איין איבערגעדרעהטען ערגיץ אויף א שאפע, דעם זייגער האט מען געמוזט אבגעבען צום זייגערמאכער און דעם סאמאוואר צום קעסלער, די טאראקאנעס מיט די פרוסאקעס מיט די אנדערע מאוס'קייטען האבען זיך א פנים פאר משה'ן ווינציג וואס איבערגעשראקען, און דער טחויר האט זיך געטהון דאס וואס א טחויר דארף טהון... נאר „איין מאל משה" איז געבליבען דער אייגענער „איין מאל משה" וואס פריהער, פארט „געבענטשטע הענד", און מסתמא איז דאך אין איהם עפיס געווען אזעלכעס. א וועלט איז דאך נישט משוגע! א סימן האט איהר: פאר וואס געהט מען נישט צו מיר אדער צו אייך מיט קיין איבערגעדרעהטע שלעסער, מיט קיין זייגער'ס, סאמאווארען, טחוירען, טאראקאנעס, פרוסאקעס און אנדערע מאוס'קייטען? נישט אלע מענשען זענען גלייך און טאלענטען אויף דער וועלט זענען א פנים פארהאן געצעהלטע.

ה.

מיט דעם דאזיגען „איין מאל משה" זענען מיר געווארען גאנץ נאהנטע שכנים אין איין דירה אונטער איין דאך. איך זאג „געווארען", וויל ביז אהער זענען מיר געזעסען אין אונזער אייגענער דירה. נאר עס האט זיך ביי אונז פלוצים געגעבען א דרעה דאס רעדיל, די צייט איז אונז געווארען שלעכט, קיין „אנזעצערס" האבען מיר נישט געוואלט זיין, האבען מיר די דירה פערקויפט, ארומגעצאהלט זיך מיט די חובות און אריבער־געצויגען זיך (ערב ראש השנה איז דאס געווען) צו הערשקע מאמצים, אין איין אלטער חורבה, אהן א גארטען, אהן א הויף, אהן א גאניק, אהן לייב און אהן לעבען.

— נו, א „חאטע"! — זאגט די מאמע כלומר'שט מיט א געלעכטער און איך זעה ביי איהר טרעהרען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאגט צו איהר דער טאטע, שווארץ ווי די ערד — דאנקען גאט דערפאר

פאַר וואָס „דערפאַר״ — ווײס איך נישט, אפשר דערפאַר וואָס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואָלט ליבערשט געזעסען אין דרויסען אײדער דאָ בײַ הערשקע מאַמציס אין שכנות מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מײדלעך וואָס איך ווײס זײ נישט און קען זײ נישט און וויל זײ נישט וויסען און וויל זײ נישט קענען מיט זײערע געלע הערעלעך, מיט זײערע נאַסע נעזעלעך, מיט זײערע דינע פיסעלעך און גראָבע בײַכעלעך, און אַז זײ געהען קאַטשען זײ זיך ווי די קאַטשקעלעך, אַלײן האַלטען זײ אין אײן עסען, און אַז יענער עסט קוקען זײ אין מויל אַרײַן... איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פון גאָט, וואָס ער האָט בײַ אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אַזוי באַנק געטהון די דירה ווי די סוכּה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט אַ פליגעל וואָס הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָב און מיט אַ שעהנער, געמאָלטער סטעלי פון גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן דוד'ן. אמת, גוטע פרײַנד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ, אַז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָבקױפען צוריק, אָדער, גאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיך אויסבויען אײן אַנדער דירה, אַ סך אַ בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שעהנערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אַלץ נישט מעהר ווי טרײַסט-ווערטער, קאַלטע רפואות, פונקט אַזעלכע טרײַסט-ווערטער ווי בשעת איך האָב צובראָכען (אומגערן געווײנטליך) דאָס בלעכענע זײגערל מײַנס אויף שטיק-שטיקלעך. האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פעטש און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען אײן אַנדער זײגערל אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און אַ שעהנערס פון יענעם זײגערל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נײַע זײגערל וואָס מע וועט מיר אַ מאָל קויפען, אַזוי מעהר האָב איך געווײנט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זײגערל... שטילערהײד אַז דער טאַטע זאָל נישט זעהן, האָט די מאַמע געווײנט נאָך דער דירה, און דער טאַטע האָט געזיפצט און געקרעבצט און אַ שוואַרצער וואָלקען האָט צוגעדעקט זײַן פנים און ברײטע קנײטשען האָבען זיך געלעגט אויף זײַן גרויסען ווײַסען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פונ'ם רבונו של עולם, וואָס ער האָט צוגענומען בײַ אונז אונזער אײגענע דירה...

— איך בעט דיך, זאָלסט מיר געזונד זײַן, וואָס וועלען מיר טהון מיט אַ סוכּה?

אזוי רופט זיך אן די מאמע צום טאטען אין איינעם פון די עשרת ימי תשובה.

— דו קערסט אודאי וועלען זאגען: וואס וועלען מיר טהון אהן א סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאטע, כלומר׳שט מיט א שפאס, און איך זעה, אז עס קאסט איהם געזונד; איך זעה, אז ער קעהרט זיך אב אויף א זייט מע זאל נישט זעהן זיין פנים, וואס איז בעדעקט מיט א פינסטערע שווארצע חמארע, און די מאמע שנייצט די נאז אין פארטוך, שלינגט די טרעהרען, און איך — אויף זיי קוקענדיג. פלוצים קעהרט זיך אוים דער טאטע מיט׳ן פנים צו אונז עפים זעהר לעבעדיג.

— שא! מיר האבען דאך דא עפים א שכן משה.

— „שוין איין מאל משה״? העלפט איהם אונטער די מאמע און איך ווייס נישט, צי זי לאכט צי זי מיינט דאס ערנסט? א פנים אז ערנסט, ווארום אין א האלבע שעה ארום דרעהען זיך ארום ביי דער שטוב אלע דריי, דאס הייסט: דער טאטע און משה און הערשקע מאמצים, אונזער בעל הבית, און מע זוכט ציין ארט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאמצים דירה איז אפילו אזוי א גאנץ פיינע דירה, נאר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האט נישט קיין פיצעל הויף. זי זעהט אויס, ווי מע האט זי פערלארען אין מיטען גאס: עמיצער איז געגאנגען און האט פערלארען א דירה. אהן א הויף, אהן א הויז, אהן א דאך, די טהיר פון יענער זייט געסעל, ווי א קאפאטע מיט׳ן סטאן פון פארנט און מיט די קנעפלעך פון אונטען — און רעדט מיט הערשקען, וועט ער אייך פערקלאפען דעם קאפ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האט זיך געלאדען פאר דער דירה, ווי אזוי ער האט אויסגעלאדען די דירה, ווי אזוי מע האט געוואלט צונעהמען ביי איהם די דירה, ווי אזוי ער האט זיך געשלאגען פאר דער דירה, און ווי אזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעכענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכה? פרעגט דער טאטע ביי „איין מאל משה׳ן״, און „איין מאל משה״, פערריסען די

היטעל און פערטראכט ווי א גרויסער ארכיטעקטאר, וואס בעקלערט זעהר א גרויסען פלאן, וויזט מיט בײדע הענד פון דאנען אהער און פון דארטען אהין און וויל געבען צו פערשטעהן, אז ווען די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האט א הויף, פערשפארט מען דעמאלט צווײ ווענד און די סוכה ווערט בײ איהם פארטיג אין איין טאג, וואס זאג איך אין איין טאג? אין איין שעה! נאר אזוי ווי די דירה האט נישט קײן הויף און מע דארף האבען פיער ווענד, וועט דאס בײ איהם א ביסעל געדויערן, נאר דערפאר וועט דאס זײן א סוכה — שוין איינמאל א סוכה! דער עיקר ס'זאל נאר זײן מאטריאל.

— מאטריאל וועט זײן, האט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען האט איהר זשע געהילץ? — פרעגט איהם משה.

— געהילץ איז פארהאן, האט איהר זשע צוועקעס? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוועקעס קאן מען קריגען, האט איהר זשע סכך? פרעגט איהם משה.

— עפיס זענט איהר מיר הײנט צו „דאסיג", מאכט הערשקע.

— צו וואסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלײך אין די אויגען ארײן, און בײדע צולאכען זײ זיך.

ה.

נאר אז הערשקע מאמצים האט געבראכט צו שלעפען די ערשטע עטליכע ברעטלעך מיט די ערשטע פאר קלעצלעך, האט שוין „איין מאל משה" געזאגט, אז עס וועט אם ירצה השם זײן שוין „איין מאל א סוכה". און איך בין געוועזען זעהר נײגעהריג צו וויסען, ווי אזוי וועט ער דאס מאכען פון די דאזיגע עטליכע ברעטלעך מיט די פאר קלעצלעך א סוכה? איך האב מיך אויסגעבעטען בײ דער מאמע, זי זאל מיך לאזען זײן דערבײ בשעת משה וועט מאכען די סוכה, און בײ משה'ן אלײן האב איך דאס באלד געפועל'ט; נישט נאר, ער האט מיר ערלויבט צו זײן דערבײ, אדרבה — ער האט מיר געזאגט, איך זאל איהם זײן א „פאמעטש", דאס הײסט איך זאל איהם העלפען דערלאנגען און צוהאלטען וואס ער וועט מיר הײסען.

ס'פערשטעהט זיך אז איך בין פון אזא מעשה געווען אויפ'ן זיבענטען הימעל. א קלייניגקייט — איך וועל העלפען בויען א סוכה! און געהאלפען האב איך זעהר א סך: געהאלפען מאכען מיט די ליפען בשעת משה האט געקלאפט מיט'ן האמער, געהאלפען געהן אין שטוב אריין גלייך מיט איהם עסען, געהאלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער זיי זאלען אונז נישט שטערען די ארבייט און געהאלפען אונטער-טראגען איהם אלע מאל דעם האמער בשעת ער האט בעדארפט דעם זאסטאפ און דערלאנגען איהם די אבצווייגע בשעת ער האט בעדארפט האבען א צוויאק. איין אנדערער אויף זיין ארט וואלט פאר אזא מין „העלפען" מיט אזא מין „אונטערטראגען" געווארפען אין קאפ אריין דעם האמער אדער די אפצווייגע; נאר „איין מאל משה" איז געווען א מענש אהן א גאל, איהם האט נאך קיינער נישט געהאט די זכיה צו זעהן ער זאל זיין אין כעס.

— כעס, האט ער געזאגט, איז עבודה זרה; אזוי ווי די עבודה זרה העלפט. אזוי העלפט כעס...

און מחמת איך בין געווען זעהר פערטיפט אין דער ארבייט, האב איך גארנישט בעמערקט ווי אזוי און פון וואסערע נסים ס'איז ביי אונז פארטיג געווארען די סוכה.

— קום, וועסט דו זעהן די סוכה וואס מיר האבען אויסגעבויט! — אזוי זאג איך דעם טאטען און שלעפ איהם ארויס פאר דער פאלע אין דרויסען ארויס, און דער טאטע קוועלט אן פון אונזער ארבייט, קוקט אויף משה'ן מיט א שמייכעלע און זאגט צו איהם, בעווייזענדיג אויף מיר:

— האט איהר חאטש געהאט פון איהם, רבי משה, א שטיקעל „פאמעטש"?

— שוין איין מאל א „פאמעטש"! זאגט משה און קוקט ארויף אויפ'ן דאך פון דער סוכה מיט יסורים.

— אונזער הערשקע זאל שוין ברענגען צו טראגען דעם סכך, וואלט שוין געווען איין מאל א סוכה!

ו.

הערשקע מאמצים האט אונז געפיהרט מיט'ן סכך, אבגעלעגט פון טאג אויף טאג, ביז נאט האט געהאלפען דעם טאג פון ערב סוכות האט

ער געבראַכט צו פיהרען אַוואָגען מיט דינע, דינע שטעקעלעך, אַמין קאַמיש, וואָס וואַכסט ביי אונז אויף יענער זייט טייך אין געמייזעכטס, און מיר האָבען זיך גענומען דעקען די סוכה, דאָס הייסט, דעקען האָט געדעקט משה אַליין, און איך האָב געהאָלפען צוטרייבען די ציגען, וואָס האָבען זיך צוגעחאַפּט צום דאַזיגען סבך ווי צו עפּים רעכטס. איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַטעם האָבען זיי געפונען אין די דאָזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמצים שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס הייסט אין אַרשות הרבים, איז פון די ציגען געווען נישט אָבצוטרייבען זיך. אָט האָט איהר אַוועקגעטריבען איינע, איז געקומען די אַנדערע, נאָך נישט אַוועקגעטריבען די אַנדערע — אַהאַ, אָט איז שוין די ערשטע נאָך אַמאָל אויסגעוואַכסען.

איך האָב זיי געטריבען מיט שטעקענס:

— אַקאָז'אַ וואָן פון דאַנען! ווייטער ביזט דו דאָ, דו נאַרישע ציג? אַקאָז'אַ!

דער רוח ווייסט זיי, פון וואַנען זענען זיי געוואָהר געוואָרען אַז ס'איז ביי אונז פאַרהאַן גרינער סבך! אַפּנים זיי האָבען געגעבען צו וויסען איינס דאָס אַנדערע, נישט אַנדערש, וואָרום עס האָבען זיך צונויפגעקליבען אַרום אונז אַלע ציגען פון דער גאַנצער שטאָדט און איך, איינער אַליין האָב געמוזט מיט זיי אַלע מלחמה האַלטען!

אַז גאָט האָט געהאָלפען, דער גאַנצער סבך איז שוין געלעגען אויף דער סוכה, זענען די ציגען געבליבען שטעהן ווי די נאַראָנים, געקוקט אַרויף מיט נאַרישע אויגען און נאַריש געמעלה־גרה'ט. איך האָב דערלעבט אָן זיי אַנקמה און האָב זיך אָנגערופען צו זיי:

— פאַר וואָס שלעפּט איהר איצטער נישט קיין סבך, נאַרישע ציגען?

עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען מיך פערשטאַנען: זיי האָבען זיך איינציגוויי אָנגעהויבען צוגעהן זוכען זיך איין אַנדער עובדא, און מיר האָבען זיך גענומען אויספוצען די סוכה פון אינווייניג. קודם כל האָבען מיר אויסגעשאָטען די ערד מיט געלע זאַמד, נאָך דעם האָבען מיר אַרום־געהאָנגען די ווענד מיט אַלערליי קאָלדרעס פון אַלע דריי שכנים, אין דאָרט וואו עס האָט נישט געחאַפּט קיין קאָלדרעס איז געהאָנגען אַשאַל, אין אַז עס האָט נישט געחאַפּט קיין שאַלען איז געהאָנגען אַטישטוך אָדער אַ ליילעך, און ערשט נאָך דעם האָבען מיר אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די

בענקלעך, די לייכטער מיט די בענטש-ליכט, דאס געפעס מיט די מעסערס מיט די גאפלען מיט די לעפעל, און אלע דריי בעל-הבית'טעס זענען גע־גאנגען בענטשען ליכט און מאכען א ברכה „לישב בסוכה״.

ז.

מיין מאמע, עליה השלום, איז געוועזן א יודענע, וואס האט ליעב געהאט וויינען. ימים נוראים — דאס זענען געווען איהרע ימים טובים, און פון זינט מיר האבען פערשפיעלט אונזער אייגענע דירה האבען זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער טאטע וואס איז אליין אויך ארומגעגאנגען אהן א קאפ, האט דאס נישט געוואלט ליידען, איהר געזאגט זי זאל מורא האבען פאר גאט, זי זאל נישט זינדיגען, ווארום ס'איז פארהאן נאך ערגערס, דאנקען גאט דערפאר... נאר דא אין סוכה, בשעת ליכט-בענטשען, האט זי פערשטעלט די אויגען מיט ביידע הענד און האט געקענט וויינען און וויינען שטילערהייד קיינער זאל נישט וויסען, אז זי וויינט. נאר נישט מיך נארט מען: איך האב גאנץ גוט געזעהן ווי די פליייצעס טרייסלען זיך איהר און טרעהרען רינען דורך די ווייסע, דינע פינגער און זיי פאלען אויפ'ן ווייסען טישטוך, און איך ווייס אפילו וואס זי וויינט!... איהר גליק, וואס דער טאטע גרייט זיך אין שוהל אריין, טהוט אן די שבת'דיגע שוין אפילו צוהאקטע, נאר פארט זיידענע קאפאטע, נעמט זיך ארום מיט'ן געפלאכטענעם זיידענעם גארטעל, שטעקט אריין ביידע הענד אין גארטעל אריין און מיט א טיעפען יום-טוב'־דיגען זיפץ זאגט ער צו מיר:

— קום, לאמיר גיין, שוין צייט געהן אין שול אריין דאוונען.

איך נעהם די סדורים מיט די מחזורים און מיר לאזען זיך מיט'ן טאטען אין שוהל אריין, און די מאמע בלייבט דאוונען אין דערהיים און איך ווייס פריהער וואס זי וועט טהון: זי וועט וויינען, זי וועט זיך קענען גוט אנוויינען! והראיה, אז מיר זענען געקומען צוריק און אריין אין סוכה אריין מיט'ן שעהנעם ברייטען גוט יום טוב און דער טאטע, האט זיך געשטעלט מאכען קידוש, דעם שעהנעם יום-טוב'דיגען קדוש מיט'ן שעהנעם יום-טוב'דיגען ניגון, האב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי געווען רויטליך און אונטערגעשוואלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאז האט שטארק געגלאנצט, געבלישטשעט — און דאך האט

זי מיר אויסגעוויזען שעהן ווי די מוטער רחל אָדער ווי צביגיל, אָדער ווי די מלכה שבא, אָדער ווי אסתר המלכה, און קוקענדיג אויף איהר, דערמאָהן איך מיך אָן אלע אונזערע שעהנע, יודישע טעכטער, די יפת תואר'ס, וואָס איך בין מיט זיי כמעט בעקאַנט געוואָרען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שעהנער מאַמען מיט איהר שעהן קלאָהר ווייס פנים, וואָס שיינט אַרויס פון דער שעהנער זיידענער יום־טוב'דיגער פאַטשיילע, מיט איהרע שעהנע, גרויסע פערזאָרגטע אויגען, פערקלעמט מיך ביי'ם האַרצען, וואָס אַזעלכע שעהנע אויגען דאַרפען שטענדיג וויינען, וואָס אַזעלכע שעהנע, ווייסע הענד דאַרפען נעבעך אַליין קאָכען און באַקען, און עס פערדריסט מיך אויפ'ן רבונו של עולם, פאַר וואָס ער גיט אונז נישט קיין געלד אַ סך, און איך בעט ביי גאָט ער זאָל מיך בעגליקען, איך זאָל געפינען עפּיס איין אוצר פון אַ סך געלד און דימאַנטען מיט בריליאַנטען, אָדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אַלע געהן קיין ארץ־ישראל און דאָרטען וועט דאָך שוין אונז אַלעמען זיין גוט!...

אַזוי טראַכט איך מיר און מיינע געדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך וויים, וויים אַהין צו מיינע גילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערבייטען אויף כל הון דעלמא, און דער שעהנער יום־טוב־דיגער נגון פונ'ם מאַטענס שעהנעם יום־טוב'דיגען קידוש גיסט זיך מיר אַריין אין די אויערן אַריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת,
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאָזיגע שעהנע, גוטע ווערטער:

דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט
און אונז האָסט דו אויסגעקליבען
פון אַלע פעלקער!...

אַ קליינינקייט, אַ פאָלק אַ מיוחס ביי גאָט? אַ פאָלק אַ בן יחיד? און עס ווערט מיר גוט אויפ'ן האַרצען: פונ'ם דאָזיגען גליקליכען אויס־דערוועהלטען פאָלק! און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין אַ פּרינץ... יאָ, אַ פּרינץ, און די סוכה, דאָס איז אַ פּאַלאַץ, און דאָ רוהט די שכינה, און דאָ זיצט מיין מאַמע די יפת תואר, די מלכה שבא, און דאָ וועלען מיר מאָרגען אי"ה דעם שעהנעם שהחיינו איבער דעם שענסטען פון אַלע פירות, איבער'ן אתרוג — אַך, ווער קען זיך צו מיר גלייכען? ווער קען זיך צו מיר גלייכען!

ח.

נאָכ'ן מאַטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה", — נישט דער קידוש, וואָס ביים טאַטען, אָבער גאָר לא! — און נאָך איהם דער בעל־הבית אַליין הערשקע מאַמצים — אַ פּראָסטער יוד, אַ פּראָסטער קידוש, און מיר געהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא, און אַלע דריי בעל־הבית'טעס ברענגען צו טראָגען די גוטע, וואַרעמע, פרישע, געפעפּערטע, מחיה שמעקעדיגע פיש — און איטליכער זיצט זיך מיט זיין געזינדעל ביי זיין טיש, אַ סך קוילעטשען, אַ סך הענד טונקען איין וויַיכען קוילעטש אין הייסער פיש־יויך, אַ סך מיילער עסען. און אַ ווינדטעל בלאָזט אַריין אין סוכה דורך די דינע שוואַכע ווענטלעך און דורכ'ן שיטערן סכך, און די ליכטלעך שמעלצען זיך, און אַלע עסען, עסען געשמאַק די יום־טוב'דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ס'איז נישט קיין סוכה, נאָר אַ פּאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פּאַלאַץ, און מיר, יודען, מיוחסים, פּרינצען, בני יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואוילטאָג: — אַשריכם ישראל — וואויל איז צו אייך, יודעלעך, טראַכט איך מיר, קיינעם איז נישט אַזוי גוט, ווי אייך! מכות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אַזאַ שעהנער סוכה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאַמד און בעהאָנגען מיט די שעהנסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ'ן טיש יום־טוב'דיגע קוילעטשען מיט אמת גוטע יום־טוב'דיגע פיש, וואָס דאָס אַליין איז מאכל מלכים, הייַנט ווער שמועסט, אַז מע וועט נאָך... פלוצים — טררראַך! דער גאַנצער דאַך מיט'ן סכך אויף אונזערע קעפּ, און נאָכ'ן דאַך איין וואַנט און די אַנדערע וואַנט בויגען זיך, פאַלען כורעים, און עפּיס אַ ציעג פליהט פון אויבען אַראָב גלייך אויף אונז, און מיט אַמאָל ווערד פינסטער חשך, אַלע ליכט אויסגעלאָשען, אַלע טישען איבערגעקעהרט, און מיר אַלע, מיט די קוילעטשען, מיט'ן געפעס, מיט דער ציעג, ליגען אין זאַמד, און די לבנה שיינט, און די שטערען קוקען, און די ציעג האַפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלייבט שטעהן אַ ווייַלע און קוקט זיך אַרום מיט נאַרישע אויגען, ווי אַ זינדיגער מענש, און באַלד האַפּט זי די פּיס אויף די פּלייצעס און מאַרש, ווי איין עזות פנים איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט אַ געשריי: מע־ע־ע־ע! די ליכט אַלע אויסגעלאָשען, דאָס געפעס צובראָכען, די קוילעטשען אין זאַמד, מיר אַלע איבער־געשראָקען אויף טויט. די ווייבער קוויטשען, די קליינע קינדער וויינען — אַ חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* *
*

— אַ שעהנע סוכּה האָט איהר אַנידערגעשטעלט! — זאָגט צו אונז נאָך דעם דער בעל-הבית הערשקע מאַמציס מיט אַזאַ טאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען ביי איהם גענומען פאַר דער סוכּה מי יודע וויפיעל—אַז איין ציג האָט זי געקענט אַ נידערלעגען, אַ שעהנע סוכּה!

— שוין איין מאָל אַ סוכּה! — זאָגט שוין „איין מאָל משה”, שטעהט ווי איין אויסגעפּאַטשטער און בעטראַכט מיט קאָפּ פון וואַנען אייגענטליך האָט זיך גענומען דער דאָזיגער חורבן — שוין איין מאָל אַ סוכּה!

— יאָ, שוין איין מאָל אַ סוכּה! קריכט איבער דער בעל הבית מיט סם המות, און אַלע העלפען איהם אונטער אין איין קול:

— שוין איין מאָל אַ סוכּה!..

א טוידטער אתרוג.

אַ טוידטער אתרוג.

(אַ מעשה לכבוד יום טוב).

דערצעהלט

פון

שלום־עליכם

א.

הייסען הייס איך לייב, צו דער תורה רופט מען מיך אויף יהודה לייב, דאָרט, אין דערהיים, שרייב איך מיך לעוו מאָיסעיעוויטש, צווישען דייטשען הייס איך הערר לעאָן, דאָ אין ענגלאַנד שרייבט מען מיר מיס־טער ליאָן, קינדווייס האָט מען מיך גערופען לייבעל און אין חדר האָט מען מיר צוגעגעבען אַ צונעמעניעם: „לייב־דרויב־אַבדירעק”. אין חדר ביי אונז דאַרפט איהר וויסען האָט איטליכעס יונגעל זיין צונעמעניעם, למשל: מאָטיל־קאַפּאָטיל, מאיר־דרעהער, מענדיל־פּענדיל, חיים־קליין, איציק־שפּיציק, בעריל־צאַפּ... געפעלט אייך אַ ביסעל אַ גראַם? מילא אַז איציק איז שפּיציק, מענדיל איז פּענדיל און חיים איז קליין — דאָס קען מען נאָך פערשטעהן; אָבער וואָס פאַר אַ מחותן איז בעריל מיט צאַפּ? למאי וואָס פאַר אַ משל איז לייב מיט אַבדירעק? פון דעסטוועגען וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידען און קריך זיך שלאָגען און חאַפּ פּעטש מיט קולעקעס מיט סטוסאַקעס מיט בעבענצים מיט שטשיפּאַלקעס פון אַלע זייטען. מען מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכסטער און דער אָרימסטער; קיינער וועט זיך פאַר מיר ניט איינשטעלען,

אדרבה, אַז צוויי נגידישע יונגלעך בעכען מיך, איינער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אַנדערער דרעהט מיר איין אויער, שטעהט דער דריטער, איין אָרעמאַנס אַ יונגעל, אין פאַרטאַקעוועט מיט אַ נגון:

אַט אַזוי! אַט אַזוי!
בעבעט איהם!
טעבעט איהם!
די עווערלעך,
די עווערלעך,
אַט אַזוי! אַט אַזוי!

דעמאָלט ליעג איך שטיל ווי אַ קעצעלי, און אַז מען לאָזט מיך אָפּ, געה איך מיר אַוועק אין אַ ווינקעלי און וויין זיך אוים שטילערהייד, ווישׁ אוים די אויגען, רוק זיך צוריק צו חברה און ווער ווידער אַ מענש... בקצור, אַז איהר וועט בעגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה אַ נאָמען לייבעל, זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס בין איך.

אַליין בין איך אַ געפּאַקטער פוחלעק, אַ נידעריגער, נאָר אַ גראָבער, ניט אַזוי מחמת פעטקייט, איך בין אויפן לייב דוקא אַ מאָגערער, נאָר דערפאַר בין איך פוחלעקוואַטע. ווייל איך טראָג גראָבע וואַטאָווע הויזליך, אַ גראָבע וואַטאָווע לייבעל מיט אַ גראָבע וואַטאָווע קאַפּאָטקעלי, די מאַמע, פערשטעהט איהר מיך, וויל עס זאָל מיר זיין וואַרעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פאַרקיהלען, האָט זי מיך אַרומגעוויקעלט מיט וואַטען פון קאָפּ ביז די פים. זי מיינט, די מאַמע הייסט דאָס, אַז וואַס קומט ניט צו נוטץ פאַר אַ יונגער; וואַס קומט זעהר צו נוטץ אויף אַ מיאַטש, און נאָך אויף אַ מיאַטש. און נאָך אויף אַ מיאַטש — אַלע יונגלעך האָב איך אײנגעטײלט מיט וואַטע, געשלעפּט פון די הויזלעך און פונ׳ם קאַפּאָטקעלע אַזוי לאַנג ביז מע האָט דערזעהן, האָב איך געחאַפּט פעטש מיט קולעקעס מיט סטוסאַקעס מיט בעכענצעס מיט שטשיפּאַלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינס, טהיילט וואַטען.

אויפן פנים בין איך רויט, די באַקען זענען ביי מיר בלויעליך, און די נאָז תמיד פאַרקאָוועט, תמיד פול ווי איין אויג: „איין אוצר ביי איהם צו אַלדע שוואַרצע יאָהר!“ — אַזוי זאָגט די מאַמע און רייבט לייבלען די נאָז מיטן פאַרטוך אום ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאָך...“ „נאָך!...“ נאַ דיר איין אָנשיקעניש! אַ נאָז! ס׳זאָל ניט זיין קיין נאָז וואָלט דאָך געווען גוט. ערשטענס פאַרשפּאָרט מען דעקוטשען מיטן שנייצען און צווייטענס איז ניטאָ ווער ס׳זאָל פרוירען ווינטער

ניפן פראַסט... נישט אַיין מאָל פלעגט מיר איינפאַלען, ווי וואָלט זיין למשל ווען ס׳זאָל גאָר לחלוטין נישט זיין קיין גאָז? ווען מענשען זאָלען אַרומגעהן אָהן נעזער? אי וואָס פאַר אַ פּנים וואָלטען מיר דעמאָלט גע־האַט? בלייבט אַ קשיא!... נאָר איך האָב אייך געוואָלט דערציילען אַ מעשה מיט אַ טויטען אתרוג און אַרויף בין איך גאָר אויף ווייס איך וואָס... לכן רייס איך איבער אין מיטען און קעהר מיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיטן טוידטען אתרוג.

ב.

מיין טאַטע „משה יענקיל דער נאמן" דינט אין פּראָיעקט פון כּמה וכמה יאָהרען, ער איז קאַסירער. ער בעקומט געהאַלט פינפטהאַלבען קאַרבען אַ וואָך און קוקט אַרויס אויף אַיין הוספה: אַז מע וועט איהם געבען אַיין הוספה וועט ער, זאָגט ער, היינטיגס יאָהר אם ירצה השם קויפען אַיין אתרוג. נאָר די מאַמע (בתיה ביילה די נאמנ׳טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אַזעלכע זאַכען; גיכער, זאָגט זי, וועט אומפאַלען אַ קאַזאַרמע און מענשען וועלען געהרג׳ט ווערען איידער אַ בעל הבית וועט געבען אַיין הוספה.

אַיין מאָל פאַר ראש השנה איז לייבעל אַנגעקומען אויף אַזאַ מין שמועס צווישען טאַטע־מאַמע.

ער: עס זאָל זיך קעהרען די גאַנצע וועלט, מוז איך היינטיגען סכּות האָבען אַיין אתרוג!

זי: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען און דו וועסט קיין אתרוג נישט האָבען.

ער: אַזוי זאָגסט דו? ווי זשע איז אָבער דער דין אַז מע האָט מיר צוגעזאָגט געבען צו שטייער אויף אַיין אתרוג?

זי: וועט מען דאָס דאַרפען פאַרשרייבען אין ספר פּראַלניק, אַז ראש חודש קרעמעניץ האָט זיך געטראָפען אַ נס — עס איז גע׳פגר׳ט אַ בער אין וואַלד, נאָר וואָס דען? אַז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפּיקורס׳טע.

ער: מעגסט דו יאָ גלויבען און ניט גלויבען — איך זאָג דיר אַז היינטיגען סכּות האָבען מיר אַיין אייגענעם אתרוג.

זי: אָמן, הלואי, פון דיין מויל אין גאָטס אויערען!

— אָמן! אָמן! — טראַכט לייבעל בײַ זיך אין האַרצען, און עס שטעלט זיך איהם פאָר, אַז דער פאָטער זײַנער קומט אין שוהל אַרײַן ווי אַיין אַלטער שטאָדט בעל הבית מיט זײַן אײגענעם אֶתרוג און מיט זײַן אײגענעם לולב, און חאָטש משה יענקיל דער נאמן איז אַ יוד פון שפּיגעל=באַנק, פון דעסטוועגען אַז ס'קומט צו די הושענא'ס און דער עולם מאַכט אַ שפּאַציר מיט די אֶתרוגים אַרום דער בימה געהט משה יענקיל אויך אין קאָן גלײַך מיט אַלע מזרח=לײַט, און לייבילס האַרץ קוועלט און פרייט זיך... געקומען אין חדר, קאָן זיך לייבעל נישט אײנהאַלטען און פּויקט אויס, אַז היינטיגען יום טוב וועלען זיי האָבען אַיין אֶתרוג „אַיין אײגענעם אֶתרוג!” נאָר קײנער וויל איהם נישט גלויבען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זײַן טאַטען? רעדען חברה שקצים צווישען זיך — אַזאַ כתריליק, אַזאַ קבצן שבקבצן גלוסט זיך אַיין אֶתרוג! ער מיינט אַ פּנים ס'איז אַ לימענע, אַיין עפּעל פּאַר אַ גראָשען!...

אַזוי זאָגען חברה שקצים און מען איז איהם נאָך מכבד ווי אַלע מאָל מיט שעהנע עטליכע פּעטש, קורעקעס, סטוסאַקעס, בעבענצעס און שטשיטשאַלקעס... און לייביל הויבט אָן גלויבען, אַז זײַן טאַטע איז אַ כתריליק, אַ קבצן שבקבצנים. און אַ קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען...

ווי איבערראַשט איז ער אָבער אַז ער קומט אַהײם און טרעפט רב העניזעל דעם שוחט מיט דער נאַפּעליאָנקע אויפן קאָפּ זיצען מיטן פאָטער בײַם טיש און פאַר זיי שטעהט אַ קעסטיל מיט אֶתרוגים וואָס לאָזען זיך הערען מיט זייער גן עדן ריח איבער דער גאַנצער שטוב.

ג.

די „נאַפּעליאָנקע”, וואָס רב העניזיל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ איז אַזאַ מין שטרײַמעל, אָדער אַ מיצעל, אַזעלכעס וואָס איז פאַרבליבען בירושה פון נאַפּאָליעאָן דעם ערשטען דאָרטען, בײַ די פראַנצויזען איז דאָס מיצעל שוין לאַנג אויס מאָדע, נאָר בײַ אונז אין שטעדטעל האָט זיך נאָך פערוואַלגערט אַיין נאַפּעליאָנקע, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי אײנם בײַ דעם ר' העניזיל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז אַ לאַנגס און אַ שמאָלס, פון פאָרענט מיט אַ שפּעלטיל מיט אַ קנעפּיל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תמיד חשק געהאַט צו די דאָזיגע קאָטעסרעך: ווען דאָס מיצעל

פאַלט צו מיר אַרײַן אין די הענד, האַטש אויף צוויי מינוט, וועגען די קאַטעסלעך מײַנע... ! רב הענזיל דער שוחט, לייגט פאַנאַנדער די גאַנצע קראַם זײַנע, קלויבט אויס איין אתרוג טראַגט איהם צו דעם טאַטען מיט צוויי פינגער און הייסט איהם בעטראַכטען.

— אַט דעם אתרוג זאָלט איהר נעהמען, רב משה יענקיל, וועט איהר האָבען הנאה...

— אַ קאַרפּירער? פרעגט דער טאַטע און בעטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זײַטען ווי מע בעטראַכט אַ בריליאַנט און די הענד ציטערן איהם פאַר פרייד.

— נאָך אַ מין קאַרפּירער! — מאַכט דאָס מיצעל מיט אַ געלעכטערל און די קאַטעסליך באַמבלען זיך.

משה יענקיל דער נאמן שפּיגעלט זיך אינ'ם אתרוג, שמעקט איהם, קאָן זיך אָן איהם ניט אָנקוקען, רופט צו בתיה־ביילה'ן און ווייזט איהר, מיט אַ גליקליך שמייכעלע אויפ'ן אתרוג ווי מען ווייזט אָן אויף זעהר אַ רייכען פּערמואַר, אַ צירונג, איין אָבן־טוב אָדער ווי אויף אַ שעהן טהייער קינד אַ טרייסט. בתיה ביילה געהט צו, שטרעקט אויס די האַנד פּאַוואָלינקע, וויל נעהמען דעם אתרוג, גיט מען איהר נישט: „פּאַוואָלינקע מיט די הענד! אַ שמעק אויב דו ווילסט“... בתיה ביילה בעניגענט זיך האַטש מיט אַ שמעק, און מיר גיט מען אפילו קיין שמעק אויך ניט טהון! מיך לאָזט מען אפילו ניט צו, איך זאָל ניט שטעהן צו נאָהנט, איך זאָל גאָר ניט קוקען אפילו, וואָרום ס'איז מסוכן נפש. — שוין אָט איז ער דאָ! — זאָגט די מאַמע — אַט לאָז איהם נאָר צו, בײַסט ער באַלד אָפּ דעם פּטום פון אתרוג!...

— לאָז גאָט היטען! — זאָגט דער טאַטע.

— שומר ומציל זײַן! — העלפט צו דאָס מיצעל, און די קאַטעסלעך באַמבלען זיך... רב הענזיל שײַנקט זיי אַביסעל קראַטשע אויף אײַנצוּוויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־עדן ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך... ווי אַ בריליאַנט, ווי אַ זעלטענער שטיין, ווי אַ טײַערן פּקדון, וואָס מע האָט איהם איבער געגעבען בעהאַלטען און אָפּהיטען ווי דעם שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, אַזוי האָט מען גענומען דעם שמעקעדיגען אתרוג, אײַנגעהילט אין קלאַטשע ווי מע הילט איין אַ ציטעריג קינד אַ בן יחיד'ל, ס'זאָל חלילה ניט צוקיהלען דאָס העלזיל, און מע האָט פּאַוואָלינקע אויסגעבעט און באַלייגט אין אַ שעהנע קײַלעכדיגע הילצערנע, געטאָקטע, געפאַרבטע פּושקע פון צוקער; דעם צוקער האָט

מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האט מען אריינגעבעטען ווי א ליעבהארציגען גאסט: — ברוך הבא רב אתרוג! אריין, אריין אין פושקע אריין!...

די פושקע האט מען פאוואליגקע צוגעדעקט מיט'ן דעקעל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צוגעמאכט דאס טירל און א גוטען טאג!

— איך האב מורא, דער משומד (דאס מיינט מען מיך) זאל זיך נים דאביוועז צו דער שאפע חלילה און נישט אפבייסען דעם פטום פונ'ם אתרוג!... אזוי טהוט א זאג די מאמע נאך א מאל און נעהמט לייבלען פאר א האנד און שלעפט איהם אפ פון דער שאפע.

ווי א קאץ אז זי דערשמעקט פוטער, שפרינגט אראפ פון פריפעטשיק, גלייכט זיך אויס דעם רוקען, הויבט זיך אן ארומדרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען בעזונדער אין די אויגען אריין און בעלעקט זיך, אזוי האט נעבין לייבעל א היבשע צייט זיך ארומגעדרעהט נעבען דער שאפע, אריינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירל, געשמייכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאנג ביז די מאמע זיינע האט דאס דערזעהן האט זי א זאג געטהון דעם טאטען אז דער ווייסער חברה'ניק האט חשק זיך דאביוועז צום אתרוג און אפבייסען דעם פטום...

— אין חדר אריין, דו שקאץ איינער, נים געדאכט זאלסט דו ווערען!...

לייבעל בייגט איין דעם קאפ, לאזט אראפ די אויגען און געהט אין חדר אריין.

ד.

די עטליכע ווערטער וואס די מאמע האט א זאג געטהון דעם טאטען מכח דעם פטום פונ'ם אתרוג זענען געווען פאר לייבלען, קאן מען זאגען, א סם המות, א גיפט אין די בייגער אריין.

פון יענער מינוט אן האט זיך דער „פטום פונ'ם אתרוג" באזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט ארויסגעקראכען פון זיינע געדאנקען אויף קיין מינוט, ביי נאכט געקומען צו חלום, געטארעט איהם, געשלעפט פאר א האנד: „דו האסט מיך נישט דערקענט נארישו? דאס בין איך איך, פטום!..." לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט,

קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער: „שטעה אויף נאַרישו! געה עפען אויף די שאַפע, נעהם אַרויס דעם אֶתרוג און בייס מיך אָפּ, וועסט דו זיך מחיה זיין!..."

אין דער פריה, אַז לייבעל שטעהט אויף און גיסט אָפּ נעגעל־וואַסער, חאַפּט ער זיך צום דאַוונען, נעהמט דאָס אָנבייסען מיט זיך, חאַפּט אַ קוק פאַרבייגעהענדיג אַהין אין שאַפע, דורך דעם גלעזערנעם טירל, אויף דער פּושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאַכט זיך איהם אויס, אַז די פּושקע ווינקט צו איהם, רופט צו איהם, מאַכט מיט אויגען: „אַהער!... אַהער, בחור'ל!..." לייבעל נעמט די פיס אויף די פּלייצעס און מאַרש אין חדר אַריין.

איין מאָל אין אַ שעהנעם פריה מאָרגען, אַז לייבעל איז אויפגעשטאַנען, האָט ער דערזעהן, אַז ער איז איינער אַליין, איינער אַליין אויף דער גאַנצער שטוב. דער טאַטע איז אין פּראָיעקט, די מאַמע אין מאַרק, די דינסט פאָרעט זיך אין קיך. — „אַלע אַוועק, נישטאָ קיין לעבעדיגער מענש!..." — טראַכט זיך לייבעל, גיסט אָפּ נעגעל־וואַסער און חאַפּט אַ קוק אַהין אין שאַפע אַריין דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פּושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאַכט מיט אויגען! „אַהער! אַהער, בחור'ל!.." פּאַוואָלינקע, פּאַמעלעכען געהט לייביל צו צו דער שאַפע, עפענט אויף דאָס גלעזערנע טירעל, נעהמט אַרויס די פּושקע, די שעהנע קיילעכיגע הילצערנע געטאָקטע געפאַרבטע פּושקע, עפענט אויף דאָס דעקעל, און איידער ער דערקט נאָך אָב די קלאָטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם אַ זעץ אין נאָז אַריין אַ ריח אַ שטאַרקער, שאַרפער ריח, אַ גן עדן ריח! און איידער ער קוקט זיך אַרום איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האַנד און דער פּטום טהוט איהם אַ שפּרונג אין די אויגען אַריין:

— ווילסט האָבען הנאה? ווילסט פיהלען אַ טעם גן עדן? נעהם בייס מיך אָפּ! האָב קיין מורא ניט, נאַרישו! קיינער וועט נישט וויסען, קיין בן־אדם וועט ניט זעהן! קיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען! . .

. . . .

וואָס איז געווען ווילט איהר וויסען? איהר ווילט וויסען צי איך האָב אָבגעביסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג? צי איך האָב זיך איינגעהאַלטען, ניט אָבגעביסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהון אויף מיין אָרט, ווען מען זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּבייסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען וואָס פאַר אַ טעם

עס האט א פּטום פון איין אתרוג? איהר וואלט ניט געפאלען אויף דער עצה וואס איך: אפּבייסען און צוריק צוקלעפּען מיט שפּייעכץ? איהר קאנט מיר גלויבען אדער נײן, דאס איז אייער זאך, נאר בנאמנות שווער איך אייך, אז איך ווייס אליין ניט ווי דאס איז געשעהן: נאך איידער דער אתרוג איז געווען ביי מיר אין די הענד, איז שוין דער פּטום געלעגען ביי מיר צווישען די צייהן...

ה.

דעם טאג פון ערב סוכות האט זיך דער טאטע געאיילט קומען פאר פריה און האט זיך בעשעפטיגט מיט אויסבינדען דעם לולב, צעגויפקלויבען די פיער מינים און צוגרייטען אלסדינג אויף דעם שענסטען ארט. דעם צוגעקליבענעם אויסגעפוצטען לולב האט ער אוועקגעשטעלט גאנץ אויבען אן אין א ווינקעלע, א ביסעל איהם צוגעשפּארט אויף א זייט און לייבלען האט מען אנגעזאגט למען השם, ער זאל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב. נאר ס'איז געווען אומזיסט דאס אנזאגען. לייבעל האט געהאט זיינע אייגענע צרות: סטייטש דער פּטום! דער פּטום! צו וואס האט ער בעדארפט אפּבייסען דעם פּטום? וואס איז איהם דערפון ארויסגעקומען וואס פאר א טעם האט א פּטום פון איין אתרוג, אז בסך הכל איז ער גאר פע — ביטער גאל, א בייזע וויסטע חלשות! אומזיסט, אומגישט קאלי געמאכט א פּרי, גע'פּסל'ט איין אתרוג!.. און אז דער אתרוג איז גע'פּסל'ט — דאס איז לייבעל שוין געוואהר געווארען אין חדר פון זיינע חברים, פרעגט זיך א קשיא: צו וואס האט דאס איהם געטויגט? צו וואס האט ער דאס געדארפט?.. עס האט זיך איהם געדאכט אז ער איז „הורג נפש“, גענומען א לעבעדיגע זאך, אבגעביסען דאס קעפּעל און צוגענומען ביי דעם דאס חיות; פאר וואס? פאר וועו?.. ביי נאכט אין שלאף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום איהם געטארעט און געשרעפּט פאר'ן ארבעל, געוועקט איהם און געטענה'ט: „וואס האסט דו געהאט צו מיר, דו שייגעץ איינער?.. פאר וואס האסט דו אפּגעביסען מיין פּטום? איך בין דאך שוין איצטער פּסול, פּסול“!.. לייבעל קערט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אנשלאפען, טארעט מען איהם ווידער „קוילער! וואס האסט דו געהאט צו מיין פּטום? צו מיין פּטום“?.. —

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכּות. נאָך דעם בײַנאַכטעגדיגען פּרעס־טיל איז אויפגעגאַנגען די זון אויפ'ן לויטערן בלויען הימעל, און באַגאָסען די ערד מיט אַ פערשפּעטיגט וואַרעמקײַט פון אַ שטיפמאַמע... דעם טאָג האָט זיך משה יענקיל דער נאמן געפעדערט אויפצושטעהן פאַר פריה, איבערקוקען די קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם בעקאַנטען שעה־נעם יום־טוב'דיגען נגון. דעם טאָג האָט זיך אויך בתיה בײַלה געפעדערט צו די יום־טוב'דיגע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פאַרפעל, מיט'ן יום־טוב'־דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט זיך אויך זלמן דער סטאָליער גע־פעדערט אָפּבענטשען אתרוג בײַ אונז אין דער סוכּה פריהער פאַר אַלעמען, בכדי ער זאָל קאָנען טרינקען טײַ מיט מילך און זיך אָנטהון וואָהלטאָג לכּבוד יום טוב.

— זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג — מאַכט די מאַמע צום טאַטען.

— עפען אויף די שאַפע, נעם אַרויס די פושקע, נאַר פאַוואָליני־קע! — זאָגט צו איהר דער טאַטע און אַליין שטעלט ער צו אַ בײַנקעל צו דער שאַפע און נעהמט אַראָב דעם לולב און איז זיך אַליין מטריח מיט איהם אין סוכּה אַרײַן מכבד זײַן דעם סטאָליער מיט דער מצוה.

— נאַט בענשט אתרוג — מאַכט ער צום סטאָליער — נאַר פאַ־וואָליניקע, למען השם פאַוואָליניקע!..

זלמן דער סטאָליער, אונזער שכן, איז קײַן עין הרע אַ איד אַ גבור, און האָט צוויי הענד וואָס איטליכער פינגער פון זיי וואָלט געקאָנט אוועק־לײַגען דרײַ אַזעלכע לײַבעלעך ווי איך. אויף יעדען גראָבען פינגער איז בײַ איהם פאַראַן אַ נאָגעל תּמיד פאַרפּאַפּט און תּמיד רויט פון לאַק, און מיט דעם נאָגעל אַז ער פיהרט דורך איבער אַ ברעט בלײַבט אַ טיפער סימן אויסגעקריצט ווי מיט אַ שאַרף פון אײַן אײַזען... לכּבוד יום־טוב האָט זלמן אָנגעטאָהן אַ ווײַס העמד מיט אַ נײַער קאַפּאָטע, און האָט אין באָד זיך לאַנג געזײַפט די הענד מיט זײַף און מיט זאַמד און נישט גע־קאָנט אָפּזײַפען זיך; די הענד זײַנען געבליבן פאַרפלעקט זײַנען די נעגל רויט פון לאַק ווי פריהער.

אָט אין די הענד איז אַרײַנגעפאַלען דער ציטערדיגער שמעקע־דיגער אתרוג. ניט אומזיסט האָט זיך משה יענקיל דער נאמן אַזש אַ וואָרף געטאָהן בשעת זלמן דער סטאָליער האָט אַ נעם געטהון דעם

אתרוג, אַ רעכטען קוועטש געטהון איהם און אַ גוטען טרייסעל מיט'ן לולב — פּאַוואָלינקע! פּאַוואָלינקע! — זאָגט צו איהם דער טאַטע, און ציטערט איבער'ן אתרוג — אַט היינט קעהרט, זייט מוחל איבער דעם אתרוג מיט'ן פּטום אַראָפּ און זאָגט, „שהחינו", נאָר פּאַוואָלינקע! פּאַוואָלינקע! למען השם פּאַוואָלינקע!

פּלוצים האָט זיך משה יענקיל דער נאָמען געגעבען אַ וואָרף און אַ געשריי ניט מיט זיין קול „אוי"! אויף זיין געשריי איז געקומען צוּלויפען אין סוכּה אַריין בתיה ביילה די נאָמנ'טע.

— וואָס איז משה יענקיל? גאָט איז מיט דיר?!

— גראָבער יונגאַטש! עם הארץ! — האָט ער זיך צושריגען אויפ'ן סטאָליער און איז גרייט איהם דורס צו זיין מיט דער ראיה — ווי אַזוי איז מען אַזאַ גראָבער יונגאַטש? אַזאַ איין עם הארץ? איין אתרוג איז דען אַ האָק? צו אַ דאָלעטע! צו איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האָק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקוילעט דעם האַלז אָהן אַ מעסער! איהר האָט מיר גע'פּסל'ט דעם אתרוג! אַט ליגט דער פּטום, אַט נאַט זעהט, גראָבער יונגאַטש! עם הארץ וואָס איהר זיינט!..

אַלע זיינען מיר מיט אַ מאָל טוידט געוואָרען. זלמן סטאָליער איז געשטאַנען אַ טוידטער, ניט פאַרשטאַנען ווי אַזוי האָט זיך עס איהם געטראָפען אַזאַ מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען וואָס דער פּטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט דאָכט זיך געהאַלטען דעם אֶתרוג פון דער גרינג, קוים קוים מיט די שפּיץ פינגער! איין אומגליק! אַזאַ איין אומגליק!..

בתיה ביילה די נאָמנ'טע איז געוועזען טוידט, געבראָכען די הענד. — אַ מענש אז עס געהט איהם ניט — זאָגט זי מיט טרעהרען אין די אויגען — זאָל ער בעסער נעמען און בעגראָבען זיך לעבעדיגערהייד אַ פרישער, אַ געזונדער אין דער ערד אַריין!..

און לייבעל? לייבעל ווייסט ניט צי זאָל ער טאַנצען פאַר פריידוואָס גאָט האָט מיט איהם געטאָהן אַזאַ נס, אויסגעלייזט פון אַזאַ צרה, פון אַזאַ איין אומגליק? צי ער זאָל וויינען אויפ'ן טאַטענס יסורים און אויף דער מאַמעס טרעהרען? צי זאָל ער אַרומכאַפּען זלמן דעם סטאָליער און איהם קושען די גראָבע הענד מיט די פאַרפּאַפּטע פינגער מיט די רויטע נעגעל, דערפאַר וואָס ער איז געוועזען זיין שליח, זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט אַ קוק אויפ'ן

מאַטענס פּנים, אויף דער מאַמעס טרעהרען, אויפ'ן סטאָליערס הענד, אויפ'ן אֶתרוג, וואָס וואַלגערט זיך אויפ'ן טיש אַ טוידטער, געל ווי וואַקס, אָהן אַ פּטום, אָהן אַ טראָפּען חיות, אַ מת, אַ בר־מינן, אַ טוידטער נפש!.....

— אַ טוידטער אֶתרוג! — זאָגט דער טאַטע מיט אַ אין אונטער־געבראָכענע שטימע.

— אַ טוידטער אֶתרוג! — זאָגט איהם נאָך די מאַמע מיט טרעהרען אין די אויגען.

— אַ טוידטער אֶתרוג, זאָגט זיי נאָך זלמן דער סטאָליער און קוקט זיך אין דיא הענד אַריין, און טראַכט אַ פּנים בשעת מעשה: „אַ פּאָר ידים — אָפּגעגעדאַרט זאָלען זיי ווערען!....“

— אַ טוידטער אֶתרוג — זאָגט לייבעל מיט אַ פרייליכען טאָן און פערחאַפּט זיך, ווארום ער ווייסט דאָך יאָ, אַז דאָס איז ער, לייבעל, געוועזן דער גזלן, דער קוילער, דער רוצח פונ'ם אֶתרוג!...

ע נ ד ע.

אבגעשלאָגענע הושענות

אָפּגעשלאָגענע הושענות.

א.

איסר דער שמש.

I.

דערמאָהן איך מיך אָן איסר דעם שמש שטעלט זיך מיר פאָר אין דער פאַנטאַזיע אַ מין אַלכסנדר מוקדן, אַנאַפּאָליאָן באָנאָפּאַרט, וכדומה אַזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

אַ קלייניגקייט איסר? אַ מענש וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אַלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. אַ מענש וואָס האַלט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי זיך אין בוזעם. אַ מענש וואָס דינט ביי אַלעמען און געוועלטיגט אויף אַלעמען. אַ מענש וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאַר קיינעם קיין מורא נים. אַ מענש וואָס האָט אַ בייזען קוק, מורא'דיגע ברעמען, אַ מעשענע באָרד, אַ געזונטען קולאַק מיט אַ לאַנגען שטעקען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען איסר!

ווער האָט געמאַכט איסרן פאַר אַ איסר? פרעגט מיך עפּעס גרינגערס. פאַרהאַן טיפּען וואָס מ'קאָן זיי אָנרופען: „פּערגליווערטע”, „שטעהענדיגע”, דאָס הייסט אַזעלכע וואָס ריהרען זיך ניט פונ'ם אָרט: אָט אַזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל, אַזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג. עס ווייזט זיך אייך אויס, אַז זיי זענען תמיד אַזוי געווען און וועלען אייביג אַזוי בלייבען. קינדווייז פלעג איך מיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון דעם איסרן; מיך האָט אינטערעסירט איין זאַך: ווי אַזוי איז געווען איסר, בשעת ער איז נאָך ניט געווען קיין איסר? דאָס הייסט בשעת ער האָט נאָך ניט געהאַט אָט די מורא'דיגע ברעמען,

אָט די גרויסע האָרבאַטע נאָז, וואָס איז שטענדיג אָנגעשטופּט מיט טאַבּעקע, אָט די מעשענע באָרד וואָס הויבּען זיך אָן דאַכט זיך אַזוי געדעכט און גראָב, און לאָזען זיך לאָזט זי זיך אוים דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר? ווי אַזוי האָט ער אויסגעזעהן למשל בשעת ער איז געווען אַ יונגעל, געגאַנגען באָרוויס, געלערנט אין חדר און געכאַפּט פּעטש פונ'ם רבּין? און וואָס איז געווען איסר בשעת די מאַמע זיינע האָט איהם געטראָגען אויף די הענד, איהם געגעבען זויגען, איהם אויסגעווישט דאָס נעזעל: „איסר'ל, זיסער קריש מיינער, ליכטיגער פּנים געטריַיער, מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינדעלעך!" —

אָט אַזוי פלעג איך זיך קינדוויַיז אַ מאָל פערטראַכטען, זיך ניט קאָנענדיג אָבּרייסען פון איסר'ן.

— אַ היים, ממזרים, אַ רוח אין אייער פאָטער און מוטער אריין! — פלעגט איסר אַפילו קלערען וועגען איהם נישט לאָזען.

דאַכט זיך, אַז איך בין אַ יינגער, פונדעסטוועגען הייס איך ביי איהם מיט אַ לשון רבים: ממזרים! פאַר וואָס קומט מיר „ממזרים"? איסר האָט פיינט, פערשטעהט איהר מיך, אַז מ'שטעהט און מען קוקט איהם אין די אויגען אריין, איסר האָט פיינט קלייניוואַרג, קאָן נישט אָנקוקען קיין קינדער! קינדער, זאָגט ער — דאָס זענען כל מום רע; קינדער זענען פאַקאָסטניקעס, צו-להכעיס'ניקעס; קינדער זענען ציגען, וואָס שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער: קינדער זענען הינט, וואָס סיפּען ביי די פּאָלעס; קינדער זענען חזירים, וואָס קריכען אויפ'ן טיש, קינדער דאַרפען וויסען דרך-ארץ, קינדער דאַרפען ציטערען, קינדער דאַרפען האָבּן דאָס נייניעהריגע קדחת! און מיר האָבען טאַקי געציטערט, טאַקי געהאַט דאָס נייניעהריגע קדחת.

וואָס האָבען מיר מורא געהאַט פרעגט איהר? אַ נו פּרובט, אַדרבּה האָט ניט מורא, אַז מען טהוט אייך אַ נעם פאַר'ן אויער און מען פיהרט אייך צו צו דער טיר און מען גיט אייך האַלז-און-אַקען און מען זאָגט אייך:

— אַהיים, ממזרים, אַ רוח אין אייער פאָטער און מוטער אַריין!

איהר וועט זיך אֶפשר קלאָגען אויף איהם פאַר דער מאַמען? נו, אדרבּה, פּרובט! וואָס וועט זיין ווילט איהר וויסען? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס ס'וועט זיין: איהר וועט קומען אַהיים און בעוויַיזען דער מאַמען אַנ'אָנגעריסענעם אויער; וועט די מאַמע אָנפאַלען אויפ'ן טאַטען

מיט א גוואלד: „זעה נאר, זעה דעם בן־יחיד דיינעם ווי דער רוצח דער גזלן האט איהם אנגעריסען אנ'אויער"! ווערט אייך דער טאטע נעהמען פאר א העענטעל און ווערט אייך ברענגען אין שוהל אריין און צופיהרען גלייך צו איסר דעם שמש, ווי איינער רעדט: „נאט, זעהט וואס איהר האט געטהון מיט מיין בן יחיד, איהר האט דאך איהם שיער ניט אפגעריסען אנ'אויער". ווערט איסר געבען א הוק אויפן טאטען: „געהט אייך געזונדטערהייד מיט אייערע ממזורים!" (איהר הערט? א בן יחיד איז ביי איהם אויך ממזורים!). און דער טאטע וואס ווערט טהון? דער טאטע ווערט אנרוקען דאס היטעל און ווערט געהן אהיים, ווערט איהם די מאמע פרעגען: „נו?" ווערט איהר דער טאטע זאגען: איך האב דאס איהם מכבד געווען, אט דעם המן הרשע, וואס נאך האב איך איהם געקאנט טהון?"...

זעהר ניט שען אפילו, אז א טאטע זאל זאגען אזא גראבען ליגען! נאר וואס זאל מען טהון, אז מען איז ביי א שמש אין גלות?

II.

מע קאן זאגען, אז די גאנצע שטאדט איז ביי איסר'ן אין גלות. וואס ער וויל, דאס טהוט ער. ווייל איסר ניט היטצען די שוהל ווינטער אינ'ם גרעסטען פראסט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, ווערט ער אייך הערען ווי דעם פאראיאהריגען שניי, ווייל איסר מע זאל זיך שטעלען דאווגען פריה, ווערט איהר שוין פערשפעטיגען, ווען איהר זאלט ניט קומען. ווייל איסר אייך נישט געבען קיין עליה אכטצעהן וואכען דורכאנאנד מעגט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון היינט ביז מארגען, הוסטען צעזעצטערהייד — ער ווערט אייך ניט זעהן ניט הערען! דאס אייגענע איז מיט'ן טלית, און מיט'ן חומש, און מיט'ן מחזור, און מיט'ן אתרוג, און מיט דער הושענא. איסר ווערט אייך ברייגנען דעמאלט ווען ער ווערט וועלען, ניט ווען איהר ווילט! וואס זענט איהר איהם פאר א „איהר"? „בעלי־בתים — זאגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז איינער, איין שמש קיין עין הרע אויף אזוי פיעל עולם — משוגע צו ווערען!"

און איסר שמיצט זיך, ווארפט זיך, מאכט איטליבען מיט דער גלאטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאן ביי איהם חאפען א פסק, ער

זאל ניט טרעפען די טיר. „מיך — זאגט ער — זאלט איהר בעסער ניט זאטשעפען, ווארום איך האב קיין צייט ניט מיט אייך צו רעדען! איהר זענט א סך און איך בין קיין עין הרע איינער!“ און קיינער זאטשעפעט איהם ניט; איהר זענט גערן, אז ער טשעפעט אייך ניט.

ס'פערשטעהט זיך, אז קיינער וועט זיך ניט איינשטעלען פרעגען ביי איסר'ן, וואו קומט אהין דאס געלד וואס פאלט אריין פון די בעבור שנדר'ס, פון די יאהר=צייט ליכט, פון דער פושקע וכדומה אזעלכע זאכען וואס זענען שייך צו בעל הבתיש'קייט, ווארום בעל=הבית אין שוהל איז דאך ער, הייסט ווען דארף ער דאס אפגעבען דין וחשבון? דער עולם איז גערן, אז ער לאזט זיי צו רוה און ווארפט זיי ניט די שליסעל פון בית המדרש אין פנים אריין: „געהט האלט אוים אליין אזא שוהל מיט האלץ און מיט וואסער, מיט ליכט און מיט שוועבעלעך, און א האנטוך אויסוואשען דארף מען אויך. און א טאפלי אריינשטעלען דארף מען אויך, און אויסשמירען די ווענט מיט דער סטעלי דארף מען אויך, און א סטענדער פארריכטען דארף מען אויך און א סדור צו קויפען דארף מען אויך, און א סליחה איינבינדען דארף מען אויך, און וואו איז א גרייגער, וואו איז א דריידעל, וואו איז א חנוכה=ליכטעל, וואו איז א לולב, וואו איז אנ'אתרוג, וואו איז א הושענא, און וואו איז א דאס, און וואו איז א יענץ?... און חאטש אלע ווייסען גאנץ גוט אז א גרייגער און א דריידעל און א חנוכה=ליכטעל און א לולב און אנ'אתרוג און א הושענא און א דאס און א יענץ — זענען אלץ אזעלכע זאכען וואס נישט נאר מע דארף אויף זיי אויסגעבען געלד; אדרבה, זיי ברייגגען נאך אריין געלד, פונדעסטוועגען וועט זיך קיינער נישט דערוועגען אריינשטעקען די נאז; דאס געהער צום שמש; דאס איז זיין הכנסה: „די שענע שבירות וואס מען נעהמט זיך אן ביי אייך?.. דער קאפ קאן הארט ווערן!... וואסער אויף קאשע!“... אזוי זאגט איסר און דער עולם שווייגט.

דער עולם שווייגט, חאטש דער עולם ווייסט גאנץ גוט אז איסר לעגט אפ א קערבעל; דער עולם ווייסט גאנץ גוט, אז דער שמש איז אנגעשטופט מיט געלד. ס'איז גאר א סברא, אז שטילערהייד פערלייהט ער אמאל עטליכע גראשענס, כאבט א הלואה'לע, געוועהנליך אויף א בעוואהרעניש, אויף א משכון. און א שטיבעל האט איסר אנ'אייגענס, און א בהמה אנ'אייגענע, און טרינקען טרינקט ער אוים אלע טאג און

דוקא פון אַ גרויסער גלאָז, און אַ פּעלץ טראָגט ער ווינטער ברוך השם ווי דער שענסטער בעל הבית, און שיך טראָגט די שמש'טע גאַנצע, און אַ יפּע האָט זי זיך געמאַכט ניט לאַנג אַ נײַע — פאַר קהל'ס געלד, „פאַר אונזער בלוט אויסקריינקען זאָל זי דאָס, רבונו של עולם״!..

אַזוי מומלען די בעלי בתים צווישען זיך שטילערהייד, אַז דער שמש זאָל ניט הערען! און אַז דער שמש גערט צו, האַקט מען איבער דעם שמועס און מען הויבט אָן רעדען פון עפּעס אַנדערש, בלינצלען מיט די אויגעלעך, סמאָרקען בשעת מעשה מיט די נעז און נעהמען בײַ איהם אַ שמעק טאַבּעק מיט צוויי פינגער פון זײַן הילצער'ן פּושקעלע:

„זײַט זשע מוחל!״...

אָט דער „זײַט זשע מוחל״ איז אַ פּאַסקודנער זײַט זשע מוחל. אין איהם ליגט אַ חניפה'לע: „זײַט זשע מוחל, בײַ אײַך דאַרף זײַן אַ רעכטער שמעק טאַבּעק״... אין איהם ליגט אַנ'אָנצוהערעניש אויף אַוועקצוגעהן: „זײַט זשע מוחל, גיט אַ שמעק טאַבּעק און גערט אײַך געזונדטערהייד״...

איסר איז אַ מבין סײַ אויף דער חניפה'לע, סײַ אויף דעם אָנצוהערעניש. איסר ווייסט אַז דער עולם האָט איהם ליעב אַזוי ווי אויגענווייטיג; איסר ווייסט אַז דער עולם וואָלט וועלען איהם מאַכען אויס שמש אַזוי ווי מען וויל לעבען, נאָר ער הערט זיי אַלעמען ווי המן דעם גרײַנגער, איסר האַלט זיי רעכט אין די לאַפּקעס. איסר ווייסט וואָס ער האָט צו טהון.

III.

ווער עס וויל יוצא זײַן פאַר אַלעמען, דער איז נישט יוצא פאַר קיינעם; און אַז ס'איז באַשערט זיך בוקען, זאָל מען זיך בוקען צום קאָפּ ניט צו די פיס.

דאָס האָט פערשטאַנען איסר און האָט געשלאָגען בלאַט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדעלפיהרער פון שטאָדט. זיי האָט ער דוקא געפאָלגט, געקראָכען אונטער די נעגעל, נישט געפוילט זיך פון ווייערטוועגען געהן אַנ'איבעריגען גאַנג און געחנפה'ט האָט ער זיי אַז ס'האָט געשלאָגען צו דער גאַל! און ווער שמועסט אַז ס'איז געקומען די צײַט פון דער קלפּא, פון קלויבען גבאים, — דעמאָלט האָט איסר נישט גערוהט. ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט דעמאָלט איסר'ן דער האָט קיין שענם ניט

געזעהן. אַ פערשוויצטער, פערדרוקט דאָס היטעל אַרויף, מיט'ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל האָט איסר געקנאָטען די בלאָטע, געשפּריצט פון איין גבאי צום אַנדערן, געאַרבייט. געפּלאָכטען, געפיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן אַ שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן געווען איין בריה אין דער וועלט. אַ וואַנט מיט אַ וואַנט האָט ער געקאָנט צענויפפיהרען, פערקאָכען אַ קאַשע אַזוי קונציג, אַז דער גאַנצער עולם זאָל זיך בלאָזען איינער אויפ'ן אַנדערן, זיך קריגען און זידלען און עס זאָל דערגעהן אַזש צו פּעטש, און ער, איסר, גאָרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געפיהרט דאָס רעדעל דוקא ניט שלעכט; ער האָט זיך געכראַבט: „ריַיסט זיך, ריַיסט זיך, בעלי בתים, ביי די נעז, וועט איהר פערגעסען אויפ'ן שמש"...

פערגעסען אויפ'ן שמש — דאָס איז געווען פאַר אונזער איסר'ן זעהר אַ נויטיגע זאַך, מחמת פון אַ צייט אַז מען האָט זיך אָנגעהויבען צו איהם נעהמען, דולען אַ ספּאָדיק, ער זאָל אָפּגעבען דין וחשבון, וואו קומט אַהין דאָס גאַנצע געלד פון שוהל? און ווער? דוקא די יונגע־לייט, דוקא יונג־וואַרג, דוקא אָט די „ממזרים" וואָס ער האָט זיי אַזוי פיינט געהאַט פון תמיד, וואָס ער פלעגט זיי אַמאָל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, ווערען לייט און פון לייט ווערען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געוואַכסען, אויסגעוואַכסען און אַוועקגעגאַנגען. פון די קליינע ציגלעך זענען געוואָרען גרויסע צאַפּעס, פון די קליינע ממזרים זענען געוואָרען בעלי־בית'לעך; די בעלי־בית'לעך האָבען חתונה געהאַט, געוואָרען בעלי בתים; די בעלי בתים זענען געוואָרען אַלטע יודען און איסר איז אַלץ געווען איסר. נאָר מיט אַמאָל איז עפּעס אויסגעוואַכסען אַ דור, אַ נייער, אַ יונגער, אַ משונה־מאָדנער דור, אַ דור פון סאַמע שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פּנימ'ער, מזיקים, הולטייעס— מען זאָל בעהיט און בעוואָהרענט ווערען!

— וואָס איז איסר פאַר אַנ'אויבערהאַר? איסר איז נישט מעהר ווי אַ שמש, וואָס דינט ביי אונז, ניט מיר ביי איהם! ביז וואַנען וועט געוועלטיגען אויף אונז אָט דער אַלטער איסר מיט די לאַנגע פּיס און מיט'ן גרויסען שטעקען? חשבון! וואו איז חשבון? דין וחשבון!!...

אַזוי האָט געטענה'ט אָט דער נייער דור פון סאַמע שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פּנימ'ער, מזיקים, הולטייעס, און דוקא אין מיטען שולהויף, און דוקא הויך אויף אַ קול... תחלת האָט איסר געמאַכט זיך

בלא ידע, אַביסעל טויבליך שוין; נאָך דעם האָט ער אָנגעהויבען זיי טרייבען פון שול, פערלעשען די ליכט, פערשליסען די טיר; נאָך דעם האָט ער אָנגערייצט אויף זיי די בעלי־בתים פון שטאָדט, דערצעהלט אויף זיי המנ'ס מסירות, אַז די הולטייעס מאַכען חוזק פון עלטערע מענשען, אַז זיי לאַבען אָפּ פון די גבאים, — אַ סימן: אָט האָט ער ניט לאַנג געפונען אַ פּאַפּירעל, עפּעס אַ לידעל, וואָס איינער פון די הולטייעס האָט פערלאָרען.

דאַכט זיך וואָס? אַ נאַרישׁ לידעל? וואָס פאַר אַ חתונה האָט אָבער דאָס דאָזיגע נאַרישע לידעל אָנגעמאַכט אין שטאָדט! וואָס פאַר אַן'איבערקעהרעניש — אײ־אײ־אײ! הלוואי וואָלט דאָס איסר בעסער ניט געפונען און ניט בעוויזען דאָס די גבאים, וואָלט געווען פאַר איהם אַ סך געזינדער! דאָס דאָזיגע לידעל, קאָן מען זאָגען, איז געווען דער אָנהויב פון זיין מפּלה. די נאַרישע גבאים, אָנשטאָט דעם מ'זאָל דאָס לידעל אַראָפּשלינגען און מאַכען אַ שוויַיג, האָבען זיי דאָס אַליין צעשמירט. זיי האָבען זיך אַזוי לאַנג אַרום־געטראָגען מיט דעם פון איינעם צום אַנדערן, ביז דער עולם האָט דאָס אויסגעלערענט אויף אויסווייניג, לצים האָבען צוגעזעצט צו דעם אַ נגון פון אַן'אַלט בעקאַנט לידעל. און מ'האָט דאָס לידעל געזונגען אויף אַלע שטרעקען: בעלי־מלאכות האָבען עס געזונגען ביי'ם וואַרשטאַט, קעכינס — ביים אויווען, מיידלעך אויף די פּריזבעס, מוטערס האָבען מיט דעם פערוויגט קינדער... אַ נאַרישׁ לידעל האָט אין זיך אַ כח: בשעת דער האַלז זינגט, טראַכט דער קאָפּ; קלעהרט, קלעהרט אַזוי לאַנג ביז עס דערקלעהרט זיך עפּעס; מחשבות'ן דרעהען זיך, דרעהען זיך, פּיקען אין מוח אַזוי לאַנג ביז עס פּיקט זיך עפּעס אויס, און פון אַ מחשבה ווערט אַ מעשה.

די מעשה וואָס איז אַרויס פון דעם לידעל איז געווען אַ שיינע מעשה גאָר אַ קורצע. איהר מעגט דאָס האָרכען. עס קאָן אייך צו נוטץ קוממען.

IV.

שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פּנים'ער, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס, הולטייעס האָבען אַזוי לאַנג געגראָבען אויף איסר'ן, געזוכט און גענישטערט, ביז מ'האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ שטיקעל דרך. איין מאָל אין אַ שיינעם פריהמאָרגען איז מען אַרויף אויפ'ן בוידעם פונ'ם אַלטען

בית המהרש און מ'האט ענטדעקט דארטען אַ גאַנצען אוצר: סטערינאָווע ליכט אַ גוזמא, עטליכע פוד וואקס, אַ פּאָר צעהנדליג טליתים נאָך גאָר נייע, אַ גאַנצער סקלאַד פון מחזורים נאָך נישט קיין געניצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאָך גוטע זאַכען, וואָס ביי אייך קאָן זיין האָט דאָס נישט אַזאַ ווערטה ווי ביי אַ שמש פון אַ שול. מיט גרויס פּאַראַד האָט מען דעם דאָזיגען אוצר אַראָפּגעטראָגען פונ'ם בוידעם, — און לאָז אייך שוין אייער פאַנטאַזיע אַליין פאָרשטעלען אָט דאָס בילד: פון איין זייט איסר מיט דער האָרבאַטע נאָז, מיט די מורא'דיגע ברעמען, מיט דער מעשענע באָרד, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן דאַכט זיך אַזוי געדעכט און גראָב און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר... און פון דער אַנדערער זייט די שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פּנים'ער, לצים, ווייסע=חברה'ניקעס, הולטייעס, מיט'ן אוצר פון סטערינאָווע ליכט, וואקס, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות אַ גאַנצער סקלאַד! מיינט נישט פון דעסטוועגען אַז איסר האָט זיך חלילה פערלאָרען, איסר איז נישט פון די מענשלעך וואָס באַלד עפּעס פערלירען זיי זיך. ער איז נאָר געשטאַנען, געקוקט און געחדושט זיך, ווי קומט דאָס גאָר אַהער אין שול אויפ'ן בוידעם?!..

אויף מאָרגען גאַנץ פריה האָט זיך בעוויזען אויפ'ן פּאַרקאַן פון דער שול אַזאַ מין אַנאָנס, מיט קרייד אויפגעשריבען:

„בְּכַּאַן פֶערְקוֹיפְט מֶען יָאהרְצַייט־לִיכְט בְּמֶקַח הַשָּׁוֶה".

אויפ'ן אַנדערן טאָג איז שוין געווען אַנ'אַנדער אויפשריפט. אויפ'ן דריטען טאָג ווידער אַנ'אַנדער אויפשריפט און איסר האָט געהאַט אַ גוט שטיקעל אַרבייט: אַלע פריהמאָרגען פלעגט ער שטעהן מיט אַ נאַסע שמאַטע אָפּרייבען די דאָזיגע שענע אַנאָנסען, וואָס זענען געוואָכסען אין דער לייַנג און אין דער ברייט אויפ'ן פּאַרקאַן פונ'ם אַלטען בית המדרש. אויך אין די סטענדערס האָבען בעלי=בתים געפונען אַלע שבת גאַנצע פּעק מיט בריוועלעך, וואָס לצים האָבען אונטערגעוואָרפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואָס איסר האָט געשלאָסען מיט זיי בלאַט.

אַ שווער שטיקעל צייט האָט דעמאָלט איבערגעלעבט איסר. ער האָט אַרויפגעפיהרט די גבאים מ'זאָל אויסהענגען אין בית המדרש אַ מודעה אויף פּאַרמעט געשריבען מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

היות ווי עס האָבען זיך בעוויזען ביי אונז בעונותינו הרבים יונגע

לייט, ריקים ופוחזים, פערדארבענע מענשלעך, וואס טרעטען ארויס מיט פאלשע מסירות קעגען די פארנעמסטע לייט פון שטאדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית המדרש הגדול אז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם וואס מען וועט חאפען וועט מען מיט איהם טהון על פי הזאקאן״...

פערשטעהט זיך אז די מורעה האבען חברה באלד אראפגעריסען, און אויף איהר ארט איז ארויסגעוואכסען אנ׳אנדער מודעה; האט מען זיך ניט געפוילט און מען האט די נייע מודעה אויך אראפגעריסען, און עס איז אויף איהר ארט אויסגעוואכסען א פרישע מודעה. און די בעלי בתים האבען געפונען אין די סטענדערס פרישע בריוועלעך אויפ׳ן שמש מיט די גבאים. הכלל דאס איז געווען א שטיקעל צייט, וואס דער עולם האט געהאלטען אין איין שרייבען: די גבאים האבען געשריבען מודעות, און די לצים די וויסע־חברה׳ניקעס האבען געשריבען בריוועלעך, אזוי לאנג אזוי בדייט ביז עס זענען געקומען די טעג פון ימים נוראים, די צייט פון דער קלפא, פון קלויבען גבאים הייסט עס, און עס האט זיך אנגעהויבען א שטרייט צווישען ביידע צדדים: פון איין זייט איסר מיט זיינע פאטראנען, די אלטע גבאים, און פון דער אנדערער זייט די שקצים, עכברושים, לצים, וויסע־חברה׳ניקעס מיט זייערע קאנדידאטען. איטליכער צד האט געצויגען צו זיך דעם גאנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואס גאט האט איהם געבענשט: דער מיט הייסע ווערטער, פלאם־פייערדיגע דרשות, דער גלאט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראטענע קאטשקעס, פופעקלעך, גוטע הבטחות צוזאגעכצען אויף שפעטער, — און שטעלט אייך פאר אז נובר געווען האבען... איהר וועט גארניט טרעפען... דוקא די שקצים, עכברושים, לצים, וויסע־חברה׳ניקעס! און אויסגעקליבען האט מען נייע גבאים, און דוקא פון די יונגעלייטלעך, קורצע וויטעגלעך, לצים, קבצנים און — אוי וועה א שאנד צו דערצעהלען! — בעלי־מלאכות, פראסטע בעלי־מלאכות!...

ז.

איך האב מורא אז איהר שטויסט זיך אן, אז די מעשה נעמט א סוף. ביז וואנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר ווילט איך זאל אייך טאקי דערצעהלען, ווי אזוי אונזערע נייע גבאים האבען זיך געקרעכענט

מיט'ן אלטען שמש? ווי אזוי מען האט געבאך דעם אלטען איסר'ן געפיהרט יענעם שמחת=תורה מיט כבוד און מיט געזאנג איבער אלע גאסען און קונדיסים, לצים, ווייסע=חברה'ניקעס האבען געטראגען אויף צופריהער מיט גרויס פאראד דעם גאנצען אוצר מיט סטערינאווע ליכט מיט וואקס און מיט די אלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות, און סליחות, וואס מען האט געפונען אויפ'ן בוידעם פונ'ם אלטען בית המדרש? ניין, איך מיין, אז איהר וועט פון מיר אזא זאך ניט פערלאנגען.

דערלעבען א נקמה אינ'ם שונא — מהכתיתי; נאר באדען זיך אין זיין בלוט — דאס נישט. איך קאן אייך נאר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע ווערטער:

אויף היינטיגע ימים=טובים בין איך מיך דורכגעפאהרען אהיים, אין מיין געבורטס=שטאדט. שוין לאנג נישט געוועזען. א סך, א סך וואסערן זענען פון יענער צייט דורכגעלאפען. פונדעסטוועגען האב איך געטראפען דאס אלטע בית=המדרש אויפ'ן זעלביגען ארט; דער אייגענער ארון=קודש מיט'ן זעלבען פרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלייכטער. נאר די מענשען, די מענשען האבען זיך איבערגעביטען, שטארק פערענדערט געווארען, אזוי אז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אלטע לייט זענען שוין לאנג אויסגעשטארבען און אויפ'ן הייליגען ארט זענען מסתמא צוגעקומען א שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלייט האבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נייע, א חזן א נייער, א שמש א נייער מיט נייע נגונים, מנהגים נייע, גאלע נייעס און נייעס און נייעס!..

איינמאל — הושענא=רבה איז דאס געוועזען — דער נייער חזן מיט'ן נייעם כאהר האט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר", און דער עולם האט זיך א נעהם געטהון אפשלאגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאזיגער מנהג איז א פנים פערבליבען אויף שטענדיג?), און איך האב בעמערקט פון דערווייטען אנ'אלטעטשקען, א גריי=גרויען, אנ'איינגעהויקערטען מיט א הארבאטע נאז, מיט מוראדיגע געדעכטע ברעמען און מיט א באָרד וואס אנהויבען הויבט זי זיך אן דאכט זיך גראב און געדיכט, און אויסלאזען לאזט זי זיך אויס דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאנגע בייזע האר, — און עס האט מיך געטהון א ציה צום דאזיגען אלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגעגאנגען און האב איהם אויסגעצויגען די האנד:

— שלום עליכם אייך... דאכט זיך רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואסער שמש? שוין לאנג אוים שמש. שוין לאנג אנ'אפגעשלאגענע הושענא — חע־חע!..

אזוי האט מיר דער אלטעטשקער א זאג געטהון מיט א ציטעריג קול און א וויז געטהון מיט א ציטעריגער האנד אויף דער אפגעשלאגענער הושענא, וואס האט זיך געוואלגערט פאר זיינע פיס, און א ביטער שמייכעלע האט געשפילט אויף דער גריי־גרויער באָרד, וואס אנהויבען הויבט זי זיך אן, דאכט זיך גראב און געדעכט, און לאזען לאזט זי זיך אוים דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאנגע נאך אלץ בייזע האר...

ב.

בועז דער מלמד.

I.

דאס וואס איך האב געפיהלט דעם ערשטען טאג, וואס די מאמע האט מיך אבגעפיהרט פאר א האנד צו בועז'ן אין חדר אריין, בעדארף פיהלען א יונג עופ'עלע בשעת מע שלאגט אב מיט דעם כפרות און מע טראגט דאס אב צו'ם שוחט. עס צאפעלט דאס יונגע עופ'עלע, פלאטערט נעבאך; פערשטעהן פערשטעהט דאס ניט, נאר פיהלען פיהלט דאס, אז דא שמעקט נישט מיט קיין פראסטע, נאר מיט עפעס אנדערש... ניט אומזיסט האט זי מיך געטרייסט, די מאמע מיינע, אז דער גוטער מלאך וועט מיר ווארפען א גראשען פון דער סטעלי; ניט אומזיסט האט זי מיר געשענקט א גאנצען עפעל מיט א קוש אין שטערן אריין; ניט אומזיסט האט זי געבעטען בועז'ן ער זאל געהן מיט מיר א ביסעלע ווייכער, חאטש א ביסעלע ווייכער, מחמת „דאס קינד האט ערשט ניט לאנג געמאזעלט..."

אזוי האט א זאג געטהון די מאמע און א וויז געטהון מיט דער האנד אויף מיר, גלייך ווי זי וואלט איבערגעבען בועז'ן אין די הענד

אריין עפּעס זעהר אַ טײַערע כּלי פון קרישטאָל, וואָס טאָמער חלילה איין ריהר — איז אוים כּלי!

אַ צופרידענע, אַ גליקליכע איז די מאַמע געגאַנגען אַהיים און „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט" איז איבערגעבליבען אַליין. תחלת אַ ביסעל אַ וויין געטהון, נאָכדעם אויסגעווישט די אויגלעך און מקבּל געוועזען אויף זיך דעם עול פון דער תּורה און פון דרך ארץ, און ארויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואָס וועט איהם וואַרפען מסתּמא באַלד אַ גראָשען פון דער סטעלי.

אוי, אָט דער גוטער מלאך! אָט דער גוטער מלאך! בעסער וואָלט די מאַמע גישט דערמאָנט דעם נאָמען זײַנעם, וואָרום אַז בּועז איז צוגעגאַנגען צו מיר, מיך געגעבען אַ נעם מיט זיין טרוקענע בעוואַקסענע האַנד און אַ זעץ־אַנידער צו'ם טיש, איז מיר שוין געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען און איך האָב שוין אויפגעהויבען דעם קאָפּ ארויף צו דער סטעלי, און האָב שוין געחאַפּט דעם שענעם פּסוק פונ'ם רבּין מיט'ן רעכטען ציה פאַר'ן אויער: „ממזר! וואָהין קוקסט דו?"

אודאי האָט זיך „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט" אַ ביסעלע צעפּעסטעט: „מאַ — מע!" און ערשט דעמאָלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פונ'ם רבּינס שמיץ: „אַ יונגעלע זאָל נישט קוקען אַהין וואו מע דאַרף ניט!... אַ יונגעלע זאָל ניט רעווען ווי קעלבער מאַ־מע!..."

II.

די מעטאָדע פונ'ם רבּין בּועז איז בעשטאַנען נאָר אין איין זאַך: שמיץ. פאַר וואָס עפּעס שמיץ? ער האָט דאָס געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שׂכל און געבּראַכט אַ משל פון להבדיל אַ פערד: איבער וואָס געהט אַ פערד? ווײַל עס האָט מורא. פאַר וואָס האָט מורא אַ פערד? פאַר אַ שמיץ. פּונקט אַזוי איז מיט אַ קינד. אַ קינד בעדאַרף האָבען מורא: מורא פאַר גאָט, מורא פאַר'ן רבּין, מורא פאַר טאַטע מאַמע, מורא פאַר אַן עבירה. מורא פאַר אַ שלעכטע מחשבה... און בּכדי אַ קינד זאָל טאַקי מורא האָבען וואָס מורא הייסט, בעדאַרף מען דאָס גאַנץ פיין אָבשפּיליען, בעל־הבּתיש אַנידערלעגען און אַריינציםבּלען אַ פּאָר צעהנדליג שמיצלעך. „אוי, שמיצלעך־מוצלח! ניטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט ווי אַ רוט, און לעבען זאָל דער קאַנטשיק!"

אַזוי זאָגט בועז און נעמט דעם קאַנטשיק אין האַנד אַרײַן פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט, בעטראַכט איהם פון אַלע זײַטען, ווי מע בעטראַכט אַן אֶתרוג, נאָכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאכה ערנסט, מיט ישוב הדעת, זינגט צו בשעת מעשה און שאָקעלט-צו מיט'ן קאָפּ:

שמיצלעך!

מוצלח!

שמיצלעך!

מוצלח!

חדושים ונפלאות! בועז ציילט נישט און האָט קיין מאָל נישט קיין טעות. בועז שמייסט און איז קיין מאָל נישט אין כעס. בועז איז נישט קיין מענש פון כעס, אין כעס איז ער גאָר דעמאָלט, ווען אַ קינד לאָזט זיך ניט שמייסען, רײַסט זיך פון די הענד, דריגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר דעמאָלט איז עפּעס אַנדערש. דעמאָלט ווערען די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט און ער שמייסט שוין אָהן אַ נגון און אָהן אַ צאָהל: אַ יונגעלע דאַרף ליגען שטיל אַז אַ רבי שמייסט!... אַ יונגעלע דאַרף האָבען דרך-ארץ אפילו דעמאָלט ווען מען שמייסט איהם!...

אויך איז בועז אין כעס טאָמער לאַכט אַ קינד בשעת מען שמייסט דאָס, (פאַרהאַן אַזעלכע קינדער וואָס לאַכען בשעת מען שמייסט זיי; אַ חולאַת זאָגט מען...) בײַ בועזן לאַכען — איז סכנות נפשות! בועז האָט אַליין נישט געלאַכט זינט ער לעבט, און האָט פײַנט אַז דער אַנדערער לאַכט. מען האָט געקאָנט צוואָגען די גרעסטע פּרעמיע יענעם מענשען וואָס וועט שווערען בנאמנות, אַז ער האָט אַליין געזעהן בועז'ן לאַכען. בועז איז נישט קיין מענש פון לאַכען. זײַן פּנים איז גאָר נישט מסוגל דערצו. בועז'ס פּנים זאָל אָנהויבען לאַכען וואָלט דאָס געוויס אויסגעזעהן אַ סך ערגער ווי בײַ אײנעם וואָס וויינט. (פאַרהאַן, פאַרהאַן אַזעלכע פּנימער אויף דער וועלט!). און וואָס איז טאַקי באמת פאַר אַן עובדא לאַכען? לאַכען — לאַכען דאָך מענשען לעדיגגעהערס, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבער מענשען וואָס האָבען אויף זיך דאגות פּרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך דעם עול פון תורה און פון דרך-ארץ, האָבען נישט קיין צײַט אויף צו לאַכען. בועז האָט קיין מאָל קיין צײַט ניט. בועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער אָבצוטײַלען אײנס

פונ'ם אנדערן און זאָגען: וואו לאָזט זיך אויס ביי איהם „געקנעלט" און וואו הויבט זיך אָן „געשמיסען".

און געשמיסען האָט אונז בועז, דאַרפט איהר וויסען, קיין מאָל נישט אומזיסט. ס'איז תמיד געוועזען א טעם פאַר וואָס: פאַר נישט גוט געלערנט, פאַר נישט גוט געוואָלט דאַווענען, פאַר נישט געפאָלגט טאַטע מאַמע, פאַר ניט אריינגעקוקט, פאַר אַרויסגעקוקט, פאַר גלאַט געקוקט, פאַר צו גיך געדראָוועט, פאַר צו פּאַוואָלי געדראָוועט, פאַר צו הויך גערעדט, פאַר צו שטיל גערעדט, פאַר אַן'אָבגעריסענעם לאַץ, פאַר אַ קנעפּעל, פאַר אַ ריס, פאַר אַ דראַפּ, פאַר אויסגעשמירטע הענד, פאַר אַ פערפלעקטען סדור, פאַר אַ נאַשערײַ, פאַר אַ לויפערײַ, פאַר אַ שטופּערײַ און אַזוי ווײַטער און ווײַטער, אָהן אַן עק.

דאָס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים". הײַנט זענען געווען שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים", דהיינו: שמיץ אויף להבא, אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום-טוב און אַלע ערב בין הזמנים, מיט אַ פּירוש דערויף: „טאַטער האָט איהר די שמיץ נאָך ניט פערדיענט, וועט איהר זיי אָם ירצה השם כשר פערדיענען..." אָדער שמיץ אַזעלכע וואָס עמיצער, אַן'אײַנגענער אָדער אַ פרעמדער, האָט אײַך געוואָלט אַ טובה טהון, צו-געשטעלט אַ בענקעלע פאַרן רבי'ן. אָדער שמיץ מיט אַן'אָנצוהערעניש פונ'ם רבי'ן אַליין: „דו ווייסט שוין אַליין מסתמא פאַר וואָסערע מעשים טובים..." אָדער שמיץ אויף אַ טשעקאַוועסט: „לאָס איך זעהן אַקאָרשט ווי אַזוי אַ יונגעלע לאָזט זיך שמײַסען..." מיט איינעם וואָרט: „שמיץ", „קאַנטשיק", „מורא", „טרעהרען" — אַט וואָס אין יענער צײַט האָט געטהון געוועלטיגען אין אונזער קליין נאַריש קינדערש וועלטעל, אָהן אַ שום עצה, אָהן אַ שום רפואה, אָהן אַ שום שטראַהל פון האָפנונג אויף פּטור צו ווערען פון דעם גיהנום!...

און דער גוטער מלאך, וואָס די מאַמע האָט געזאָגט? וואו איז ער ערגעץ, יענער גוטער מלאך?

III.

איך מוז מיך מודה זײַן פאַר אײַך, אַז איך האָב צײַטענווײַז געקווײַנקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוט'ן מלאך. אַ פּונק פּ...

אַפּיקורסות האָט זיך אַ ביסעל צופריה אַרײַנגעגנב'עט צו מיר אין'ם קינדערש הערצעל אַרײַן. צופריה האָב איך אָנגעהויבען צו קלעהרען: אפשר האָט זיך די מאַמע אָבגענאַרט? צופריה האָב איך מיך בעקענט מיט'ן געפיהל וואָס ווערט אָנגערופען שנאה. צופריה, צופריה האָב איך פײַנט געקראָגען דעם רבי'ן בועז!

און ווי אַזוי זאָל מען אידם ניט פײַנט האָבען? ווי אַזוי, פרעג איך אײַך, זאָל מען ניט פײַנט האָבען אַ רבי'ן וואָס לאָזט נישט קײַן קאָפּ אויפהויבען: דאָס טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעה ניט! אַהין געה ניט! מיט דעם רעד ניט!... ווי אַזוי זאָל מען ניט פײַנט האָבען אַ מענשען, וואָס האָט ניט אין זיך קײַן קאָפּ רחמנות, וואָס האָט הנאה אַז יענעם טהוט וועה, וואָס באָדט זיך אין יענעמס טרעהרען, שמירט זיך מיט יענעמס בלוט?... דאַכט זיך וואָס קאָן שוין זײַן מעהר בזיון פונ'ם וואָרט „שמײַסען"?... וואָס קאָן שוין זײַן מעהר בושה ווי אַז מען טהוט אויס אַ מענשען אָדם־נאַקעט און מען שטעלט אידם אַוועק אין אַ ווינקעלע ווי די מאַמע האָט אידם געהאַט? נײַן, בועז'ן איז דאָס קאַרג! בועז פאָדערט פון אײַך אַז איהר זאָלט אַלײַן זיך אויסטהון, אַלײַן אַראָפּציהען מחילה די תחתונים'לעך, אַלײַן נעמען דאָס העמדעלע איבער'ן קאָפּ, אַלײַן זיך אַנידערלעגען איך בעט איבער אײַער כבוד מיט'ן פּנים אַראָפּ, — און דאָס איבעריגע וועט שוין בועז אַלײַן מהון:

שמיצלעך,

מוצלח!

שמיצלעך,

מוצלח!..

און נישט נאָר בועז אַלײַן האָט געשמיסען. עס האָבען געהאָלפען שמײַסען אויך די בעהעלפערס זײַנע, די „משוררים" ווי ער האָט זיי גערופען, געוויינטליך, אונטער דער השגחה פון בועז'ן, מע זאָל חלילה ניט פערפעהלען קײַן שמיצעל. ווינציגער מיט אַ ביסעל תורה און מעהר מיט אַ שמיצעל", אַזוי האָט גערדונגען בועז און גענעבען צו פערשטעהן די דאָזיגע טעאָריע מיט'ן שכל־הישר: אַז מיט צופיעל תורה פערשלאָגט מען אַ קינד דעם קאָפּ, און אַן'איבריג שמיצעל שאַדט ניט, וואָרום „לאָמיר דאָס נאָר פערשטעהן, זאָגט בועז, על פּי חקירה: דאָס לערנען וואָס מע לערענט מיט אַ קינד געהט דאָס גלײַך אין קאָפּ אַרײַן, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעם מוח; און דאָס שמײַסען וואָס מע שמײַסט איז אַדרבא פערקעהרט, ביז עס דערגעהט פון יענעם חלק

דורכ'ן גאנצען גוף ביז'ן קאָפּ רייניגט דאָס דערוויייל די געבליטען און עס לייטערט דעם מוח. הײנט פערשטעהט איהר שוין?"

און בועז האָט נישט אויפגעהערט צו רייניגען אונז די געבליטען און צו לייטערן אונזערע מוחות. און אוי וועה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געגלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואָס קוקט פון אויבען! מיר האָבען שוין צעקייט אז דאָס איז נאָר געווען א פזמון, אנ'אויסגעטראַכטע מעשה אויף צו פערנאַרען אונז צו בועז'ן אין חדר אַרײן, און מיר האָבען אָנגעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פון בועז'ן, צו טומלען און צו רעדען און צו זוכען מיטלען ווי אזוי ווערט מען פטור פונ'ם דאָזיגען שווערן ביטערן גלות?...

IV.

אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, וואָס צווישען טאָג און נאַכט, בשעת די רויטפּאַרביגע פייערדיגע זון בעדאַרף זיך געזעגנען מיט דער טונקעלער קאַלטער ערד אויף א גאַנצער נאַכט. אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, וואָס דער פרעהליכער הילכיגער טאָג מאַכט א ויברח, און אויף זיין אָרט טרעט צו מיט שטילע טריט די אומעטיגע שטילע נאַכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד. אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס דער שאָטען קלעטערט אויף די גלייכע ווענד, וואַקסט אין דער לענג און אין דער ברייט. אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האָט צו טהון מיט דער ציג, מיט די קריגלעך אָדער מיט דער דייזשע באָרשטש — דעמאָלט זאַמלען מיר זיך צענויף, קליינוואַרג, אין חדר, אלע אינאיינעם צווישען אויוועך, זעצען זיך אוים אויף דער ערד, די פיסלעך אונטער זיך, שלאָגען זיך צענויף ווי די אומשולדיגע שעפעלעך, כשר'ע לעמעלעך, און דאָרטען, אין דער פינסטער, רעדען מיר פון אונזער מורא'דיגען טיטום, פון אונזער מלאך־המות בועז. יונגלעך עלטערע, פון דער גרויסער כתה, וואָס לערנען ביי בועז'ן שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אָן פון איהם מורא'דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אז בועז האָט פערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אז בועז האָט אַרייגעטריבען אין דער ערד אַרײן שוין דריי ווייבער, אז בועז האָט בעגראָבען זיין איינ־אונאיינציגען זוהן, וכדומה

אזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר! עלטערע יונגלעך דערצעהלען און די קלענערע האָרכען, האָרכען מיט קאָפּ. שוואַרצע אויגלעך אין דער פינסטער גלאַנצען, יונגע הערצלעך קלאַפּען, און עס בלייבט ביי אונז דער הסכם, אַז בועז דער רבי איז אָהן אַ נשמה, אַ מענש אָהן אַ נשמה, און אַזאַ מענש איז דאָך געגליכען צו אַ חיה, צו אַ מזיק, וואָס ס'איז אַ מצוה איהם צו פּטר'ן... און טויזענדער פּלאַנען, נאַרישע קינדערשע פּלאַנען, וועבען זיך ביי אונז אין די קינדערשע מוחות, ווי אַזוי מיר זאָלען פּטור ווערען פון'ם דאָזיגען מלאך־המות... נאַרישע קינדער! די דאָזיגע נאַרישע קינדערשע פּלאַנען האַלטען זיי איטליכער בעזונדער טיעף פערבאָרגען ביי זיך אין האַרצען. זיי בעטען גאָט ער זאָל טהון אַ נס: אָדער דער סידור זאָל פערברענט ווערען, אָדער דעם קאַנטשיק זאָל צונעהמען דער רוח, אָדער... אָדער... דעם לעצטען „אָדער" וויל קיינער ניט אַרויסזאָגען; מ' האָט דאָס מורא ברענגען פאַר'ן מויל, און דער כוח־הדמיון ביי די קינדער אַרבייט, די יונגע פאַנטאַזיע טראָגט, און חלומות, גוטע זיסע חלומות, פּלאָנטען זיך אין דער וואָהר, חלומות פון פריי זיין, פון לויפען אַראָפּ אַ באַרג, פון פּאָליאָסקען זיך מיט באָרוויסע פיס אין טייך, פון שפּילען אין פערדלעך, פון שפּרינגען איבער פּלויטען, — גוטע, זיסע, נאַרישע חלומות, וואָס ס'איז ניט באַשערט זיי זאָלען מקוים ווערען, ווארום אָט הערט זיך אַ בעקאַנטער הוסט פון אַ בעקאַנטען פּאַרשוין, אַ קלאַפּען פון בעקאַנטע פּאָדעשוועס, אַ שליאַפּען פון בעקאַנטע שקראַבעס — און עס ווערען אונז פערקיהלט די געבליטען, און עס ווערען אונז פערגליווערט, פערשטאַרבען אַלע אברים. און מיר זעצען זיך אַוועק צו דער תורה און צו עבודת הבורא, צום לערנען און צום דאַווענען, — פּונקט מיט אַזאַ חשק, ווי געהן צום עשאַפאָט, צו דער תליה! מיר לערנען, און אונזערע ליפּען שעפּטשען: „רבונו של עולם! צי עס וועט קומען אַמאָל אַ צייט אויף דעם דאָזיגען עמלק, אויף דעם פּרעה, אויף דעם המן, אויף דעם גוג ומגוג? צי עס וועט קומען אַמאָל אַ צייט וואָס מיר וועלען פּטור ווערען פון'ם דאָזיגען שווערען וויסטען, פינסטערן גלות? ניין, קיין מאָל נישט! קיין מאָל נישט! קיין מאָל נישט!..."

אַזוי האָבען מיר אָפּגעפּסק'נט, אומשולדיגע, נאַרישע קינדער.

ז.

— קינדער! איהר ווילט הערען אַ שענעם פּלאַן, ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון אונזער גוג ומגוג?

אַזוי האָט זיך אָנגערופען איין מאָל אין די אויבערדערמאָהנטע מרה־שחורה'דיגע מינוטען איינער פון דער עלטערער כתה, מיט'ן נאָמען וועל־וועל לייב אריה'ס, אַ יונגעל אַ שיינעץ, — און די אויגען האָבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער ווי ביי אַ וואָלף, און די גאַנצע חברה קליינוואַרג האָט אַרומגערינגעלט וועלוולען אויסצוהערען דעם שענעם פּלאַן וואָס ער האָט צוגעקלערט ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון אונזער גוג ומגוג. און וועלוועל לייב אריה'ס האָט גענומען אונז פאַר־לעגען זיין שענעם פּלאַן פריהער מיט אַ גאַנצער דרשה: ווי אַזוי ס'איז שוין פון דעם בוען'ן ניט אויסצוהאַלטען, ווי אַזוי דער אשמדאי באָדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אַזוי מיר זענען פערדרעבענט ביי איהם ערגער פון הינט, וואָרום אַ הונט אַז מען דערלאַנגט איהם מיט'ן שטעקען האָט ער האָטש אַ ברירה צו קוויטשען, און מיר טאָרען דאָס אויך ניט, און אַזוי ווייטער און ווייטער... און נאָך דעם רופט זיך אָן צו אונז וועלוועל:

— הערט, קינדער, וואָס איך וועל אייך פרעגען? איך וויל אייך עפּעס פרעגען.

— פרעג, — זאָגען מיר איהם אַלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין אַ שטייגער, אַז אויף איינעם פון אונז קומט פּלוצים אַ קרענק?

— איז ניט גוט — ענטפערן מיר איהם אָפּ.

— ניין, ניט דאָס מיין איך, איך מיין עפּעס אַנדערש: למשל, אַז איינער פון אונז ווערט קראַנק געהט ער אין חדר אַריין, צי ער בלייבט זיצען אין דער היים?

— פערשטעהט זיך אַז ער בלייבט זיצען אין דער היים — שרייען מיר אויס אַלע אין איין קול, און וועלוועל פרעגט ווייטער:

— ווי זשע איז אָבער דער דין אַז אויף צוויי פון אונז קומט אַ קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אַז אויף דריי? — הערט וועלוועל ניט אויף צו פרעגען און מיר מידען זיך ניט איין צו ענטפערן איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין כּדומה למשל אַז אויף אונז אַלע איז געקומען אַ קרענק?

— זיצען מיר אַלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען אַ קרענק אויף אונז אַלע! — זאָגט וועלוועל מלא גדולה. און מיר ענטפערן איהם מיט כּעס:

— לאָז גאָט היטען, ביזט משוגע צי חסר דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יאָ. איך מיין דען מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ן? אויף צו־כּלומר'שט מיין איך, בכּדי מיר זאָלען ניט געהן אין חדר אַריין. הייַנט פערשטעהט איהר שוין?

אַזוי ניט אונז צו פערשטעהן אונזער חבר וועלוועל און מיר הויבען אָן דעם פּלאַן צו פערשטעהן און דער פּלאַן הויבט אונז אָן צו געפעלען און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פאַר אַ מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: ציינווערהטיג; דער זאָגט: קאָפּווערהטיג; דער זאָגט: בויכווערהטיג; דער זאָגט: ווערעם. נאָר בלייַבען בלייַבט, אַז ניט קיין ציינווערהטיג און ניט קיין קאָפּווערהטיג און ניט קיין בויכווערהטיג און ניט קיין ווערעם, נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אַרעמען מיט אַמאָל אָנהויבען וועה־טהון די פיס, וואָרום אויף די אַלע אויסגערעכענטע קרענק איז דער דאָקטאָר אַ מבין; און אַז איהר זאָגט איהם: די פיס טהון אייך וועה, איהר קאָנט ניט ריהרען מיט די פיס — לאָז ער געהן טאַפּען!..

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דערפריה זאָלט איהר ניט אויפשטעהן פון אייערע געלעגערס! און בכּדי מיר זאָלען זיין זיכער אַז מיר האָבען געמאַכט יד אַחת און אַז קיינער פון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר אַריין, לאָמיר זיך געבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כּף און איבערשלאָגען מיט אַ ציצה!

אַזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כּף און איבערגעשלאָגען מיט אַ ציצי, און זענען געגאַנגען יענעם אויף דער נאַכט פון חדר אַ היים לעבעדיג, פרעהליך, און געזונגען לידער ווי די גבורים, וואָס האָבען אַ מיטעל ווי אַזוי גובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

דאס דריידעל

דאס דריידעל.

א.

מעהר פון אלע מיינע חברים אין חדר און מעהר פון אלע יונגלעך פון דער גאנצער שטאדט און מעהר פון אלע מענשען אויף דער וועלט — האב איך ליעב געהאט מיין חבר בעני מאיר פאלקאוואים. דאס איז געוועזען א מין ליעבשאפט מיט א מאדנע צוגעבונדקייט מיט א מורא האבען אין איינעם. ליעב האב איך איהם געהאט דערפאר, וואס ער איז געוועזען שעהנער און קליגער און בריה'שער פון אלע יונגלעך און צו מיר איז ער געוועזען צוגעלאזט, געטריי, זיך איינגעשטעלט פאר מיר, געגעבען פעטש, געמאכט פזר מיט א „שלשלת”, דאס הייסט, געריסען פאר די אויערן אלע יונגלעך, וואס האבען מיך געוואלט זעטשעפען.

און מורא האב איך געהאט פאר איהם דערפאר, וואס ער איז א גרויסער און שלאגט זיך, און שלאגען האט ער געקאנט וועמען ער האט געוואלט און ווען ער האט געוואלט, מחמת בעני איז געוועזען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אלע יונגלעך אין חדר. דער פאטער זיינער, מאיר פאלקאוואי, חאטש ער איז געוועזען נישט מעהר ווי א פאלקאוואי שניידער, איז ער אבער געוועזען דערפאר א יוד א נגיד און האט געשפיעלט אין שטאדט א ראלע פון א שעהנעם בעל־הבית: געהאט א שעהנע שטוב און א שטאדט אין מזרח־וואנד (די דריטע פונ'ם ארון־קודש), פסח די בעסטע מצה־שמורה, סוכות דעם שעהנסטען אתרוג, שבת גענומען צו זיך איין אורח, א נדבה געגעבען די שעהנסטע, א גמילת חסד געטראגען אקעגען. די קינדער אבגעגעבען צו די בעסטע מלמדים — בקצור, מאיר פאלקאוואי האט זיך „געמענשעלט”, געוואלט ווערען א בעל־הבית צווישען אלע בעלי־בתים, זיך איינשרייבען צווישען חברה — נאר בלאטע! נישט אזוי גיך קויפט מען זיך איין ביי אונז אין מאזעפעווקע אין חברה אריין, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין מאזעפעווקע יענעמס יחוס, פון וואנען

ער שטאמט ארויס. א שניידער מעג זיך „מענשלען" צוואנציג יאהר בסדר, אויספיינען זיך אויפ'ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין מאזעפעווקע בלייבען שניידער. נישטא גאר, מיין איך אזא זייף אויף דער וועלט, וואס זאל קענען אבוואשען ביי אונז דעם דאזיגען פלעק. אך! וויפיעל מיינט איהר וואלט, א שטייגער, מאיר פאלקאוואי געלאזט זיך קאסטען, מע זאל איהם אויסמעקען דעם נאמען: פאלקאוואי? דאס אומגליק זיינס איז געוועזען, וואס א פאמיליע האט ער געטראגען נאך טויזענד מאל ערגער ווי דער נאמען. שטעלט זיך פאר, אז אין פאס איז ער געשטאנען פערשריבען: „קאניעוו-סקי מעשטשאנין, מאיר מאווישאוויטש טעלעצי".

א מערקווירדיגע זאך! מאיר'ס עלטער-עלטער-זיידע, זאל האבען דארטען א ליכטיגען גן־עדן, וואס איז מסתמא געוועזען אויך א שניידער, אז ס'איז געקומען צום אויסטראכטען זיך א פאמיליע, האט ער גאר נישט געקאנט געפינען קיין לייטישערן נאמען; נעהיי בי וואלט ער געהייסען, מע זאל איהם פערשרייבען: פינגערהוט, אונטערשלאק, קניפנאדעל, גרויס-לאטע, לאנגערסטאן — אפילו אויך נישט אזעלכע שעהנע נעמען, נאר גארנישט, זיי האבען חאטש א שייכות מיט שניידעריי, אבער טעלעצי! וואס איז איהם געפעלען געווארען א טעלעצי? וועט איהר זאגען, למאי ביק? ס'איז דען נישטא קיין מענשען, וואס טראגען דעם נאמען ביק? זאגט איך אבער וואס איהר ווילט, ביק און טעלעצי זענען טאקי פון איין יחוס, ס'איז אבער פארט נישט דאס, ביק איז פארט נישט טעלעצי... נאר מיר קעהרען זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

געוועזען איז בעני א פיין בחור'ל, א פעמפיקעוואטער, א ראבעטיניער, מיט געלע שטעכענדיגע האר, מיט ווייסע פעכקע בעקלעך, מיט שיטערע ציינדלעך און מיט מאדנע רויטע בולבעוואטע אויגעלעך ווי ביי פיש. די דאזיגע בולבעוואטע אויגעלעך האבען תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזריש און דערצו האט ער געהאט א פערריסען נעזל, אזוי, אז דאס גאנצע פנים'ל האט אויסגעזעהן ביי איהם ווי ביי א גרויסען עזות־פנים — און דאך איז מיר דאס דאזיגע פנים'ל דוקא געפעלען און מיר זענען געווארען מיט בענין חבר פון דער ערשטער שעה אן, וואס מיר האבען זיך דערקענט.

דאָס ערשטע קענטשאַפט אונזערס איז געשלאָסען געוואָרען אונטערן טיש זיצענדיג מיט'ן רבי'ן בײַם חומש. אַז די מאַמע האָט מיך געבראַכט צו ביהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבין, אַ יוד מיט געדיכטע ברעמען און מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אַלע תלמידים בײַם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאַכט קײן לאַנגע שהיות, אָבגעגעבען עקזאַמען האָט מען נישט בעדאַרפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, האָט מיר דער רבי אַ זאָג געטהון:

— קריך אַהינציצו אויף יענער באַנק צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין אַרויפגעקראָכען אויף דער באַנק, זיך אַרײַנגעחאַפּט צווישען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהײסען, אַ „צוגענומענער". קײן בעזונדערע שמועסען צווישען מײַן מאַמען מיט'ן רבי'ן האָט אויך נישט בעדאַרפט זײַן. ס'איז בײַ זײ געווען אײן אָבגערעדטע זאַך נאָך פון יום־טוב.

— געדענק־זשע זאָלסט זיך לערנען ווי סע געהער צו זײַן — זאָגט צו מיר די מאַמע שוין שטעהענדיג בײַ דער טהיר. און דרעהט אוים נאָך אַמאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמעס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיך צווישען בעל־הבתישע קינדער און לערן, און סע טהוט איהר וועה דאָס האַרץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שײדען.

איך בין זיך מודה, אַז מיר איז געווען אויפ'ן האַרצען אַ סך פרעהליכער ווי מײַן מאַמען; איך זיץ צווישען אַזוי פיעל נײַע חברים, קײן עין הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זײ, מיר בעטראַכטען זיך אײנס דאָס אַנדערע, נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן אַרבײַט. ער צעשאָקעלט זיך און שרײַט אוים אויף אַ קול מיט אַ נגון און מיר אַלע נאָך איהם, אײנער איבערן אַנדערן, אויף קולי קולות: והנחש און דער שלאַנג! היה איז געווען! ערום קליגער! מכל פון אַלע! חית חיות! השדה פונ'ם פעלד! אשר וואָס! עשה ער האָט געטהון!

יונגלעך, וואָס זיצען אַזוי נאָהנט אײנס מיט'ן אַנדערן, חאָטש זײ שאָקלען זיך און שרײַען, ווי איז דאָס מעגליך, זײ זאָלען נישט ווערען בעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער חאָטש? און ס'איז טאַקי אַזוי געווען.

בעני מאיר פּאָלקאָוואָים, וואָס איז געזעסען מיט מיר אין־אײנעם שטאַרק צונויפגעקוועטשט, פּרובט מיך פריהער מיט אַ קנײַפּ פאַר דער

פוס און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאך דעם צעשא-קעלט ער זיך שטארק און זינגט גלייך מיט'ן רבי'ן און מיט אונז אלע אויף א קול דעם חומש און ווארפט אריין זיינע אייגענע ווערטער, בזה הלשון:

— והאדם און דער מענש! ידע האט בעוואוסט! נא דיר אוועקעט די דאזיגע קנעפלעך! חוה חוה! אשתו זיין ווייב! גיב מיר א באקסער, וועל דיר געבען א ציה פון מיין פאפיראס!

און איך פיהל עמיצענס ווארעם הענדטעל אין מיין האנד און איך טאפ אן עטליכע קליינע, גלאטע, גלימשיגע הויזען-קנעפלעך. איך בין זיך מודה, אז נישט איך דארף קנעפלעך, נישט איך האב באקסערן, נישט איך רויכער פאפיראסען. נאר מיר איז געפעלען דער דאזיגער איינפאל און איך ענטפער איהם מיט'ן זעלבען נגון וואס ער און שאקעל זיך גלייך מיט אלע:

— ותהר און זי איז טראגעדיג געווארען! ווער האט דיר געזאגט! ותלד און זי האט געוואונען! אז איך האב ביי זיך באקסערן.

און אזוי האבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאנצע צייט, ביז דער רבי האט א פנים אנגעשמעקט, אז חאטש איך שאקעל זיך גאנץ געשמאק, נאר דער קאפ איז מיר נישט ביי'ם חומש, האט ער מיך פלוצים געגעבען א חאפ אויף דער ווענטקע, צום עקזאמען הייסט דאס:

— זאג נאר דו! הער נאר, ווי אזוי הייסט דו דארטען, דו מוזט אודאי וויסען וועמענס זוהן איז געוועזען קין און ווי אזוי האט געהייסען קין'ס ברודער?

די דאזיגע קלאץ-קשיא האט מיר אויסגעוויזען אזוי ווילד, גלייך ווי מע װאלט מיך א שטייגער פלוצים א פרעג געטהון: ווען איז אויפ'ן הימעל א יריד, אדער ווי אזוי מאכט מען פון שנעע גאמעלקעס, און זיי זאלען נישט צעגעהן, אז בסך הכל איז מיר גאר דער קאפ געווען ערגיץ, ווייס איך וואו, אונטען ביי די קנעפלעך.

— וואס קוקסט דו אויף מיר אזוי? — פרעגט מיך דער רבי — דו הערסט נישט, וואס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאלסט מיר זאגען אויף א ווײלע, ווי אזוי האט געהייסען אדם הראשון קין'ס פאטער און וואס האט זיך אנגעקעהרט מיט קין'ן זיין ברודער הבל, וואס חוה האט זיי געהאט?

איך זעה אלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאר געלעכטער און פערשטעה נישט, וואס לאכט מען דא?

— זאָג, נאַרעלע, אַז דו ווייסט נישט, וואָרום מיר האָבען דאָס נאָך נישט געלערנט — שעפּטשעט מיר בעני אויפ'ן אויער און שטורכעט מיך מיט'ן עלענבויגען, און איך פאָלג איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט, ווי אַ פּאַפּוגאַי, און אין חדר ווערט אַ געלעכטער ביז'ן הימעל.

— וואָס לאַכען זיי? — טראַכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ'ן רבי'ן, ווי זיי קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפּלעך פון איין האַנד אין דער אַנדערער, דאָרט איז פּונקט אַ האַלב טוץ.

— אַ נו, ווייז נאָר בחור'ל אָקאָרשט די הענדטעלעך דיינע! וואָס טהוסט דו דאָרטען מיט זיי? מאַכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אָן צו מיר אונטערן טיש...

. . . .

איהר זענט דאָך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאָך שוין מסתמא אַליין, וואָס פאַר אַ מין פּסק איך האָב געכאַפּט פון מיין רבי'ן אויפ'ן ערשטען אַרויספאָהר מיט די קנעפּלעך!

ג׳

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בענין זענען מיר גיך געוואָרען גוטע ברידער, אָבער וואָס גוטע ברידער הייסט, נפש אַחת, גאָר ווי אַנדערע צוויי. אָט, ווי אַזוי די מעשה האָט זיך געטראָפען.

געקומען אויפ'ן אַנדערן טאָג אין חדר אַריין, מיט'ן חומש אין איין האַנד און מיט'ן אָנבייסען אין דער אַנדערער האַנד — האָב איך געטראָפען חברה שטאַרק האָפערדיג, פרעהליך, דאָס וואָס ווערט אָנגערופען בגלופין. וואָס איז די מעשה? אַ גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אַוועקגעגאַנגען ערגיץ אויף אַ ברית, אין-איינעם מיט דער רביצין, דאָס הייסט, חלילה, נישט אין-איינעם, אַ רבי געהט קיין מאָל נישט אין-איינעם מיט אַ רביצין, פריהער געהט דער רבי און נאָך-דעם אונטען געהט נאָך די רביצין.

— אַ לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט אַ בלויער נאָז, יהושע העשיל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפּעל בונעם,

אַ יונגעל מיט אַ צעריסענעם אַרבעל און סע זעהט זיך אַרוים דער שפּיץ פונ'ם שוואַרצען עלענבויגען.

— צו פערטיל פונט באָקסערן.

— לאָז זיין צו פערטיל פונט באָקסערן. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האָרבען?

— איך זאָג, אַז מעהר ווי פינף־און־צוואַנציג וועט ער נישט אויס־האַלטען.

— און איך זאָג — זעכס און דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה נעמט איהם!

אָט אַזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע העשיל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט אַמאָל האָבען מיך אַ נעם געטהון, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַניעדערגעלעגט אויף דער באַנק און דוקא מיט'ן פּנים אַרויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען — און נאָך איינער האָט אָנגעשטעלט אַקוראַט אַקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אַ פּנים ער איז געוועזן אַ ליוואַק, אַ געלינקטער!) די צוויי פינגער האָט ער צונויפגעלעגט ווי אַ בייגעלע, איין אויגעל אַ ביסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב געעפענט און גענומען מיר שנעלען אין נאָז אַריין, אָבער ווי אַזוי מיינט איהר שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט'ן טאַטען פון יענער וועלט. רוצחים! קוילער! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהון? וועמען האָט זי געשטערט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? אַ נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע העשיל — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאָר פּלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, אַז סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט אַ מענשען, גזלנים פאַלען אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד אַרונטער, שאַרפען אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי, און סאַמע דעמאָלט ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אַ סטאַנאָוואָי מיט אַ גלאָק — די גזלנים צעלויפען זיך און יענער ווערט נצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָך דעם גומל.

מיט מיר און מיט מײַן נאָז איז אויך אַזוי געוועזען. איך געדענק נישט אַקוראַט, צי בײַם פינפטען, צי בײַ'ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טהיר און ס'איז אַרײַנגעקומען בעני מאיר פאָלקאָיואָ'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָבגעלאָזט פרײַ, געבליבען שטעהן ווי די סטאָטקעס, און בעני האָט זיי גענומען אײַנציגוויַיז צו דער אַרבייט: ער האָט זיי אָנגענומען איטליבען בעזונדער בײַ די אויערן, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערבײַ מיט אַ נגון פְּזִ...ר! אָדער שלשל...ת!!! און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט'ן אייגענעם נוסח:

— נו? היינט וועסט דו שוין וויסען, וואָס הייסט זאַטשעפּען איין אַלמנה'ס אַ יונגעל?

פון דעמאָלט אָן האָבען שוין „חברה" מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מײַן נאָז; זיי האָבען מורא געהאַט זיך אָנהויבען מיט איין אַלמנה'ס אַ יונגעל, וואָס בעני מאיר פאָלקאָוואָ'ס איז זײַן חבר, זײַן אויסלייזער, זײַן בעשיצער.

ד.

„דער אַלמנה'ס יונגעל" — קיין אַנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט אין חדר. וואָס עפּיס „דער אַלמנה'ס יונגעל"? מחמת מײַן מאַמע איז געוועזען אַ יודענע איין אַלמנה, זיך דורך־געשלאָגען אַליין מיט איהר אייגענער האָרעוואַניע, געהאַלטען אַ באַקאַלייענע קלייט, וואָס מעהר פון אַלסדינג איז דאָרטען געוועזען, ווערלינג איך געדענק, קרייד און באָקסערן — די צוויי מינים, וואָס האָבען אַ שאַרפען אָבגאַנג בײַ אונז אין מאַזעפּעווקע: קרייד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באָקסערן איז אַ נאַשערײַ, וואָס איז אַ זיס, אַ עס געהט אַ סך אויף דער וואָג, אַ עס קאָסט וואָלוועל. חדר־יונגלעך ברענגען אויס דערויף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנבײַסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער בײַ אונז ציהען דערפון שעהן פרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אַז עס טראָגט איהר קוים קוים אויף קלייט־געלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּיס גראָד שכר־למוד? וואו זענען די איבריגע זאַכען, וואָס אַ מענש בעדאַרף האָבען: למשל עסען, אַ קלייד, אַ שוך וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אין'ם שכר־למוד: „אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט — זאָגט זי — און האָט צוגענו-

מען בײַ מיר מײַן מאַן, אַזאַ מאַן, און מיך געלאָזט אײן אַלמנה, אַ יונגענד, אײנע אַלײן, װײַל איך חאָטש, אַז מײַן זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען”. װאָס זאָגט איהר אױף דעם משל? איהר מײנט אפשר, אַז זי איז נישט געגאַנגען אַלע מאָל אין חדר אַרײַן געװאָהר װערען װי אַזױ איך לערן? פון דאַװ=נען שמועסט מען נישט, אַז זי האָט אַכטונג געגעבען אױף מיר, איך זאָל דאַװנען אַלע טאָג. זי האָט מיר נאָר געװאָלט אײַנרעדען, איך זאָל זײַן חאָטש האַלב װי מײַן טאַטע, עליו השלום, איז געװען. און אַלע מאָל, װען זי האָט זיך גוט צוגעקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אַז איך בין אין=גאַנצען „ער”, מיר צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען בײַ איהר די אױגען געװען װי בענעצט. און מאָדנע פערזאָרגט איז געװען דאָס פּנים איהרם, בעצױגען מיט אַ שװאַרצען טרױער.

לאָז ער מיר מוחל זײַן, דער טאַטע מײַנער, אױף יענער װעלט, איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, װאָס איז ער געװען פאַר אַ מענש, װאָס, װעדליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַװנען? שױן זשע האָט איהם קײן מאָל נישט געצױגען װי מיך אין דרױסען אַרױס זומער אין דער פריה בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזױ שטאַרק, הױבט ערשט אָן אַרױסטרעטען אױפ'ן גרױסען הימעל, שפּאַציערט מיט אַ גרױס אײַלעניש װי אַ פײַערדיגער מלאך אין אַ פײַעריגער קאַרעטע מיט פײַעריגע פערד, װאָס איז אונמעגליך צו קוקען זײ אין זײערע שטאַרק לױטערע, ברענענדיגע, גין=גאָלדענע פּנים'=ער? װאָס פאַר אַ טעם פרעג איך אײַך, האָט אין אַזאַ געטליכען פריה=מאָרגען דאָס װאָכעדיגע דאַװנען? װאָס פאַר אַ טעם האָט נאָך=דעם דאָס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען װיסטען חדר, בשעת די גין=גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנגעגליהט די ערד װי אײן אַײזערנע סקאָװרעדע? דעמאָלס ציהט דאָס אײַך גאָר אַהין אַראָב באַרג צום טײַך, צו יענעם שעהנעם טײַך, װאָס איז בעדעקט פון אױבען מיט גרינעם, און אַ מאָדנער ריח, אַ ריח פון שװיץ=באָד לאָזט זיך הערען פון דער װײַטען, דעמאָלס גלוסט זיך אײַך אױסטהון אױף דער גיך און אַרײַנשפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעװאַרעמטען װאַסער, װאָס אונטען בײַ'ם דנאָ איז דאָס קיהל=לעך און מאָדנע גליטשיג און װײך=בלאָטיג, און פערשידענע בעשעפעני=שען, װאָס װידמענען זיך אין די אָבגרונטען פונ'ם טײַך, האַלב פישלעך האַלב זשאַבקעלעך, שװעבען, שװעבען אָהן אַ שעור פאַר די אױגען און מאָדנע פליגען, קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס גליטשען זיך, שליטלען זיך איבערן װאַסער פון אױבען; דעמאָלס גלוסט זיך אײַך אַריבערשװימען

אויף יענער זייט, אהין וואו די ברייטע, קיילעכיגע, גרינע בלעטער וואַקסען און סע שעמערירט פון זיי אַרויס ווייסע און געלע צוויקלעך, און סע קוקט אויף אייך אַ גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע, פרישע צווייגען, און איהר טהוט זיך אַ לאָז און פאַלט אַריין מיט די הענד אין בלאָטע און פאַליאַסקעט-פאַליאַסקעט מיט די פיס פון יענער זייט, מען זאָל מיינען, אַז איהר שווימט. וואָס פאַר אַ טעם, פרעגט איהר, אייך נאָך אַמאָל האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער אין חדר זומער פאַר נאַכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל-קוגעל לאָזט זיך אַראָב פון יענער זייט שטאָדט אויף דער ערד, צינדט אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלייכט אויף דעם רויטען שינ-דעל-דאַך פון דער באָד און, להבדיל, די גרויסע אַלטע פענסטער פון דער גרויסער קאַלטער שוהל, און פון דערטען פון אונטערן שטאָדט געהט די טשערעדע, ציגען לויפען, שעפּעלעך מעקען, דער שטויב וואַכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאַבעס קוואַקען, זשאַבעס גרעגערן, סע רעשט, סע גריצט — אַ טאַרעראַם, אַ יריד, אַ האַרמידער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? ווער איז קריכט אין קאָפּ אַריין איצטער לערנען? געהט-זשע רעדט אָבער מיט מיין מאַמען, — וועט זי אייך זאָגען, אַז ער, עליו השלום, האָט נישט אַזוי געטהון, ער, עליו השלום, איז געווען גאָר איין אַנדער מענש. וואָס פאַר אַ מענש איז ער געווען, זאָל ער מיר מוחל זיין, ווייס איך נישט; איך ווייס נאָר, אַז מיר דערקוטשעט די מאַמע זעהר שטאַרק, דערמאָהנט מיר אַלע מאָל, אַז איך האָב געהאַט אַ טאַטען און וואַרפט מיר אויס צעהן מאָל אַ טאָג דאָס שכר-למוד, וואָס זי צאָהלט פאַר מיר, און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען, זאָגט זי: גוט לערנען און וועלען דאַוונען.

ה.

מען קאָן נישט זאָגען, אַז „דער אַלמנה'ס יונגעל" האָט זיך שלעכט געלערנט, ער איז נישט אָבגעשטאַנען פון זיינע איבריגע חברים אויף קיין האָר, נאָר וועלען דאַוונען — דאָס בין איך אייך נישט ערב. אַלע קינדער האָבען איין נשמה און אַ קונדס איז ער געווען גלייך מיט אַלעמען: גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאָצעריי, גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיף-טהון. און מ'שטיינס-געזאָגט, דאָס שטיפעריי פון יודישע קינדער: אָנטהון דעם קהל'שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטריימעל פון דער רביצינס

וויבעט, וואס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאזען איהם איבער דער שטאדט; אנהענגען דער קאץ א פאפירענע שלאנג אויפ'ן ווידעל, זי זאל לויפען משוגענער ווייז און ברעכען טעפ אויף וואס די וועלט שטעהט; אויפהענגען א שלאס אויף דער ווייבערשער שול פריי־טאג צו נאכטס פון דרויסען, מע זאל נאך דעם די ווייבער דארפען ראטעווען פון חלשות; צושלאגען דעם רבינ'ס פאנטאפעל צו דער ערד מיט טשוועקעס, אדער צו־חתמנען איהם מיט טריפוואקס די בארד צום טיש בשעת ער שלאפט, און לאז ער פרובען אויפשטעהן, נאר — אוי! וויפיעל שמיץ קאסט דאס אונז נאך דעם, אז מע דערגעהט זיך ווער דאס האט געטהון! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז יעדע זאך מוז האבען אויף זיך איין עלטערן, איין אויבערהאר, וואס ער איז דער קאפ, דער פיהרער, דער וועג־ווייזער.

אונזער קאפ, אונזער פיהרער, אונזער וועג־ווייזער איז געוועזען בעני מאיר פאלקאוואי'ס. פון איהם האבען זיך אלע זאכען אנגעהויבען און צו אונזערע קעפ האט זיך דאס תמיד אויסגעלאזט. בעני, דער פעמפעקעוואטער רויטער בעני מיט די בולבעוואטע רויטע אויגען איז תמיד פון אלע אומגלי־קען ארויס טרוקען ווי פעפער, ריין ווי א טרעהר און גאט די נשמה שולדיג ווי א טייבעלע. וואו ערגיץ א שעהנע תנועה, א מין העויה'לע, א שפיצעל, א אבשניצעל, האבען מיר דאס געגאשט פון בענין; ווער האט אונז אויסגע־לערנט בגנבה רויכערן א פאפיראס, ארויסלאזען דעם רויך פון ביידע נאזלעכער? בעני. ווער האט אונז ארויסגעפיהרט זיך גליטשען ווינטער מיט אלע שקצים'לעך אויפ'ן אייז? בעני. ווער האט אונז אויסגעלערנט שפיעלען אין קנעפלעך, אין קניפלעך, אין מ"ם שי"ן ה"א, אין „אום צי גראד" און פערשפיעלען די אנבייסענס מיט די מיטאגס? בעני. אויף שפיעלען איז בעני געוועזען איין מזיק, דאס הייסט: ער האט אונז אלעמען געמזיקט, אבגעוואונען ביי אונז וואו מיר האבען געהאט א גראשען, און געקומען צו עפים — אבגעווישט די ליפען, שא, נישטא בעני! דאס שפיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאכען אין דער וועלט און פאר'ן שפיעלען האבען מיר אלע מאל געהאפט פונ'ם רבין דעם גרעסטען פסק; ער האט געזאגט, אז ער מוז דאס אויסקארעניען, ארויסרייסען ביי אונז מיט'ןווארצעל.

— שפיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט'ן מלאך המות וועט איהר זיך ביי מיר שפיעלען! — אזוי פלעגט זאגען דער רבי און אויסטרייסלען

אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט געפֿונען און אײַנטהיילען אונז שמיץ פֿון דער ברייטער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען בײַ אונז אַזעלכע. וואָס מע האָט געמעגט שפּיעלען. וואָס זאָג איך מע האָט געמעגט? ס'איז געווען אַ מצוה צו שפּיעלען.

די וואָך איז געווען — די וואָך פֿון חנוכה, און געשפּיעלט האָבען מיר „אין דרייַדעל".

ו.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָרטען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטיל־מערטיל, סטאָס, וכדומה, שטעקט אוּדאי מעהר שכל ווי אין אונזער אַמאָליגען דרייַדעל, נאָר דאָרט, וואו מע שפּיעלט אויף געלד, איז קיין חלוק נישט. איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען ווי צוויי שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד, און אַז איך האָב זיך געפֿרעגט, וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע צי חסר דעה? האָבען זיי מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם וועג, וואָרום זיי שפּיעלען אויף געלד — ווער פֿון זיי וועט זיך גיכער איינמידען... די שפּיעל פֿונ'ם דרייַדעל איז אַ הייסע, אַ מורא'דיגע שפּיעל, זי קאָן אַריינטרייבען אייך אין אֶלף השׁשי אַריין איהר זאָלט פֿערשפּיעלען די נשמה. און נישט אַזוי דאָס געלד, ווי דער פֿערדראָס: למאי געווינט יענער? למאי פֿאַלט בײַ יענעם דאָס דרייַדעל אויף דער גימל, און בײַ אייך אויף דער נון, אויף דער ה"א אָדער אויף דער שין? און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, וואָס בעדייטען די פֿיער אותיות פֿונ'ם דרייַדעל: נ' מאַכט נײַן, ה' מאַכט האַלב, ש' מאַכט שלעכט און ג' מאַכט גוט. דאָס דרייַדעל איז אַ מין לאָטעריי, וועמען די הצלחה שפּיעלט, דער געווינט. אָט נעמט למשל בעני מאיר פֿאָלקאָוואָים, וויפּיעל מאָל ער זאָל נישט לאָזען דאָס דרייַדעל, מוז דאָס פֿאַלען בײַ איהם אויף דער גימל.

— ס'איז דיר איין אַנטיק מיט דעם בענין! — זאָגען אַלע יונגלעך און שטעלען אַלע מאָל פֿריש געלד און בעני „ענטפֿערט" אַלעמען, וואָרום וואָס הערט ער דאָס! „אַ נגיד'ס אַ יונגעל"!

— גימל! ווידער גימל! איין אַנטיק מיט איהם! שרייַען אויס אַלע מיט אַמאָל און מע נעמט זיך צו די בייטעלעך און מע שטעלט פֿריש

געלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, לאזט דאס דריידעל „קאזערעס", מיט'ן קעפעלע ארויף, דאס דריידעל דרעהט זיך, קאטשעט זיך אהין און אהער ווי א שכור און פאלט אנידער.

— גימל! זאגט בעני.

— גימל! גימל! ווייטער גימל! חדושים מיט איהם! שרייט אוים חברה און קראצען זיך און נעמען זיך ווידער צו די בייטעלעך.

די שפיעל ווערט וואס ווייטער פייעריגער, די שפיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופען זיך אלע צום טיש, קריעגען זיך, דערלאנגען איינס דאס אנדערע אין זייט אריין, זענען זיך מכבד מיט מאדנע ווערטער: „דו, סמארק איינער! דו, פאנפאטש! שווארצער קאטער! צעקנייטשטע יארמעלקע; צעשפאלטענע קאפאטקע!" וכדומה אזעלכע קאמפלימענטען, בעמערקען גאר נישט, אז ביי דער זייט שטעהט דער רבי אנגעטהון אין ווארעמען טיזליק מיט'ן וואטענעם מיצעל אויף דער יארמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האנד; דאס קלויבט ער זיך געהן אין קלויזעל אריין דאווענען, נאר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האט ער זיך אבגעשטעלט אויף א ווייל א קוק טהון פון דער ווייטען, ווי מיר שפיעלען אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי, ס'איז חנוכה, זענען מיר פריי אבט טאג בסדר און קאנען שפיעלען אין דריידעל וויפיעל מיר ווילען, אבי נישט שלאגען זיך, נישט רייסען זיך ביי די נעזער. אויך די רביצין האט געחאפט דאס קליינע, קראנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פארשטופט דאס מוילכעל מיט דער ברוסט, ס'זאל נישט שרייען, האט זיך אוועקגעשטעלט אונטערן רבינ'ס פלייצעס און קוקט־קוקט ווי די יונגלעך שטעלען געלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, בעני ברענט, בעני פלאמט, בעני פלאקערט, בעני לאזט דאס דריידעל, און דאס דריידעל דרעהט זיך, קאטשעט זיך און פאלט אנידער.

— ווידער אמאל גימל! א טרעיאטער מיט דעם בענין!

און בעני האט אונז אזוי לאנג בעוויזען זיין בריהשאפט מיט זיינע גרויסע קונצען ביז ער האט אונז מחילה אויסגערייניגט אלעמען די בייטעלעך, צוגענומען וואו ס'איז געוועזן ערגיץ א פרוטה, אריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט, „נו, ווער וויל נאך?"... און מיר זענען זיך צעגאנגען אהיים, אוועקגעטראגען מיט זיך א וועהטאג אין הארצען און א בזיון פאר זיך אליין און נאך געמוזט אין דער היים אויסטראכטען „ליגענס", דער אזא ליגען און דער אזא ליגען. איינער האט זיך מודה געווען, אז ער האט דאס גאנצע חנוכה־געלד פערנאשט, אויסגעגעבען אויף

באָקסעֶרן! דעֶר אַנדעֶרעֶר האָט אויסגעֶטראַכט אַ פּזמון, אַז מעֶ האָט דאָס ביי איהם אַרויסגעֶגנבה'ט פון קעֶשעֶנעֶ נאָך ביי נאַכט, און דעֶר דריטעֶר איז געֶקומעֶן אַהיים מיט אַ געֶוויין. וואָס איז? וואָס וויינסט דו? — סטייטש, עֶר האָט זיך געֶקויפט פאַר'ן חנוכה-געֶלד אַ מעֶסעֶרל! — וואָס זשעֶ איז דעֶר געֶוויין? — סטייטש, עֶר האָט דאָס געֶהעֶנדיג פעֶרלוירעֶן!

אויך איך האָב אויסגעֶטאָקט אַ גרויסעֶן ליגעֶן, דעֶרצעֶהלט דעֶר מאַמעֶן אַ גאַנצעֶ מעשה פון טויזעֶנד-איין-נאַכט און אויסגעֶבעֶטעֶן ביי איהר נאָך אַמאָל חנוכה געֶלד אַ האַרטעֶן זעֶכסעֶר מיט צוויי צווייעֶרס, אַוועֶקגעֶטראָגעֶן זיי צו בעֶנין און אָבגעֶטרייסעֶלט זיך אין פינף מינוט און אויסגעֶטראַכט דעֶר מאַמעֶן אַ נייעֶם ליגעֶן; בקצור קעֶפ האָבעֶן געֶטראַכט, מוחות האָבעֶן געֶאַרבייט און ליגעֶנס, ליגעֶנס זעֶנעֶן געֶפלויגעֶן אַזוי ווי האָלץ, און דאָס גאַנצעֶ חנוכה-געֶלד אונזעֶרס איז אַוועֶק מיט'ן דרייִדעֶל, אַוועֶק צו בעֶנין אין קעֶשעֶנעֶ אַריין, און פעֶרפאַלעֶן לעולם ועד!

נאָר איינעֶר פון אונז האָט זיך אַזוי אַריינגעֶלאָזט אין'ם דרייִדעֶל, אַז עֶר האָט זיך נישט בעֶנוגעֶנט מיט'ן חנוכה געֶלד אַליין און האָט נישט אויפגעֶהעֶרט צו שפּיעֶלעֶן און שפּיעֶלעֶן מיט בעֶנין אין דרייִדעֶל כמעט אַלעֶ טאָג ביז'ן לעֶצטעֶן טאָג פון חנוכה.

און דעֶר דאָזיגעֶר איינעֶר בין געֶוועֶן טאַקי, מחילה, איך אַליין, „דעֶר אַלמנה'ס יונגעֶל".

ז.

וואו האָט געֶנומעֶן „דעֶר אַלמנה'ס יונגעֶל" געֶלד אויף צו שפּיעֶלעֶן — דאָס זאָלט איהר גאָר נישט פרעֶגעֶן. די גרויסעֶ שפּיעֶלעֶרס פון דעֶר וועֶלט, די וואָס האָבעֶן געֶפרובט געֶווינעֶן און פעֶרשפּיעֶלעֶן גאַנצעֶ פעֶרמעֶגעֶנס און מאַיאָנטקעֶס — די ווייסעֶן, די פעֶרשטעֶהעֶן!... אוי ווהע, די שעה זאָל גאָר נישט זיין, אַז דעֶר יצר-הרע פון דעֶר שפּיעֶל קומט אָן, איז גאָר נישטאָ קיין שווערעֶ זאַך אויף דעֶר וועֶלט. עֶר ברעֶכט דורך מויערן, אייזערנעֶ וועֶנט, עֶר טהוט מעשים אשר לא יעשו — אַ וועֶרטעֶל אויסצורעֶדעֶן: דעֶר יצר הרע פון שפּיעֶלעֶן!

ראשית חכמה האָב איך זיך געֶנומעֶן מאַכעֶן געֶלד פון שוה כסף, דאָס הייסט, עֶס זאָל איך צו קיין חרפה נישט זיין, פעֶרקויפעֶן אַלסדינג וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ'ן אַנדעֶרן, פריהעֶר דאָס מעֶסעֶרל, נאָך דעֶם

דאָס בײטעלע, נאָך דעם די קנעפּלעך אַלע, און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פלעגט זיך עפענען און פערמאַכען, און עטליכע רעדלעך פון איין אַלטען זייגער, גוטע, מעשענע, אַז מע רײַבט זיי אָ׳ים גלאַנצען זיי מיט סכנות נפשות, — אַלסדינג אַוועקגעגעבען בחצי חנם, געשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט און געלאָפען אַלע מאָל מיט פריש געלד צו בעניִן אַהײם און פערשפּיעלט איהם ביז׳ן לעצטען גראָשען, אַוועקגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט אַ האַרץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפגעטראָגען, נישט אויף בעניִן! חלילה! וואָס האָב איך צו בעניִן? וואָס איז בעני שולדיג, אַז סע געהט איהם אין דער שפּיעל? ס׳זאָל ביי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דרײדעל אויף דער גימל, וואָלט איך געוואונען, עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער, אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אַזוי זאָגט בעני און איז נעבאַך זעהר גערעכט... ניין, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף מיר אַליין, למאי איך האָב צעטרענצעלט אַזוי פיעל געלד, דער מאַמעס פערהאָרעוועטע געלד, און צעפלאָבטען אַלע מיינע זאַכען, געבליבען, ווי מע זאָגט, נאַקעט ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט! אַפילו דאָס סדור׳ל אויך פערקויפט. אוי דאָס סדור׳ל! דאָס סדור׳ל!... דערמאָהן איך מיך אין׳ם קליינעם סדור׳ל, פערקלעמט מיך ביים האַרצען און דאָס פנים ברענט מיר פאַר בזיון! דאָס איז געווען אַ צאַצקע נישט קיין סדור׳ל! ביי פתחיה דעם פאַקענטרעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום טאַטענס יאָהר-צייט. און אַ סדור׳ל איז דאָס געוועזען, — צווישען סדורים׳לעך אַ סדור׳ל! אַ „כל-בוניקעל״, אַן אמת׳דיג כל-בוניקעל! אַ גראָבס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל-מילך, וואָס אַ מויל קען רעדען: שיר השירים און פרק, און ברכי נפשי, און די הגדה, און אַלע תפלות און אַלע דינים ומנהגים פון אַ גאַנץ יאָהר, און אַ תהלים׳ל צום סוף! היינט די טעוועלעך מיט די גאָלדענע אותיות! דער שניט! דאָס רוקענדעל! אַ יצר הרע, זאָג איך אייך, אַ שטן נישט קיין סדור׳ל! אַלע מאָל, ווען פתחיה מיט די בולמעס און מיט די שטאַרק אונטערגעשאָרענע וואָנסעס, וואָס דאָס מאַכט דאָס פערזאָרגטע פנים זיינס שמייכלענדיג, אַלע מאָל, ווען דער פתחיה האָט זיך צעלעגט מיט זיין קראָם אין בית המדרש ביי דער טהיר, האָב איך קיין אויג נישט אַראָבגעלאָזט פון דעם כל-בוניקעל.

— וואָס ווערסט דו זאָגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פתחיה, גלייך ווי ער ווייסט נישט, אַז איך האָב געוואָרפען איין אויג אויפ׳ן „כל בוניקעל״. שוין אַמאָל זיעבעצעהן איבערגעטאַפּט מיט די הענד

און איבערגעפרעגט וואָס סע קאָסט.

— נאָר נישט, זאָג איך, גלאָט אַזוי... און געה אַוועק פון איהם איך זאָל נישט זעהן פאר זיך דעם יצר הרע.

— אוי, מאַמע! זאָלסט זעהן איז ביי פּתחיה'ן פערהאַן אַ כל־בוניקעל!

— וואָס פאר אַ כל־בוניקעל — פרעגט מיך די מאַמע.

— אַ סדור'ל אַזעלכעס! ווען איך האָב אַזאַ סדור'ל וואָלט איך — איך ווייס אַליין נישט וואָס!

— האָסט דען נישט קיין סדור? און וואו איז דעם טאַטע'נס סדור?

— וואָס גלייבסט דו, מאַמע? יענץ איז אַ סדור, און דאָס איז אַ כל־בוניקעל?

— אַ כל־בוניקעל — זאָגט די מאַמע — אין אַ כל־בוניקעל איז דען פאַרהאַן מעהר צו דאַוונען, צי סע דאַווענט זיך געשמאַקער?

געהט גיט צו פערשטעהן אַ מאַמען, וואָס הייסט אַ כל־בוניקעל, איין אמת'דיג כל־בוניקעל, מיט רויטע טאַוועלעך, מיט אַ בלויען שניט און מיט אַ גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איין מאָל אין אַ פאַר־נאַכט, און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש, מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כל־בוניקעל אַזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטענס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פועל'ן ווי מע זאָגט, דאָס טעלערל פונ'ם הימעל און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס האַרץ פאר פרייד.

געקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאַק נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ יוד נישט קיין האַפּענדיגער; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן ידיד. זיינס וועט פון איהם נישט אַוועק. איידער ער בינדט אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראָם, געדויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער, גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאַרטען — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז זאָרט ביי אייך פאר אַ כל־בוניקעל?

פתחיה האָט צײַט, דער טײַך ברענט נישט. פּאַװאָלינקע, נישט גע־האַפּט בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט אויס די גאַנצע קראָם זײַנע: חומשים און קלײנע חומש׳לעך, מאַנסבילשע סדורים, און װײַבערשע קרבן־מנחה׳ס, תהלים׳ס און תהלימלעך, חק לישראל און תקינים׳לעך, מחזורים, סליחות און תחינות אָהן אַ שעור! און ספּורי מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און װידער אַמאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס װעט זיך קײן מאָל בײַ איהם נישט אויסגעמען, אַ קװאַל, אַ ברונען! קוים אַמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קלײנװאַרג און בתוכם האָט אַ שײן געטהון דאָס כל־בוניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע — אַזאַ קלײניטשקע?

— דאָס קלײניטשקע — זאָגט פתחיה — קאָסט טײַערער פון אַ גרויסעטשקע.

— װאָס קאָסט בײַ אײַך, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קלײנע װעװוריקעל?

אויף אַ סדור זאָגט איהר װעװוריקעל? — מאַכט צו איהר פתחיה און נעמט בײַ איהר פּאַװאָלינקע דאָס כל־בוניקעל פון די הענד און מיר רײַסט זיך אָב אין האַרצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, װאָס קאָסט דאָס? — בעט בײַ איהם די מאַמע, נאָר פתחיה האָט זיך צײַט און ענטפערט מיט אַ נגון:

— דאָס סדור׳ל װאָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס׳איז נישט פאַר אײַער בײַטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בײזע, װיסטע חלומות און הײסט זיך זאָגען אַ מקח.

פתחיה זאָגט אַ מקח און די מאַמע ענטפערט איהם נישט, זי דרעהט זיך אויס מיט׳ן פּנים צו דער טהיר, נעמט מיך פאַר אַ האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט װאָס צו טהון, דו װײסט דען נישט, אַז רב פתחיה זענען אַ יוד אַ יקרן?

מיט אַ ביטער האַרץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טהיר מיט אַ שטיקעל האָפנונג, טאָמער װעט גאָט רחמנות האָבען און פתחיה װעט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פתחיה איז נישט אַזאַ יוד. ער װײסט, אַז מיר װעלען זיך אַלײן אומקעהרען, והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען װי אַ „מענש״. פתחיה ריהרט

זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלע אין די ווייסע בולמעס גלאַנצען, און מיר געהען אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך אַמאָל צוריק.

— אַ פּאַהאַנער יוד אַט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָך דעם די מאַמע — מכּות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם געקויפט אַ סדור'ל! היינט קאָסט דאָס טאַקי יקרות, איין עבירה כ'לעבען, דאָס געלד וואָלט צו גוטין געקומען אויף שכר־למוד! נאַר גאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאַרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהון, טהו זשע מיר צוליעב מיין זוהן דו אויך, און זאָג מיר צו, אַז דו וועסט חאָטש דאַווענען געטריי אַלע טאָג.

צי איך האָב טאַקי אַזוי געטריי געדאַוועגט ווי איך האָב צוגעזאָגט, צי ניין, דאָס וועל איך אייך נישט זאָגען, נאָר דאָס כל־בוניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קענט פערשטעהן, אַז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סדור'ל, ווי דאָס שוואַרץ־אַפּעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָבגעהיט — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אַליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָגען צו משה דעם סטאָליאַרס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפען דערויף איין אויג — און נאָך געדאַרפט בעטען איהם, אויסשלאָגען אַ קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומזיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סדור'ל! אוי דאָס סדור'ל! דאָס סדור'ל, און דערמאָהן איך זיך אין דעם קליינעם סדור'ל, פערקלעמט מיך ביים האַרצען און דאָס פּנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? צוליעב בעניִן, בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפּיקעס? נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אַז סע געהט איהם אַזוי אין דער שפּיעל!

— דערויף איז דאָס אַ דריידעל, רעדט מיר אוים בעני דאָס האַרץ און לעגט אַריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס — ס'זאָל דיר אַזוי געהן ווי סע געהט מיר, וואָלסט דו געוואונען! עס געהט אָבער מיר, געווין איך.

און בענים בעקלעך פלאַמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכטיג און וואַרעם. און אַ זילבערן חנוכה־לעמפּעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שעהנעם שמש און מיט אַלדעם גוטס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע נאָר וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט היינט ביי אונז לאַטקעס — זאָגט מיר בעני אָן אַ בשורה אויף דער טהיר שוין און מיר קלעמט דאָס האַרץ פאַר הנאה און איך לויף מיט׳ן צעריסען טגלעפּ׳ל אהיים און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד און אָנגעדראָלען, איבערגעפרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך ביים אויווען. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פּנים אָן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַווענט מעריב?

— געדאַווענט מעריב — זאָג איך איהר אַ נייעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענשען חנוכּה־ליכט־לעך. ס׳איז היינט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אוודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַליין און נישט האָבען קיין פּיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גענומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אַקעגען מיין מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפרוירען, געהונגערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מיינעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס אַז זי זאָל נישט האָבען טאַקי אַמאָל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטלי־בער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען” נאָך זיין השגה נאָך. ביי מיין מאַמען איז נישט געווען גאָר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב איהר שבת און יום־טוב געמאַכט קדוש, פסח איהר אָבגעריכט דעם סדר און חנוכּה איהר געבענשט חנוכּה־ליכטלעך. וואָס פאַר אַ קדוש — צי איבער וויין צי איבער ביער? וואָס פאַר אַ סדר — צי מיט חרעמזלעך צי מיט צוגעפּרישטע מצה? וואָס פאַר חנוכּה־ליכטלעך — צי אין אַ זילבערן לעמפּעל צי פון געשניטענע קאַרטאָפלעס? גלויבט מיר, נישט אינ׳ם וויין, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש, דער עיקר איז דאָס מאַכען פונ׳ם קדוש, דאָס אָבריכטען פונ׳ם סדר און דאָס בענשען פון די חנוכּה־ליכטלעך. אָנקוקען בשעת איך מאַך

די ברכה מיין מאמעס פנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע ׳מ יבעלט בעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדען און קיין גרויסע פרושים נישט מאַכען! מע זעהט, אַז דאָ איז דאָס רעכטע פערגעניגען, דאָס אמת׳ע גליק! איך בויג מיך אָן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפלעס און מאַך די ברכה מיט אַ נגון. איך זאָג און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט ביי וואָרט מיט׳ן זעלבען נגון וואָס איך. איך זאָג און זי קוקט מיר אין די אויגען אַריין און מאַכט מיט די ליפּען, און איך ווייס וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין האַרצען. זי טראַכט „אין=גאַנצען ער! ער מיט די ביינער, אידם צו לאַנגע יאָהר״!... און איך פיהל, אַז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך אַזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפלעס: סטייטש, אָבגענאַרט די מאַמע און אַזוי מיאוס אָבגענאַרט, פערקויפט פון קאָפּ ביז פיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפלעס, מיינע חנוכה=ליכטלעך, טשאַדען, טשאַדען אַזוי לאַנג ביז זיי ווערען פערלאָשען און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— געה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפלעס מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט אַ גלעזעלע געניזען=שמאַלץ, פרישע מחיה׳= דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען געה איך מיך וואַשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי לייטען איז אַ מנהג, צום לעצטען טאָג חנוכה באַקט מען לאַטקעס — זאָגט די מאמע מיט אַ זיפץ, און עס קומט מיר אַרויף אויף דער מחשבה בעניס לאַטקעס מיט בעניס דריידעל, וואָס קאָסט מיך אַזא פערמעגען, און עס טהוט מיך אַ שטאָך אין האַרצען ווי מיט אַ נאָדעל, און מעהר פון אַלסדינג טהוט מיר וועה דאָס האַרץ און האָב חרטה אויפ׳ן סדור׳ל. נאָר וואָס העלפט עס? פערפאַלען! אָבגעטהון!...

אויך ביי׳ם שלאָפען לאָזען מיך די געדאַנקען נישט רוהען. איך הער אַלץ די מאַמעס קרעכצען מיט איהר קנאַקען פון די פינגער, איך הער דאָס בעטיל ווי סע סקריפּעט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דאָס בעטיל איהרס נישט סע סקריפּעט, נאָר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאָזט דער ווינד, קלאַפּט אין פענסטער, רייסט דעם דאַך, פייפט אין קוימען, לאָזט אויס אַ לאַנגען וויו=ו=ו=ו! און אַ גריל האָט זיך צו אונז פערנאַדעט פון אַ צייט און טשערעריקעט פון דער וואַנד אַרויס: טשירערי—טשירערי! און די מאַמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאַקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אָב ביי מיר אין האַרצען. קוים, קוים וואָס איך האַלט מיך איין. אָט אָט גיב איך.

דאכט זיך, און שפרינג אראב פון מיין געלעגער און געה צו צו מיין מאמען און פאל איהר צו די פיס און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אלע מיינע גרויסע זינד. נאר איך טהו דאס נישט; איך דעק מיך איין מיט אלע קליידלעך שטארקער=שטארקער איך זאל נישט הערען ווי דער מאמעס בעטיל סקריפעט און ווי די מאמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שליסען זיך ביי מיר און דער ווינד פייפט און סווישטשעט ווי=ו=ו=ו! און די גריל מאכט: טשירערי, — טשירערי! טשירערי — טשירערי! און סע דרעהט זיך עפיס פאר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אזעלכער, א קענטליכער פארשוין. איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז דער רבי מיט דער שפיצעכיגער יארמעלקע; אויף איין פוס שטעהט פאר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך ווי א דריידעל, און די שפיצעכיגע יארמעלקע אויפ'ן קאפ שעמערירט אין די אויגען. און די פאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז נאר א דריידעל! א מאדנע דריידעל, א לעבעדיגס, מיט א שפיצעכיגער יארמעלקע און מיט פאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט אויף דאס רבידיגע דריידעל אדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין ארט וואקסט אויס פרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ”, וואס מיר האבען געלערנט די וואך וואס פאר חנוכה; נאקעט שטעהט פרעה דער מלך פון מצרים פאר מיינע אויגען, נאקעט, נאר וואס פון טייך ארויס, און האלט אין האנד מיין סדור'ל, מיין קליין כל=בוניקעל, און איך פערשטעה נישט ווי קומט דאס צו איהם, צו דעם דאזיגען רשע, וואס האט זיך געבאדען אין יודיש בלוט?... און איך זעה זיבען קיה מאגערע, דארע, אויסגעדיווערטע הויט און ביינער מיט גרויסע הערנער און מיט לאנגע אויערן, לאזען זיך צו מיר אלע מיט אמאל איינע נאך דער אנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פלוצים וואכסט אויס בעני, מיין חבר בעני, חאפט זיי פאר די לאנגע אויערן און דרעהט זיי א לאנגען „פזר” מיט א „שלשלת”, און עמיצער וויינט שטילערהייד, זיפצט און חליפעט, קרעכצט און פייפט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און א מענש שטעהט נעבען מיר, נישט קיין מענשליכער פארשוין, און מאכט צו מיר שטילערהייד:

— זאג נאר, זוהנו, ווען האסט דו נאך מיר יאהר=צייט?

און איך שטוים מיך, אז דאס איז דער טאטע מיינער, וואס די מאמע דערצעהלט זיך אן פון איהם אזוי פיעל גוטע זאכען. איך וויל איהם זאגען, ווען איך האב נאך איהם יאהר=צייט, האב איך גראד אצונד

פערגעסען; איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, וויל מיך דערמאָהנען, נאָר איך קען ניט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, ווען איך האָב יאָהר-צייט נאָך מיין טאַטען! געוואַלד, יודישע קינדער צי ווייסט איהר ניט, צי ווייסט איהר ניט, ווען איך האָב יאָהר-צייט נאָך מיין טאַטען? וואָס שווייגט איהר? געוואַלד! געוואַלד! געוואַלד! . .
. . . .

— גאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס געוואַלדעוועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי'ם קאָפּ און איך פיהל ווי זי ציטערט און ווי זי פלאַטערט. דאָס האַלב פערדרעהטע לעמפּעל ניט סע לייכט נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמעס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט-פאַטשיילע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— ווען האָב איך יאָהר-צייט? מאַמע, זאָג! ווען האָב איך יאָהר-צייט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט ניט לאַנג געווען דער יאָהר-צייט זיינער. דיר האָט זיך עפּיס געחלומט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפו-טפו-טפו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן.

*

* *

קינדער! איך בין אויסגעוואַקסען געוואָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַקסען געוואָרען אַ גרויסער, אַ יונגער-מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלם, און אַ בייכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קייט אַ גילדענע אויפ'ן בייכעל טראָגט ער; ווייזט אויס, אַ נגיד בעני.

מיר האָבען זיך בעגעגענט פאָהרענדיג אין באַהן; איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען ווי ביי פיש און נאָך די שיטערע ציינער, אַזאַ צייט ניט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך אַרומגעחאַפּט קושען און צערערט זיך פון אַמאָליגע גוטע, ליעבע, זיסע קינדער-יאָהרען און דערמאָהנט זיך אָן אַלע נאַרישקייטען פון אַמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס'איז דיר געגאַנגען אין דער שפּיעל, אין'ם דריידעל? אַלע מאָל איז ביי דיר געפאַלען גימל!

איך טהו אַ קוק אויף מײַן בענין — ער איז ברויז און בלוי פאַר געלעכטער, ער האַלט זיך בײַ די זײַטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— נאָט איז מיט דיר, בעני, וואָס איז אויף דיר אַזאַ געלעכטער פּלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר — געה שוין אַוועק מיט דײַן דריידעל! דאָס איז געווען דאָס גוטע דריידעל! שוין איין מאָל אַ דריידעל! דאָס איז געווען אַ קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, אַ צימעס פון גאָלע ראָזינקעס!

— וואָס=זשע איז דאָס געווען פאַר אַ מין דריידעל, בעני? זאָג שוין, גיכער.

— דאָס איז געווען אַ דריידעל פון גאָלע גי=גי=גי=גימל!

אסתר

אסתר.

(דערצעהלט לכבוד פורים).

ניט קיין מעשה פונ'ם חדר, נישט פונ'ם רבין און נישט פון דער רביצין וויל איך אייך דערצעהלען אט דא. איך האב אייך שוין פון דעם גענוג מאל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגס מאל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך א מעשה פון דעם רבינ'ס טאכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז געוועזן אזא יפת תואר ווי די אסתר וואס איך דערצעהל אייך דא, איז קיין חדוש נישט וואס זי האט אזוי אויסגענומען ביים קעניג אחשורש. די אסתר, וואס איך דערצעהל אייך דא, האט אויסגענומען ביי אלעמען. אלע האבען זי ליעב געהאט. אלע, אלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאטעל אויך, האטש ער איז שוין לאנג בר-מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאנג שדוכים, און ער טראגט שוין לאנג א זייגער מיט א קייטעל. (אויב איך האב קיין טעות נישט האט זיך איהם שוין דעמאלס געשיט א בערדעל אויך). און אז מיין עלטערער ברודער מאטעל האט זי ליעב געהאט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאגען אקוראט. ער מיינט איך וויים נישט, אז דאס וואס ער געהט אלע שבת ביי טאג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט'ן רבין, איז א נעכטי-נער טאג. דער רבי חראפעט אויף וואס די וועלט שטעהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין-דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר חדר-יונגלעך שפיעלען אין „סם שין היי". און מאטעל מיט אסתר'ן קוקען מיט אויגען, ער אויף איהר און זי אויף איהם. און אמאל מאכט זיך, אז מיר

חדר=יונגלעך שפּיעלען גאָר אין „קוציבאַבע”. ווייסט איהר וואָס דאָס הייסט „קוציבאַבע”? אַט וועל איך אייך זאָגען וואָס דאָס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט אַ פעטשיילע, מע שטעלט אייך אַוועק אין מיטען שטוב און אַלע דרעהען זיך אַרום אייך און מע זאָגט אייך: „גער — גער — גער חאַפּ מיך!”

מאָטעל און אָסתּר שפּיעלען אויך מיט אונז. „קוציבאַבע”, זאָגען זיי. געפעלט זיי. איך ווייס פאַר וואָס סע געפעלט זיי. וואָרום אַז זיי שפּיעלען מיט אונז אין „קוציבאַבע” האַלטען זיי אין איין יאָגען זיך, אין איין חאַפּען זיך, ער זי און זי איהם.

און נאָך אַ סך סמנים האָב איך, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט דערציהלען און דערצעהלען, נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

איין מאָל האָב איך זיי געחאַפּט, ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען בּיי די הענד. ער זי און זי איהם. דווקא נישט שבת, דווקא אין אַ וואָכענדיגען טאָג. פאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. בין מנחה למעריב. ער איז כּלומרשט געגאַנגען אין שול אַריין. פערבלאָנדזעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?” „דער רבי איז נישטאָ”. און ער געהט און גיט איהר די האַנד. אָסתּר’ן הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האַנד. גיט ער מיר אַ גראָשען איך זאָל קיינעם נישט דערצעהלען. זאָג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאָג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואָס? ווען איך זאָל זאָגען פיער וואָלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף און זעכס? נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

נאָך איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה... נאָר גענוג מעשות, לאָם איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואָס כ’האָב אייך צוגעזאָגט.

ב.

מיין ברודער מאָטעל, ווי כ’האָב אייך געזאָגט, איז שוין אַ גרויסער. אין חדר אַריין לערנען געהט ער שוין מעהר נישט. אין דערהיים לערנען ווייל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאַטע „פּרא אָדם”. קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פאַר איהם נאָר „פּרא אָדם”. ווייל דאָס די מאַמע נישט ליידען. „וואָס פאַר אַ תנועה, אַ בחור צו לייטען, שוין באַלד אַ חתן, רופען „פּרא אדם?” זאָגט דער טאַטע: „אַז ער איז פאָרט אַ פּרא

אָדם!" קריגען זיי זיך. איך ווייס נישט ווי אַזוי אַנדערע טאַטע מאַמעס. מיינע טאַטע מאַמע האַלטען אין איין קריגען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר מע קריגט זיך.

איך זאָל אייך דערציילען פון מיין טאַטע מאַמע ווי זיי קריגען זיך, וואָלט איהר זיך האַלטען ביי די זייטען, נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

הכלל לערנט שוין מיין ברודער מאָטעל מעהר נישט אין חדר. פונדעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבין שיקען אַלע פורים ש״ח מנות. פאַרט אַמאָל געווען אַ תלמיד. שיקט ער איהם אַ שעהנעם שיר אויף לשון קודש געשריבען, מיט אַ מגן־דוד אויסגעמאָלט, מיט צוויי פאַפירענע קערבלעך אַ מתנה. מיט וועמען שיקט מען אַ רבין אַזאַ מין שלח מנות? פערשטעהט זיך מיט מיר. זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל: „נאַ דיר טראָג אָפּ דעם רבין שלח מנות, און אַז דו וועסט קומען צוריק וועל איך דיר געבען צעהן גראָשען". צעהן גראָשען איז טאַקי אַ מטבע, מע קאָן נישט זאָגען, נאָר וואָס דען? איך וויל, זאָג איך, די מטבע באַלד. זאָגט מיר מיין ברודער, אַז איך בין אַ שייגעץ. זאָג איך: „סע קאָן זיין, זאָג איך, אַז איך בין אַ שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריגען, נאָר איך וויל זיך זעהן, זאָג איך, מיט געלד". ווי מיינט איהר, ווער האָט אויסגעפיהרט?

בעצאָהלט מיר די צוגעזאָגטע צעהן גראָשען, גיט ער מיר דעם רבינ׳ס שלח מנות, אַ פערחתמעט בריוועל, און אַז איך האַלט שוין ביים אַוועקגאַנג, רוקט ער מיר אַריין אין האַנד נאָך אַ בריוועל און זאָגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאָס וועסט דו אָפּגעבען אֶסתר׳ן"... „אֶסתר׳ן?" „אֶסתר׳ן"... אַנ׳אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט זיך שוין הייסען בעצאָהלען פאַר אַזאַ זאַך צוויי מאָל אַזוי פיעל, נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

ג.

— „רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר געהענדיג מיט׳ן שלח מנות — וואָס קאָן מיין ברודער אַזעלכעס שרייבען צו מיין רבינ׳ס טאָכטער? מע דאַרף אומישנע אַ קוק טהון. מעהר נישט נאָר אַ קוק טהון. איך וועל דאָך זיי דערמיט נישט אָפּבייסען"... און איך עפען אויף דאָס בריוועל וואָס צו אֶסתר׳ן און איך לייען איבער אַ גאַנצע מגילה. וועט איהר הערען.

איך גיב זי איך איבער וואָרט אין וואָרט:

„פון מרדכי'ן צו אֶסתר'ן.

איש אַ מענש, יהודי אַ בחור, היה איז געוועזען, בשושן הבירה ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי זיין נאָמען איז מאָטעל. ויהי אומן — ער האָט ליעב געהאַט, את הדסה — דאָס הדס'ל, היא אֶסתר — דאָס איז אֶסתר. והנערה — און דאָס מיידעל, יפת — איז אַ שעהנע, תואר — אַ קראַסאַוויצע. והיטב הנערה — און דאָס מיידעל איז איהם געפעלען. לא הגידה אֶסתר — אֶסתר זאָגט נישט אוים קיינעם, כי מרדכי — וואָרום מאָטעל, צוה עליה — האָט איהר אָנגעזאָגט, אשר לא תגיד — זי זאָל נישט אויסזאָגען. ובכל יום ויום — אַלע טאָג, מרדכי מתהלך — געהט מאָטעל פערביי, לדעת שלום אֶסתר — חאַפּען אַ קוק אויף אֶסתר'ן. ובהגיע תר אֶסתר — און אַז ס'וועט קומען די צייט פון אֶסתר'ן, בת אַביחיל — זי וועט דאַרפען חתונה האָבען, ותלקח אֶסתר — וועט ער נעהמען אֶסתר'ן, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופּה".

וואָס זאָגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האָט דאָס אויסגעטייטשט די מגילה? איך וואָלט אַ בעלן געווען הערען, וואָס וואָלט זאָגען למשל דער רבי אויף אַזאַ פּירוש? נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? שאַ! ס'איז דאָ אַן עצה, ווי איך בין אַ יוד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ'ס שיר וועל איך אַוועקגעבען אֶסתר'ן, און אֶסתר'ס מגילה וועל איך אַוועקגעבען דעם רבין, לאָז ער זיך קוויקען. אַי ס'וועט נאָך-דעם ווערען אַ חתונה? וואָס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט אַ מענש האָט אַמאָל אַ טעות? למאי דער בריעפטרעגער פון דער פּאָסט מאַכט זיך דען נישט אַז ער גיט נישט אָפּ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אַוועלכע זאַכען קיין מאָל נישט טרעפען, איך בין נישט אַזעלכער...

ד.

— „אַ גוט יום טוב, רבי! — פאַל איך אַריין אין חדר מיט אַן אימפּעט, אַז דער רבי טהוט זיך אַזש אַ וואָרף — מיין ברודער האָט אייך געשיקט שלח מנות און געווינשעוועט אייך איהר זאָלט דערלעבען איבער אַ יאָהר".

און איך געה און גיב אַוועק דעם רבין די מגילה. מיין רבי עפענט אויף די מגילה, קוקט און טראַכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף

אַלע זייטען. אַ פּנים ער זוכט עפּיס נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר, — דו וועסט דאָרט עפּיס געפינען“...

און מיין רבי טהוט אָן די זילבערנע בריל, לייענט דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אַפילו פערקרימען. נאָר אַ זיפץ געטהון נישט מעהר. נאָך דעם מאַכט ער צו מיר: „וואַרט אויס, אָט וועל איך דיר אָנשרייבען אַ פּאָר ווערטער“. און ער נעמט אַ טינט און פען און זעצט זיך אַוועק שרייבען אַ „פּאָר ווערטער“. איך טהו מיר דערווייל אַ דרעה אַרום איבערן חדר, נעם ביי דער רביצין אַ לעקעכעל און אַ פלאָדעל און בינו לבינו, אַז קיינער זעהט נישט, טהו איך אַ גיב איבער אָסתר'ן אין האַנד אַריין דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח מנות. ווערד זי רויטליך, בעהאַלט זיך אין אַ ווינקעלע, עפענט אויף פּאַוואָלינקע דאָס בריוועל און ווערד אָנגעצונדען ווי אַ ליכט, און די אויגען ברענען סכנות נפשות!

„אַ פּנים נישט צופריעדען מיט'ן שלח מנות“ — טראַכט איך מיר און געה צו צום רבין גיט ער מיר די „פּאָר ווערטער“, וואָס ער האָט אָנגעשריבען.

— אַ גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאָג איך מיט'ן אייגענעם אימפּעט וואָס ביים אַריינקומען. — דערלעבט איבער אַ יאָהר! און איך לאָז מיך אַהיים.

שוין אַז איך בין געוועזען אויף יענער זייט טהיר, לויפט מיר נאָך אָסתר מיט רויטע פערוויינטע אויגען: „נאַ, — זאָגט זי צו מיר מיט כעס — אָט דאָס וועסט דו אָפּגעבען דיין ברודער!“

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל, דער רבי איז בילכער. שטעהט דאָרט אַזוי: „מיין ליעבער און געטרייער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאַנק דיר פיעל מאָל פאַר'ן שלח מנות, וואָס דו האָסט אַריינגעשיקט. פאַר אַ יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט שלח מנות טאַקי „שלח מנות“ ממש... היינטיגס יאָהר האָסט דו מיר אַריינגעשיקט אַ נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאַנק איך דיר פאַר דער מגילה. איך דאַרף דיר אָבער זאָגען, מאָטעל, אַז דער פירוש דיינער הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. ראשית איז „שושן הבירה“ די „הויפּט-שטאָדט“, נישט ווי דו זאָגסט „אונזער שטעדטעל“. והשנית וואָלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאָס, אַז מרדכי איז געוועזען אַ בחור? און וואָס רופסט דו איהם עפּיס מאָטעל? וואָס פאַר אַ מאָטעל? און פון וואַנען האָסט דו דאָס גענומען, אַז „אומן“ איז דער טייטש ליעב געהאַט? אומן איז דער טייטש ערצויגען פונ'ם וואָרט „אמן פדגוג“. און וואָס דו טייטשט: „ובמלובה תחת ושתי — אַז ער וועט מיט איהר געהן אונטער דער חופּה —

קומט דאָס שוין אויס גלאַט ווילד אָהן אַ שום טעם. ערשטענס געהט דער „וימליכה“ אויף אַחשורש'ן נישט אויף מרדכי'ן. און צווייטענס איז אין ערגיץ נישט דערמאַהנט אין דער מגילה, אַז אַחשורש איז געגאַנגען מיט אסתר'ן צו דער חופּה. אַ קונץ נעמען אַ פסוק און פערדרעהען איהם משוגענער ווייז? יעדער פּירוש דאַרף זיין מיט אַ גאַנג. פאַר אַ יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט עפּיס אַנדערש. היינטיגעס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין אַ פּירוש אויף דער מגילה, און נאָך אַ פערדרעהטען פּירוש דערצו. נו מהיכא תיתי, מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק און לאָז דיר גאָט געבען אַ גוט יאָהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי“...

אָט דאָס הייסט געריבען אַ מאָרדע! אַ מצוה אויף מיין ברודער! ער וועט שוין מעהר אַזעלכע מגילות נישט שרייבען מיין איך.

אָבגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איין וועגס אַ קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאָכטער הייסט עס? איך עפען אויף איהר בריעף, פאַלען נישט אַרויס די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק? איך לייען איבער — אין גאַנצען צוויי שורות:

„מאָטעל, איך דאַנק דיר פאַר די צוויי קערבלעך. קענסט זיי נעמען צוריק. אַזאַ שלח מנות פון דיר האָב איך נישט ערוואַרט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אַוודאי נישט“...

חאַ-חאַ, וואָס זאָגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! אַ שעהנע געשיכטע, ווי איך בין אַ יודיש קינד! הכלל וואָס טהוט מען ווייטער? אַ'נאַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמא ביידע בריעף צעריסען און דאָס געלד אַריינגעלעגט אין קעשענע. צוויי פייגען וואָלט ער געבראַכט אַהיים נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אַזעלכער... איך האָב בעסער אָפּגעטהון אַ שעהנערע זאַך. וועט איהר הערען. איך האָב מיך מישב געווען אַזוי: שכר טרחה פאַר'ן וועג האָב איך דאָך פון מיין ברודער מאָטעל שוין בעקומען — היינט וואָס זשע דאַרף איך איהם? און איך געה און גיב אָפּ ביידע בריעף גאָר דעם טאַטען. איך וועל האָרכען וואָס וועט דער טאַטע זאָגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאָטש דער טאַטע איז אַ טאַטע און דער רבי איז אַ רבי...

ה.

וואָס איז געווען, אַז דער טאַטע האָט איבערגעלייענט ביידע בריעף מיט דער מגילה און האָט אַ נעם געטהון מיין ברודער מאָטעל אויפ'ן צימבעל ער זאָל געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך? — פרעגט שוין גאָר נישט. איך זאָל וועלען נאָך־טהון מיין ברודער מאָטעל, וואָלט איך בעדאַרפט זאָגען מיט'ן לשון און מיט'ן נגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ—בו—כה"...

נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. איהר ווילט דאָך אַוודאי וויסען דעם סוף, וואָס איז געווען דער סוף מיט'ן רבינ'ס טאָכטער אָסתר'ן און מיט מיין ברודער מאָטעל? וואָס זאָל זיין? גאָר נישט. אָסתר האָט חתונה געהאַט. אַנ'אַלמן האָט זי גענומען. אַך האָט זי געוויינט! איך בין געווען אויף איהר חתונה. וואָס אייגענטליך האָט זי אַזוי געוויינט — ווייס איך נישט. אַ פּנים דאָס האַרץ האָט איהר געזאָגט, אַז זי וועט זיך מיט איהר זיווג לאַנג נישט עלטערן. און כך הוה. זי האָט אָפּגעלעבט מיט איהם אין־גאַנצען אַ האַלב יאָהר, און איז אַוועקגעשטאָרבען. פון וואָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, איך ווייס נישט. קיינער ווייס נישט. דער רבי און די רביצין ווייסען אויך נישט. געזאָגט האָט מען, אַז זי האָט זיך געסמט. פּשוט גענומען און אַליין אַוועקגעסמט זיך. נאָר ס'אַ ליגען, „דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט". אַזוי האָב איך געהערט פון דער רביצין אַליין...

און מיין ברודער מאָטעל? אָהאָ! ער האָט נאָך פריהער חתונה געהאַט, נאָך איידער אָסתר איז אַ כלה געוואָרען. און איז אַוועקגעפאָהרען אַהין צום שווער. ער איז אָבער גיך געקומען צוריק. און דווקא אַליין. וואָס איז די מעשה? ער וויל זי גט'ן. זאָגט איהם דער טאַטע: „ביזט אַ פּרא אָדם!" וויל די מאַמע נישט ליידען. קריגט מען זיך. ס'איז פריילעך! פון דעסטוועגען האָט זיך נישט געהאָלפען. ער האָט זיך מיט איהר געג'גט און חתונה געהאַט פאַר אַנ'אַנדערע. ער האָט שוין צוויי קינדערלעך אפילו. אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע. הייסט דאָס יונגעלע הערצעל, נאָכ'ן דאָקטאָר הערצל. און דאָס מיידעלע הייסט אָסתר'ל. דער טאַטע האָט אפילו געזאָגט זי זאָל הייסען ניטעל, און די מאַמע האָט געוואָלט, געחלשט זי זאָל הייסען לאה'צי, נאָך איהר מאַמע, דער באָבע לאה. איז אַרויס צווישען טאַטע מאַמע אַ מחלוקת. אַ גאַנצע נאַכט מיט אַ גאַנצען טאָג האָבען זיי זיך געקריגט. איז געבליבען דאָס קינד זאָל הייסען לאה־ניטעל, נאָך ביידע מאַמעס, אַנ'עק. האָט זיך דער טאַטע אַרומגעקוקט. ער וויל נישט לאה־

גיטעל. „וואָס איז דער שכל?“ „אַזוי, פּאַר וואָס קומט איהר, אַז איהר מאַמעס נאָמען זאָל געהן פריהער?“ קומט צו געהן מיין ברודער מאָטעל פון שול און זאָגט, אַז ער האָט איהר גאָר געגעבען אַ נאָמען אסתּר. זאָגט איהם דער טאַטע: „פּרא אָדם! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען אַ נאָמען אסתּר?“ ענטפערט איהם מאָטעל: „האָסט פערגעסען, אַז מיר האָבען באַלד פּורים?“... נו, וואָס וועט איהר איהם אַ שטייגער איצטער זאָגען? אַן עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פּרא אָדם“ פון׳ם טאַטען, נאָר בּיידע, אי דער טאַטע, אי די מאַמע קוקען עפּיס מאָדנע איינס אויף דאָס אַנדערע און מע חאַפּט אַ שוויַיג.

— וואָס האָבען געהייסען דער דאָזיגער קוק מיט דעם דאָזיגען שוויַיג — ווייס איך נישט, אפשר ווייסט איהר?...

גענז

געגז.

(מאנאלאג)

פון א יודינע וואס הייסט בתיה, קוילעט געגז חנוכה און פרעגעלט שמאלץ אויף פסח.

פאר איאהרען חנוכה האב איך נישט פאר איך געדאכט נישט פאר מיר געדאכט נישט פאר קיין שום יודען געדאכט געהאט איין אומגליק מיט א גליק אין איינעם, איהר מעגט דאס הארכען; אזא מעשה טרעפט זיך איין מאל אין טויזענד יאהר! איך האנדעל מיט געגז האנדעל איך און מיט פסח'יגער שמאלץ שוין עטליבע און צוואנציג יאהר, — האט זיך מיר, הערט איהר אזא מעשה נאך נישט געטראפען.

איך האנדעל מיט געגז! איהר מיינט אט אזוי נעמט מען דאס, און מע האנדעלט? ראשית חכמה הויבט זיך אן אזוי: קומט אסען-צייט, ארום נאך סוכות, הויבט מען אן איינקויפען געגז און פערוואַרפען די געגז אויפ'ן ווינטער אין שטייג ארייַן, און האדעווען די געגז, און אכטונג געבען אויף די געגז, און קומט חנוכה, הויבט מען אן די געגז קוילען און מאכען פון געגז געלד. נאר איהר מיינט אז אט אזוי גרינג קויפט מען געגז, און מע פערוואַרפט געגז און מע קוילעט געגז, און מע מאכט פון געגז געלד? ערשטענס דאס קויפען געגז. קויפען געגז דארף מען האבען מיט וואס. קיין לאַגער-געלד, קיין קאפיטאַלען אייגענע, הייסט עס, איז דאך נישטא, מוז מען לייהען, אנקומען צו רב אלטערן, און רב אלטערן קענט איהר דאך, ס'איז א יוד, וואס האט ליעב אויסקאָבען די וואסער, דאס הייסט אבזאגען זאגט ער נישט אב, נאר ער הייסט קומען מארגען, מארגען — איבערמארגען, נעמט ארויס די נשמה, און ערשט נאך דעם הויבט ער אן ציהען די קלי': שלעפען פראצענט, צורעבענען טעג. ס'איז א גוטער רב

אַלטער! נישט אומזיסט האָט ער אַזעלכע פּיסקעס, און זי, אַלטעריכע, מיין איך, האָט אַ פּנים אויף אַלע מיינע ליעבע, און אַ פּאָר באַקען חאָטש אַ מעסער אָנצושאַרפען. הײַנט איהרע פערִיל! אָט האָט זי ערשט נישט לאַנג פערקנסט דאָס טעכטער׳ל, איך זאָל דאָס פערמאָגען מיט אייך אין־איינעם, הערט איהר, אַ דריט חלק, רבונו של עולם, וואָס דאָס קנס־מאָל האָט אָבגעקאָסט, וואָלט איך פערשפּאָרט האַנדלען מיט גענז... חאָטש אַ חתן האָט ער גענומען שטראָף מיך גאָט אויב איך וואָלט אַזעלכעם פאַר מיינע זינד געגעבען מיין טאָכטער. אַז בסך הכל האָט ער גאָר אַ פלִיך, איהר רופט עס פליך, איך רוף עס פאַרך, נאָר ס׳איז נישט מיין באָבעס דאגה, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס, און פון לשון הרע אויך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט׳ן אַנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס׳איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד...

איינקויפען גענז! וואו קויפט מען גענז? אויפ׳ן מאַרק מיינט איהר דאָך מן הסתם? אודאי! יאָ! מיר זאָלען דאַרפען אַלע גענז צונויפקויפען אויפ׳ן מאַרק וואָלטען מיר געגאַנגען אין גאָלד! אַז איהר ווילט קויפען גענז אויף מסחר בעדאַרפט איהר זיין מטריח זיין אויפשטעהן כאור, דעמאָלט ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, און אַרויסגעהן העט־ווייט אונטערן שטאָדט אויף יענער זייט מיהלען; געפינט זיך אָבער נאָך איינע אַזאַ קלוגעטשקע ווי איהר און קומט אַרויס נאָך פריהער פון אייך אויף יענער זייט מיהלען; געפינט זיך נאָך אַ קלוגערע פון יענער אויך און קומט אַרויס נאָך פריהער, און נאָך פריהער — וואָס טויג אייך סע ווערד אַ גאַנצער יריד, און דאָרטען שטעהט מען און מע וואַרט און מע לאָקערט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען אַ גוי וועט אַרויסברענגען אַ פּאָר געגזלעך. בעפאַלט מען איהם מיט די גענזלעך פון אַלע זייטען: שאָ טאָבי טשולאָוויטשע זאַ גוסקו? — וואָס ווילסט דו הייכט עס פאַר׳ן גענזעל? איז אויב ס׳איז אַ גוי אַ סוחר און לאָזט זיך רעדען, קאָנט איהר זיך מיט איהם חאָטש דינגען! און אַז גאָט העלפט, טרעפט איהר אָן אויף מאַנקאָליניק, וואָס לאָזט נישט צו חאָטש גיב איהם אַ קרענק: „העט באָ! שרייט ער — געה אַוועק! נעמאַ או מענע גוסקו — איך האָב נישט הייסט עס קיין גענזעל!" — און געה טהו איהם עפּיס! טענה׳ט איהר דאָך צו איהם: היתכן שאָזש טי חאָטשעם אַ סיפע דיר אין פּנים אי נעחיי טובי באָזשע דאַיע קרענק אין די ביינער אי דאָברע קרחת! און ער אין איין קול: „העט נע פראָדאַיו גוסקו — איך פערקויף נישט הייסט עס קיין גענז!" און אַז גאָט האָט רחמנות געהאַט דער גוי האָט אַרויסגעלאָזט דאָס גענזעל פון דער האַנד, בעדאַרף מען דאָס

געזונט ערשט בעטראַכטען, און בעטראַכטען גענז בעדאַרף מען קענען, ס'איז אַ סברא הערט איהר אַז אויף גענז בעדאַרף מען זיין אַ מבין ווי להבדיל אויף בריליאַנטען. ביי אייך למשל קומט אויס אַז אַלע גענז זענען גלייך. דאָס ווייסט איהר אַז ס'איז פאַרהאַן גענז און ס'איז פאַרהאַן גאַנערס? אַ גאַנז איז נישט קיין גאַנער; אַ גאַנז איז אַ גאַנז און אַ גאַנער איז אַ גאַנער; אַ גאַנז נעמט אויף זיך שמאַלץ און אַ גאַנער מכות. אַ ווי אַזוי ווייסט מען וועלכעס איז אַ גאַנז און וועלכעס איז אַ גאַנער? מע ווייסט שוין! ערשטענס נאָכ'ן טשובעקל, אַ גאַנער טראָגט אַ טשובעקל אויפ'ן קעפעל און האָט אַ לאַנגען האַלז; היינט דערקענט מען אַ גאַנער נאָכ'ן קול, ער האָט אַ גראָב קול ווי ביי מאַנסביל. און אַז ער געהט געהט ער תמיד פריהער פאַר די גענז, אויך ווי אַ מאַנסביל, ווי להבדיל אַ מענש. ביי אונז אַ מאַנסביל ער מעג זיין דער גרעסטער שלים־מזל, אַבי אַ מאַנסביל, געהט ער אויף צו פריהער, ווי איינער רעדט: דאָס בין איך!... וואָס דאַרפט איהר מעהר? אָט נעמט מיין מאַן, דאַכט זיך מע דאַרף שוין נישט קיין גרעסערן שלים־מזל ווי מיין נחמן בער, וואָס האָט נישט געפרובט פערדינען זינט איך קען איהם פאַר אַ מאַן קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען! דער גאַנצער יחוס באשר בכן וואָס איז? ער קאָן לערנען און וואָס ער איז יאָסקע דעם נגיד'ס אַ וויטער קרוב, ווי זאָגט איהר דעם פערדס ביימש שטעקעלס פאָר־קאָוע... פרעגט מיך וואָס האָב איך כוג'ם נגיד דעם קרוב? די שונאים זאָלען דאָס פערמאָגען אויף אייך אָנביסען! עגמת נפש, האָב איך, צרות מיט בזיונות נאָך, וואָס מע וואַרפט מיר אויס אַז מיין קרובה, מיין קרוב'ס שנור הייסט עס, געהט מיט די אייגענע האָר... און ס'איז דוקא נישט קיין ליגען, זי איז אַ רעכטע טשאַטשקע! איך רעד נישט אויף איהר חלילה קיין שלעכטס, פון לשון הרע בין איך וויט... נאָר איך מיש אייך איינם מיט'ן אַנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד.

איינקויפען גענז... איינגעקויפט די גענז בעדאַרף מען הייסט עס די גענז פערוואַרפען אויפ'ן ווינטער אין שטייג אַריין. נאָר איהר מיינט אַז פערוואַרפען גענז איז שוין גאָר אַ גרינגע זאַך? האָט איהר אויך אַ טעות! גוט איז צו פערוואַרפען גענז אַז איך האָב מיר מיין דירה מיט מיין קאַמער און איך בין מיר ווי זאָגט איהר איינע אויפ'ן יריד. ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז איך בין געזעסען נישט היינט געדאַכט נישט פאַר אייך געדאַכט נישט פאַר קיין שום יודען געדאַכט אין שכנות ביי יענטען, קיין בעזונדער קעמער'ל האָב איך נישט געהאַט און די בעל־הבית'טע מיינע אַליין יענטע

הייסט עס האט אויך אונטערגעהאנדעלט מיט גענז און מיט פסחיגער שמאלץ, א נו, פרובט א שטייגער האבען מיט יענטען גענז אין איין קאמער און נישט פאטשען זיך מיט איהר דריי מאל א טאג. האט איהר אייך איין-מאל אוועק. הייגט פרובט זייט א חכם און דערקענט וועלכע גענז ס'איז אייערע גענז און וועלכע גענז ס'איז איהרע גענז? אנימעלט אז איך בין נישט הייגט געדאכט נישט פאר אייך געדאכט נישט פאר קיין שום יודען געדאכט גע-זעסען מיט איהר אין שכנות האט זיך ביי איהר, ביי יענטען הייסט עס, אויפגעריסען די שטייג אין קעמערל און עס זענען ארויס זאל זיך אייך דאכטען אלע גענז און האבען זיך צוגעכאפט צו מיין קארעטע מיט האבער, איז ווער האט געהאט היזק? ווער האט בעדארפט שרייען? איך צי זי? געהט זי נישט און פאלט נישט אן אויף מיר? זי זאל געווען, זאגט זי, וויסען אז איך האנדעל מיט גענז, וואלט זי מיר, זאגט זי, נישט פער-דונגען די דירה פאר קיין הונדערט מיליאן רענדלעך! זאג איך צו איהר: מיט וואס דען האט איהר געמיינט האנדעל איך? מיט בריליאנטען? זאגט זי צו מיר: איהר זענט אליין א גוטער בריליאנט און האט א מאן א בריליאנט און קינדער בריליאנטען! זאל איך איהר שווייגען?...

א מאדנע יודינע אט די יענטע! אזוי וועט זי אייך אוועקגעבען דאס לעבען מיט דער נשמה; טאמער זענט איהר חלילה קראנק, וועט זי זיך מפקיר זיין פון איערטוועגען, נאר א „שפילשליווא" איז זי — מע זאל בעהיט און בעווארענט ווערען! אט האבען מיר זיך איין מאל, ערב-חנוכה איז דאס געווען, איך זאל אייך דערצעהלען וואלט איהר אויף זיך די האר געריסען. דער חסרון וואס איך קוק נישט אריין אין יענעמס טעפלעך און רעד נישט חלילה קיין שלעכטס און פון לשון הרע בין איך ווייט... נאר איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערן, האט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאגט איהר: א יודינע האט אין זיך ניין מאס רעד...

איצטער געהט א סדרה: פערווארפען גענז... אז איהר ווילט די גענז זאלען אייך געראטען זאלט איהר פערווארפען די גענז אינ'ם אלטען חודש; גאט זאל אייך היטען איהר זאלט זיך צוריהרען צו גענז אין אנהויב חודש, תיכף נאכ'ן מולד; ס'איז איין אומגליק, די גענז וועלען אייך נישט געראטען: די גענז וועלען זיין גראב אויפ'ן ביין, און דין אויף דער הויט, און אויף פלאסטערן זאלט איהר זיך פון די גענז גאר נישט ריכטען! פלאסטערן פערגעסט? אויך ביי טאג, ווען איטליכער דרעהט זיך ארום, זאלט איהר קיין גענז נישט פערווארפען. גלייבער פאר נאכט ביי

אַ ליכט אָדער אַפילו אין דער פינסטער, נאָר בשעת מעשה זאָלט איהר זיך געבען אַ קניפּ און זאָגען שטילערהייד דריי מאָל: „אַזוי ווי איך בין אויפ'ן לייב אַזוי זאָלסטו דו זיין אויפ'ן לייב..." מיין מאַן לאַכט אַפילו פון מיר און זאָגט אַז ס'איז ווערט אַ שמעק טאַבּעקע, נאָר איך זאָל וועלען צוהערען אַלסדינג וואָס ער זאָגט, וואָלט איך געוועזען ליידען גלייך. למאי ער פערגינט זיך זאָגען, דער מאַן מיינער — ער איז אַ גאַנצער למדן, זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ספרים — אַז כפרות שלאָגען איז אַ נאַרישער מנהג. ווי געפעלט אייך אַ שטייגער? מאַלט אייך ער האָט זיך פון מיר נישט געצערט פאַר אַזעלכע ווערטער! בּיסט דאָס אַליין מאַכן דערגאַנגען, זאָג איך, מיט דיין אייגענעם שכל?... זאָגט ער: סע שטעהט אַזוי געשריבען אין די ספרים. קומט אויס, זאָג איך, אַז איך און די מאַמע מיינע, און די מומע דבורה, און נחמה בריינע, און כאַסע, און דוואָסע, און צביה און צפורה און אַלע, זענען בהמות? שווייגט ער, דער חכם, און ס'איז זיין גליק, וואָרום איך קאָן איהם הערט איהר, אַבּשפּיעלען אַ פּריה-מאַרגען, ער זאָל מיך געדענקען דריי טאָג כסדר! איהר מיינט איך בין חלילה צוא ארורה, אַן אַנגעלאָפענע? גלויבט מיר איך ווייס גאַנץ גוט וואָס הייסט אַ בּת-תורה, אַ יוד וואָס זיצט און לערנט, האָטש ער מוהט נישט קיין הענד אין קאַלט וואַסער, איהר מיינט ער פילט זיך? ער וואָלט געבען געשטוין אַלסדינג ס'זאָל נאָר זיין וואָס... זיצט ער און לערנט, דאַרף ער לערנען, וואָס דאַרף איך זיין הינטערוועגיס? אַז איך קאָן אַליין באַקומען דאָס שטעדטעל מיינס, אַז איך קאָן אַליין אויסקומען ווי מ'נישט איז מיט דער הוצאה אין שטוב, חלילה נישט אָנקומען צו יעמאַנד. אַליין, אומעדום אַליין, אין מאַרק און אין שטוב און אַרומגעשטעלט זיך ביים אויווען, צוגעשטעלט דאָס טעפּעל קאַרטאָפּליעס און די קינדער אָנגעטוהן און אָפּגעשיקט אין חדר, דאָס איז ביי מיר דער עיקר! בּרוים זעהט איהר. מאַכט זיך פּעהלט אַמאָל, חלילה אויף שבת טרעפט אַז ס'איז נישטאָ, נאָר פאַר די קינדער שכר-למוד — פּיער זכרים האָב איך זאָלען געזונד זיין אַ חוץ מיידלעך — דאָס מוז זיין, עס מעגען פאַלען שטיינער פון'ם הימעל! איך בין נישט גלייך צו די היינטיגע וואָס די קינדער זייערע שטופען זיי אין די קלאַסען, ווי למשל אונזער חנ'ס יונג בערעל, אַ פּאָלנע גוי מיט קעלבאַס. האָפּט איהם דער רוח, איך בין נישט גאָטס סטראַפּטשע, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס און פון לשון הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערען, האָט קיין פּאַראַבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד...

פערוואָרפען די גענז בעדאַרף מען נאָר זעהן די גענז זאָלען האָבען האַדיזולע, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און ווייטער גאָרנישט, וואָרום גענז איז נישט קיין קאַטשקעס און נישט קיין עופות. קאַטשקעס האָבען מורא פאַר פּאָקען און עופות פאַר אַ טחויר, און גענז בעדאַרפען נאָר עסען. און עסען קענען גענז אַלסדינג: גענז עסען האָבער, גענז עסען פּראָסע, גענז עסען קאַשע, גענז עסען איך בעט איבער אייער כבוד נאָך ערגערס... אַ גאַנז קלויבט נישט איבער, אַ גאַנז שלינגט אַלסדינג. אַ גאַנז איז תמיד הונגעריג, ווי ביי אַיין אָרעמאַן קינדער להבדיל. ביי אַיין אָרעמאַן קינדער עסען קיין עין הרע געשמאַק אַלסדינג וואָס מע גיט זיי און זענען קיין מאָל נישט זאַט. איך ווייס עס פון זיך זעלבער. לאָזען זיי זיין געזונד, די קינדער מיינע, אַז זיי קומען פונ׳ם חדר, קיין עין־הרע נישט, קיין בעז אויג זאָל זיי נישט שאַטען — איידער מע קוקט זיך אַרום שטאַרבט אַ ברויט, און פון אַ טאָפּ קאַרטאָפּלעס בלייבט נישט איבער איהר זאָלט זאָגען אויף אַ רפואה! און קומט שבת מוז מען זיי אויסטיילען חלה ווי לעקאַך, און דאָס איבריגע פערשליסען, וואָרום עס ווערט נישט בלייבען אויף מאָרגען קיין זכר אפילו! קינדער הערט איהר, איז אַ וואָהלע זאַך און אַ ליעבע זאַך, עס וואָלט מיר נישט נמאס געוואָרען און נישט שווער געוועזען קיין צעהן קינדער פופצעהן קינדער פינף און זיעבעציג אויסצוהאַלטען, איין חסרון נאָר אַט דער פּיסק! נגידים בעדאַרפען זיך פיהלען איך ווייס אַליין נישט ווי גליקליך, אַז זיי ווייסען וואָהל, אַז זייערע קינדער לעגען זיך שלאָפען זאַט און עס חלומט זיך זיי נישט קיין ביטלערס, זיי חאַפּען זיך נישט אויף ביי נאַכט מיט אַ געוויין: „מאַמע ע־ע־ע־סען!....” הערט איהר, דאָס האַרץ טהוט וועה, ווערד אָקערשט נישט צעשפּרונגען און מע מוז נאָך מאָלט אייך אָנשרייען אויף זיי: „שלאָפען! ממזרים! וואָס פאַר עסען אין מיט׳ן ביי נאַכט? שלאָפען, שלאָפען!..” פון דעסטוועגען זאָלט איהר זעהן די נגידים, ווי סע האָבט זיי אַוועק דער רוח, טאָמער ווערד ביי זיי געבוירען חלילה איין איבריג קינד! אַי — אַי — אַי! אַט איז ביי אונז נישט לאַנג אַוועקגעגאַנגען איינע אַ נגידית׳טע, אַ ווייבעל בלוט און מילך, און אַ גוטע זעעל אַ צדיקת, ביילצע האָט מען זי גערופען, אַ שעהנע אַ געזונדטע אַ שטאַרקע, מיינט איהר איבער וואָס? ס׳איז נישט כדאי צו דערצעהלען, זי איז שוין אויף דער אמת׳ער וועלט, לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס אויף קיינעם און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט׳ן אַנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס׳איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד...

אוי, אַ פּרנסה גענז!... דאָס הייסט גענז איז אַ פּרנסה אַפילו נישט קיין שלעכטע און אַז גאָט גיט אַריין אין די גענז די ברכה, קאָן מען אין די גענז פערדינען אַ שיינעם קערבעל, נאָר וואָס דען? דאָס טרעפט זיך איין מאָל אין צעהן יאָהר. גיכער קען זיך מאַכען מע זאָל ביי די גענז נישט פערדינען גאָר נישט; מע זאָל נאָך דערלעגען! היינט די האָרעוואַניע וואָס אַרום די גענז איז אַזאַ גרויסע האָרעוואַניע אַז ס'איז חלעבען נישט כדאי דער גאַנצער טאַראַראַם! אַי איז דאָך די קשיא: ווי באַלד אַז ביי די גענז איז קיין פערדינסט נישטאָ היינט צו וואָס בעדאַרף מען האַנדלען מיט גענז? איז דער תירוץ: וואָס דען וועט מען טהון, אַז איך האַנדעל שוין אַזוי פיעל יאָהרען מיט גענז!... בערעכענט נאָר. אויסבינדען עטליכע און דרייסיג פאָר גענז! אָוועקטראָגען צום שוחט עטליכע און דרייסיג פאָר גענז! ברענגען עטליכע און דרייסיג פאָר גענז! אָפּפליקען עטליכע און דרייסיג פאָר גענז! מאַכען, זאַלצען, אויסווייקען, אָפּגיסען עטליכע און דרייסיג פאָר גענז! — די הויטען בעזונדער, די פלאָסטערן בעזונדער, די דרויבלעך בעזונדער, די אָבדירקעס בעזונדער, פון אַלסדינג מאַכען געלד, נישט לאָזען געהן לאיבוד קיין פיצעל נישט — און אַלסדינג אַליין! קודם כל אויספּרעגלען די הויטען מיט די פלאָסטערן, מאַכען פון זיי שמאַלץ. איך מאַך תמיד אַלע יאָהר פּסח'יגע שמאַלץ, וואָרום מיין פּסח'יגע שמאַלץ האָט אַ שם אין שטאָדט פאַר דער בעסטער כשר'סטער שמאַלץ. איך, אַז איך פּרעגל פּסח'יגע שמאַלץ ווערד ביי מיר אין מיטען חנוכה פּסח'יג אין שטוב. דעם אויווען כשר איך אויס. דעם מאַן שיק איך אָב אין בית המדרש אַריין לאָז ער לערנען, די קינדער טרייב איך אַרויס לאָזען זיי געהן ערגיץ שפּיעלען אין דריידעל, און אַליין נעם איך זיך צו דער אַרבייט — פּרעגלען שמאַלץ. און שמאַלץ האָט פיינד אַנ'איבריג אויג, ובפרט פּסח'יגע שמאַלץ! איך האָב אַמאָל געהאַט אַ פּסק אַז איך בין נישט היינט געדאַכט נישט פאַר אייך געדאַכט נישט פאַר קיין שום יודען געדאַכט געזעסען ביי יענטען אין שבנות; עס זענען געזעסען דאָרטען נאָך שכנים. האָט זיך איינער אַ שכנה, גנעסע האָט זי געהייסען, פערגלוסט זיך איהר באַקען לאַטקעס פון רעטשענע מעהל און דוקא דעם טאָג וואָס איך קוילע גענז. בעט איך זי: גנעסיניו, האַרצעניו, ליובעניו! האַלט איין דעם יצר הרע אויף אַ טאָג. איהר וועט מאָרגען אם ירצה השם באַקען לאַטקעס! זאָגט זי: ביי מיר האָט איהר געפועלט; נאָר די קינדער, זאָגט זי, וועלען געוואָהר ווערען; איך האָב, זאָגט זי, קינדער טרפה'נע העלוער וואָס האַלטען שטאַרק פון דער אכילה, זיי וועלען דערהערען, זאָגט זי, אַז ס'איז

אוים לאַטקעס וועלען זיי מיך, זאָגט זי, אויפעסען לעבעדיגערהייד!... כך הוה: די קינדער האָבען דערהערט ליעגענדיג אויפ'ן אויווען אַז מע רעדט פון אָבלעגען די לאַטקעס באַקען אויף מאָרגען, האָט זיך איינער פון זיי, אַ זעליגעל, אַ יונגעל'ע מיט קאַסאָקע אויגלעך, צעשריגען אויף אַ קול: מאַמע! טאָמער באַקסט דו נישט קיין לאַטקעס פאַל איך אָטאָ אַראָב פונ'ם אויווען... מיר טהוען אַ קוק — אַ וועהטיג איז מיר — זעליגעל הענגט מיט'ן קעפעל אַראָב, אָטאָ נאָך אַ מינוט פאַלט ער אַראָב און סע ווערט צעשאָטען אויף שטיקלעך! דערזעהן אַזאַ חתונה האָב איך אָנגעהויבען צו שרייען: גנעסיניו, גשמה'ניו, האַרצעניו, ליובעניו! באַקט לאַטקעס, באַקט!... מע זאָגט, הערט איהר, אַז אַין אָרעמאַן האָט אַ קישקע אָהן אַ דנאָ, איז דאָס תורת משה! איהר זאָלט אָנקוקען ביי דער גביר'ס קינדערלעך. גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס, און פון לשון-הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך, איינס מיט'ן אַנדערען, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד.

שמאַלץ פון די גענז... פון גענז קאָן מען אויף שמאַלץ אַליין נישט אַרויסקוקען, די שמאַלץ אַז עס גערעט שוין גוט אָב, קעהרט אום צוריק נאָר דאָס וואָס די גענז קאָסטען; דאָס פערדיענסט דאַרף מען זוכען פון די שאר ירקות. ראשית חכמה אָבדירקעס; אַז עס מאַכט זיך די אָבדירקעס געבען זיך אוים שעהן, און פלייש איז אין שטאָדט טייער, — פערצוקערט מען זיי! ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז קצבים ביי אונז שמייסען זיך, און פלייש איז בזיל הזול, און די שטאָדט האָט דעם נגיד אויף צו להכעים אַראָבגעבראַכט נאָך אַ שוחט, און יענער שוחט, דער אַלטער הייסט עס, האָט איינגעגעבען אויף דעם שוחט, אויף דעם נייעם הייסט עס, אַבצעהן מסירות, און חוץ לזה האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אויף איהם, אויף דעם נייעם שוחט, הייסט עס, אַז ער, דער נייער שוחט הייסט עס, איז אַ חברה-מאַן פון די הייטיגע חברה-לייט פון די „צעניסטען”, וואָס האָבען צו טהון מיט די חדרים און קלויבען „שקלים-געלד”, און דער גביר אונזערער האַלט דאָך נישט פון די דאָזיגע צעניסטען, ער קאָן זיי נישט אָנקוקען; זיי זענען, זאָגט ער, גרויסע הולטייעס, און ווי באַלד אַזוי איז דאָך די שחיטה זייגע קיין שחיטה נישט, און נישט איטליבער איז אַ בעלן אויף פאַרטיגע אָבדיר-קעס. טענה איך מיט מיינע קונה'טעס: „ביי מיר מעגט איהר נישקשה קויפען אָבדירקעס, מיין שוחט איז דער אַלטער שוחט”. זאָגען זיי: „יאָ, איהר זענט אַוודאי זעהר גערעכט, נאָר וואָס דען? אויפ'ן בוילעק שטעהט

ביי זיי נישט אויפגעשריבען פון וועמענס שחיטה זיי זענען, פונ'ם אלטען שוחט צי פונ'ם נייעם שוחט״... זאג איך: „וואס הייסט סע שטעהט נישט אויפגעשריבען, אז איך זאג אייך פונ'ם אלטען שוחט, איז פונ'ם אלטען שוחטס סיידען, זאג איך, איך בין שוין ביי אייך נישט בעגלויבט, איז שוין, זאג איך, עק וועלט״... זאגען זיי: אַ מאָדנע יודינע איהר זענט! איהר זענט ביי אונז אויף אלסדינג בעגלויבט, נאָר אז מיר קאָנען אויספיהרען אליין שיקען צום שוחט קוילען גענז, וואס זשע דאַרפען מיר אָבדירקעס, וואס מיר קאָנען נישט וויסען וועמענס שחיטה דאָס איז? טפו! ווידער אַ מאָל, זאג איך, דאָס אייגענע? אַז איך שוועהר אייך ביי מיין מאַן און קינדער, איהר ווייסט, זאג איך, ס'איז ביי מיר אַ גוטע שבועה! זאָגען זיי: צו וואס דאַרפט איהר זיך שוועהרען, אַז מיר גלויבען אייך סאי וסאי? זאג איך: נו, נעמט זשע צו ביי מיר אַ פּאָר אָבדירקעס, לאָם איך מאַכען גרינגער דעם קאָשעק. זאָגען זיי: „מיר קענען נישט נעמען ביי אייך קיין אָבדירקעס איבער דער שחיטה״... נו? גאָה טעסע פלעקער! אַרייַנגעהן אין יענעמס לאַגע דאָס איז נישטאָ! רחמנות האָבען: אַ יודינע מאָרדעוועט זיך אָן מיט גענז, מע מיינט טאָמער, איך ווייס, מע וועט עפּיס פעדדינען, עס האָט זיך געשטעלט אַזאַ ווינטער, האָלץ איז נישטאָ, שטרוי איז טייער, אַ רענדעל אַ וואָגען שטרוי, און די קינדער נעבאַך לויפען באָרוועס אין חדר אַריין, קומען צו געהן אַהיים ברוין און בלוי, חאַפּען זיך אַרויף אויפ'ן אויוועָן, נאָרען זיך איין ווי די קראַליקלעך און קוקען אַרוים אויף הייסע קאַרטאָפלעס, און קאַרטאָפלעס איז מיט גאָלד גלייך, אַ סך איז נישט געראָטען און אַ סך איז פערבליבען אין דער ערד. אַ שטאָדט! עמיצער זאָל זיך דאָס אַרומקוקען, אָרעמע לייט געהען אוים פון קעלט, אָרעמע לייט שטאַרבען, שוואַרען פון הונגער, קינדער פאַלען ווי שטרוי, ווי פליגען, מיט חסד ווי זאָגט איהר אָרעמע לייט שטאַרבען, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס און פון לשון הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד...

די אָבדירקעס פון די גענז... מע זאָל וועלען, הערט איהר, אַרומקוקען אויף די אָבדירקעס אליין, וואָלט מען שעהן אויסגעזעהן מיט די גענז! אַ חוץ אָבדירקעס איז פאַרהאַן ביי גענז די דרויבלעך: גריוועָן, לעבערלעך, פּיפּיקלעך, קעפּלעך און פיסלעך, גערגעלעך, פליגעלעך, צינגעלעך און הערצעלעך און נירלעך, הייַנט העלזולעך! פאַרהאַן ביי מיר

אײנע אַ בעל־הבית׳טע, פּעטשעריציכע הײסט זי, נעמט זי צו בײ מיר אַלע
העלזלעך װיפיעל איך האָב; עס מעג זײן אַ האַלבע מאה העלזלעך, לאָזט
זי מיך נישט אַרױס. דער מאַן איהרער, זאָגט זי, פּעטשעריצי הײסט
ער, איז אַ ליעבהאָבער פון ברוסט און פון העלזלעך; ברוסט האָט ער ליעב
זאָגט זי קאַלטערהײד מיט פעפער בעפּעפּערט, און העלזלעך געפילטע מיט
מעהל, אָדער מיט קאַשע, אָדער מיט פאַרפעלעך, אָדער מיט לעבער און
מיט גריװען, געבראָטען בעזונדער, אָדער געקאָכט אין מײערן. װאָס
זשע מײנט איהר? װי די מתים עסען אַזאַ פנים האָבען זײ, ער זעהט קײן
אײן הרע אױס קעגען מײן מאַן װי אַ יוד פון אַ יאָהר עטליכע און דרײסיג;
כאָטש ער איז עלטער פון מײן מאַן מיט גוטע צעהן יאָהר... און כאָטש
מײן מאַן טהוט אױך קײן שום אַרבײט נישט, זיצט ער כאָטש און לערנט,
און אַז ער קומט אַהײם, װעט ער נישט זאָגען װי אַנדערע מאַנען:
„הער נאַר, דו, גיב עפּיס עסען!“ ער, אַז ער קומט אַהײם פון בית
המדרש, איז דאָס ערשטע נעמט ער זיך צו אַ ספר, קוקט אין ספר אַרײן
און זיפצט — זיפצט שטילערהײד — אַ סימן אַז ער װיל עסען. נאָר זאָגען
גיב עסען — דאָס איז נישטאָ. װאָס דען? אַ קרעכץ און אַ נעם מיט דער
האַנד בײ׳ם האַרצען און אַ זאָג: „אָך — אָך — אָך!“ — אַ סימן אַז ער
איז גוט הונגעריג. „װעסט עפּיס אפשר נעמען אין מויל אַרײן?“ פרעגט
מען איהם. מאַכט ער צו מיר: „מהיכא־תיתי“... װיפיעל מאָל איך זאָג
איהם: איך פערשטעה נישט, האָסט דאָך אַ מויל קאָנסט דו דאָך זאָגען אַז
דו ביזט הונגעריג, װאָס דאַרפסט דו זיצען און קרעכצען?... ענטפערט
די װאַנד? איך װאָלט װעלען אומיסטען זעהן װאָס װאָלט געװען איך זאָל
איהם דרײ טאָג כסדר נישט געבען קײן עסען? איהר מײנט ער איז חלילה
אַזאַ אײן אָבגעריסענער נאַרר? װי קאָן אַ יוד אַ למדן אַ מופלג זײן אַ נאַר?
ער זאָל צו זײן קענען הערט איהר װאָס ער קען לערנען נאָך זײן אַ ביסעלע
מעהר קריכער װאָלט ער דען נישט זײן געקאָנט בײ אונז אַ רב? אַי װאָס
װעלען מיר טהון מיט׳ן אַלטען רב? למאי װאָס װעלען מיר טהון מיט׳ן
אַלטען חזן? מע האָט נײטיג בעדאַרפט צו נעמען אַ נײעם חזן אין שול
כדי דער אַלטער זאָל שטאַרבען פון הונגער, טאָמער איז ער געװען פריהער
הײסט עס אַ קלײנער אָביון? באשר, דעם גביר האָט זיך פערגלוסט זינגען!
װילסט זינגען? געה אין טרעיאַטער להבדיל װעט מען דיר דאָרטען זינגען
צעזעצטערהײד!... איך זאָל זײן הערט איהר אַ מאַנסביל, װאָלט איך
זיך מיט די גבירים גערעכענט. אױ װאָלט איך מיך מיט זײ גערעכענט!
איהר מײנט איך האָב עפּיס צו זײ? איך האָב צו זײ גאָר נישט

נאר איך האב זיי פיינט, איך האב פיינט א נגיד! א נגיד און א שפין, גאט זאל מיך ניט שטראפען, איך רעד ניט חלילה קיין שלעכטס און פון לשון הרע בין איך ווייט... נאר איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערן, האט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאגט איהר: א יודינע האט אין זיך ניין מאס רעד...

מע האט פון די גענז... מיינט נישט אז מע פערקויפט שוין אויס די גאנצע שמאלץ מיט אלע אבדירקעס מיט אלע דרויבלעך פון די גענז ווערד מען שוין גליקליך. גענז זאלען נישט האבען קיין פאך און קיין פעדערן אויף זיך וואלט נישט כדאי געוועען דער גאנצער עסק. פריהער, אז איך האלט נאך ביי פערהארפען די גענז, סקובע איך זיי שוין אונטער, די גענז, אונטער די פאכוועלעך, און קלויב צענויף דאס ביסעל פאך. נאך דעם, נאכ'ן קוילען, שמועסט מען נישט; דאס ביסעל פאך בעזונדער און די פעדערן בעזונדער, און איך גרייט מיר צו ארבייט אויף א גאנצען ווינטער. די נעכט זענען דאך געווג גרוים, מע קען זיך גענוג אנפליקען. פליק איך... אצונד האב איך א שטיקעל הילף: מיידלעך; מיידלעך זענען נישט קיין יונגלעך; יונגלעך געהען אין חדר אריין און מיידלעך וואס? מיידלעך זענען גענז, זיצען און האדעווען זיך, און וואכסען; זעץ איך זיי אנידער נעבען זיך איבער א זופ: העלפט, קינדערלעך, פליקען פעדערן, איך וועל אייך דערפאר אם ירצה השם מארגען שענקען א נריוו, בעשמירען א שטיקעל ברויט מיט שמאלץ, אדער גאר צושטעלען א זופ פון קישקעלעך! אהא, זאלט איהר זעהן ווי סע ווערד א גדולה און מע נעמט זיך צו דער ארבייט — א קלייניגקייט א זופ פון קישקעלעך! וואס משטיינס געזאגט אז קיין פלייש קוקט מען נישט אן א גאנצע וואך, חוץ שבת! איך זאל נישט האנדלען מיט קיין גענז, ווייס איך נישט וואס איך וואלט געטהון א גאנצע וואך מיט די קינדער! אזויווארפט זיך פארט דורך א פלאסטערל, א גערגעלע, א קעפעל, א פיסעל, א קישקעלע, א ביסעל שמאלץ, דער ריח אליין איז שוין גענוג! אז איך בין געזעסען נישט היינט געדאכט נישט פאר אייך געדאכט נישט פאר קיין שום יודען געדאכט, אין שכבות, ביי יענטען הייסט עס, האב איך אליין געהערט פון גנעסעס טויל, אז עס קומט, זאגט זי, די צייט פון חנוכה און איהר הויבט זיך אן, זאגט זי, פארען מיט די גענז, ביים פסחיגען שמאלץ, קומט, זאגט זי, אויף מיין „חאליאכטרע" א נייע הויט; פונ'ם ריח אליין, זאגט זי, פערדרעהט זיך זיי שוין דאס קעפעל און סע מאלט זיך זיי אויס אז זיי עסען געזונגם... איהר מיינט ס'איז מיר געוועען אנגעגעהם אנצוקוקען

גנעסעס חאליאסטרע קיין ערן הרע ווי זיי קוקען אראב פונ'ם אויפ'ן אויווען, זעהען פאר זיך אזא טאפ שמאלץ מיט אזוי פיעל גריווען און נישט אויסציהען קיין הענדטעל אפילו, נאר ליעגען און קוקען נעבאך ווי הונגעריגע וועלף און בעלעקען זיך, און די אויגלעך בשעת מעשה גלאנצען, — א גאטס רחמנות צו זעהן דעם צער, שטופט מען זיי אריין דארטען א גריוו אין הענדטעל, מע טהוט זיי א שמיר א ביסעל שמאלץ איבער די ליפען, וואס נאך איך בעט אייך? ווי קאן איך אנהאדעווען אזוי פיעל מיילער, אז איך בין אליין אפגעשאטען קיין עין הרע מיט קינדער, און דער מאן פערדיענט נישט קיין צוויי צעבראכענע גראשען, און שולדיג איז מען אויף די גענז איך זאל עס פערמאגען א דריט חלק מיט אייך אין=איינעם, און פריצענט וואקסט ווי מיט רוחות און צאהלען מוז מען, וועל נישט געהן פערבאדען זיך, בלייבען איין אנזעצערין חלילה אזוי ווי יענטע א שמיינער, וואס האט נישט אבגעצאהלט דעם שוואגער פאר דער אנדערער האלבע דירה צוליעב'ען זוהנדעל, וואס שטודירט זאגט מען אין די קלאסען און שרייבט אום שבת... אזוי זאגט די וועלט, איך בין דערביי נישט געשטאנען, איך האב פיינט זאגען דאס וואס איך ווייס נישט און פון בערערען יענעם אנטלויף איך: איך פרעג נאר איין זאך צו וואס בעדארף עס יענטעס זוהנדעל זיין א געשטודירטער? אז בסך הכל איז ער גאר א קראנקער משטיינס געזאגט, א טשעבאטניק, זיי זענען אלע נישט דא גע=דאכט נישט פאר אייך געדאכט נישט פאר קיין שום יודישער שטוב גע=דאכט טשעבאטניקעס, לאז ער איהר לעבען הונדערט צוואנציג יאהר, איך בין איהר א גוטער פריינד, וואס האב איך צו איהר? האטש אז מע וויל צוריק האט זי קעגען מיר נישט אזוי יוצא געוועזען! מע נעמט נישט און מע רויכערט נישט ארויס קיין שכנים אין מיטען פאר פסח, וואס איז? באשר משה דער וואסער=פיהרער קען צאהלען א קערבעל א וואך, און איך נישט! לאז זי זיך בעריהמען דעמאלס אז ער וועט איהר בעצאהלען! ס'איז גאר א סברא אז אט דער משה איז א בעל=חוב, די האר זענען נישט זיינע. פערנומען ביי אלע בעלי=בתים פאר וואסער אויף א גאנצען ווינטער, און א קבצן איז ער אויך א גוטער, און א ווייב האט ער, פעסע רופט מען זי, אויך א גוטע שטוקע, גאט זאל מיך נישט שטראפען, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס, און פון לשון הרע בין איך וויים... נאר שאט... מיר דאכט זיך איך האב אייך געוואלט עפיס דערצעהלען א שעהנס? פרעגט מיך בחרם, איך האב שוין אליין אויך פערגעסען וואס!... אט די

ווייבער, הערט איהר, איז אייך קיין קאטאוועס נישט, דאס איז עפּיס אַ מין פֿאָלק!... אָט האָב איך אייך דאָ אויסגעמישט פֿון כל מאכינים שהוא, קאַשע מיט באָרשטש און מיט לעבערלעך און מיט נעכטיגע טעג, טאָמער ווייסט איהר וואָס? אַ יודינע, הערט איהר, האָט מאַכט אין זיך ניין מאָס רעד!!!... איך וועל אייך שוין מוזען אָבלעגען די מעשה נאָך אויף אַ מאָל.

ביכער איבער פאליטישע עקאנאמיע.

	ק׳	ר׳
א. באגדאנאוו: „פאליטישע עקאנאמיע" בעארבייט דורך א. ש. וואקס.	25	
א. באגדאנאוו: „די שקלאפעריי" צווייטעס העפט פון פאליטישע עקאנאמיע בעארבייט דורך א. ש. וואקס.	15	
סווידערסקי: „ארבייט און קאפיטאל" איבערזעצט פון א. ברעסלער.	15	
א. בעבעל: „פאליטישע פערברעכער" און סאציאל דעמאקראטיע.	5	
מארקס און ענגעלס: די בורזשואזיע און פראלעטאריער.	7	
רעוואלוציע און קלאסען=קאמפף.	10	
ק. קאוטסקי: ענטוויקלונג פון רעגירונג און שטאאט.	10	
פ. לאפארג: די פרוי און די ארבייטער פראגע.	8	
ק. מארקס: לוין, ארבייט און קאפיטאל.	10	
ליבעראליזם און דעמאקראטיזם.	5	
פ. לאסאל: וואס איז קאנסטיטוציע?	8	
ג. א. ראושקאוו: פאלקס פערטרעטונג.	7	
ק. קאוטסקי: מאנארכישע זעלבסטהערשונג.	10	
א. בעבעל: פאליטישער מאסען שטרייק.	8	
ארט: די מארטירער פון דער קאמונע.	5	

Книжн. маг. Я. Лидскій, Варшава, Налевки 36.

שריפטען

יונה ראזענפעלד.

מיט בילד פון אויטאר

ערשטער באנד פרייז 75 קאפ׳

צווייטער באנד „ 75

געבונדען אין א פראכט באנד נאך 80 קאפ׳.

נאוועלען.

פון ל. שאפירא.

אינהאלט:

I אין דער טויטער שטאדט. IV דעם צלם.

II שפוך חמתך.	VII ער און זיין דינער.
III דער קוש.	VIII פרינציפען.
IV שמארקער.	IX צווישען פעלדער.
V אויפ'ן ים.	X דער רב און די רביצין.
	XI פויער.

פראכטפאל שעהן געדרוקט מיט א איללוסטרירטע הילע.

— פרייז 85 קאפ׳. —

אין פראכט-באנד—נאך 40 קאפ.

שלום־עליכם׳ס ווערק.

	ק׳	ר׳
שלום עליכם׳ס ווערק 4 בענדער	—	2
געבונדען אין 2 פראכט בענדער	50	2
די נייעסטע ווערק יובילעאום אויס־גאבע 1-טער באנד	—	1
2-טער באנד	—	1
3-טער באנד	—	1
געבונדען — נאך 35 קאפ׳ פאר באנד.		
דער מבול	80	—
געבונדען	15	1
א מעשה אהן א׳עק	25	—
שמואל שמעלקעס און זיין יובילעאום	10	—
פערשידענע 40 קליינע ביכלעך א 5—10 און 15 קאפ׳.		
אלע „בריעף פון מנחם מענדיל".		1

Книжн. маг. Я. Лидскiй, Варшава, Налевки 86.

קאטאלאג פון פערלאג „פראגרעס" ווארשא.

אברהם רייזען׳ס ווערק.

	ק׳	ר׳
שריפטען:		
I באנד געזאמעלטע ליעדער.	25	1
II באנד מענשען און וועלטען		
III „ געשטאלטען	25	1
ערצעהלונגען און בילדער.	25	—
צייט ליעדער.	20	—
ליעדער פון לעבען.	50	—
דאס יודיש ווארט (זאמעלבוך).	75	—
20-טער יאהר־הונדערט.	50	—
יאהרבוך „פראגרעס" (זאמעלבוך)	75	—
קונסט און לעבען (זאמעלבוך).	80	—
רעפעטיציע.	6	—
גוטע ברידער (איינאקטער)	5	—
דער פוילישער נלח.	5	—
פערשפעטיגט.	5	—
ציגיינערין.	5	—

Книжн. маг. Я. Лидскiй, Варшава, Налевки 86.